

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE BİYOPOLİTİKA VE KADIN SAĞLIĞI: 14 MAYIS 2023
SEÇİM BEYANNAMELERİ ÇERÇEVESİNDE BİR ANALİZ

DERYA BÖĞRÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Duygu ÇERİ

SİNOP - 2024

TEZ KABUL

Derya BÖĞRÜ tarafından hazırlanan “**TÜRKİYE’DE BİYOPOLİTİKA VE KADIN SAĞLIĞI: 14 MAYIS 2023 SEÇİM BEYANNAMELERİ ÇERÇEVESİNDE BİR ANALİZ**” başlıklı bu çalışma, 15.05.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Aslı GEYLAN

Anadolu Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İmza

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Duygu ÇERİ

(Danışman)

Sinop Üniversitesi / Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İmza

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Candaş CAN

Sinop Üniversitesi / Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İmza

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Fadime DİRİK

.....

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Derya BÖĞRÜ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

“TÜRKİYE'DE BİYOPOLİTİKA VE KADIN SAĞLIĞI: 14 MAYIS 2023 SEÇİM BEYANNAMELERİ ÇERÇEVESİNDE BİR ANALİZ

DERYA BÖĞRÜ

SİNOP ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN:DR. ÖĞR. ÜYESİ DUYGU ÇERİ

Biyopolitika kavramı, yaşam ve canlı varlık kavramlarının “beden politikaları” olarak tezahür ettiği bir alandır ve bu bağlamda bedenin sağlıklı olması öncelikli bir konudur. Modern toplumların refah seviyesinin göstergelerinden biri olan sağlıklı bireylerle inşa edilen toplumlar, iktidarların yönetiminde büyük önem taşımaktadır. Kadın sağlığı, toplumun refah seviyesini belirleyen kritik unsurlardan biridir ve iktidarların nüfus politikaları çerçevesinde kadın bedeni üzerinde tahakküm kurdukları alanlardan biridir. Siyasi partilerin ideolojileri, biyopolitik bakış açılarını ve dolayısıyla kadın sağlığına ilişkin politikalarını önemli ölçüde etkilemektedir. Zira iktidarın beden üzerindeki yaşam ve ölüm tasarrufu, biyopolitikanın kapsamına giren ölüm ve doğum oranları, bulaşıcı hastalıklar, doğum politikaları, aile planlaması, kürtaj politikaları, toplumsal cinsiyet konularındaki görüşleri, seçimlerden önce yayınladıkları beyannamelerde inşa ettikleri söylemleri ile deşifre edilebilir. Bu çalışmada, Türkiye'deki 14 Mayıs 2023 seçimlerinde yayınlanan seçim beyannameleri eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Amaç, partilerin ideolojik yönelimlerinin kadın sağlığı ve dolayısıyla toplum sağlığı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

ANAHTAR KELİMELER: Biyopolitika; Kadın Sağlığı; Eleştirel Söylem Analizi; Siyasi Partiler; 2023 Türkiye Seçimleri

Mayıs 2024, 88 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

BIOPOLITICS AND WOMEN'S HEALTH IN TURKEY: AN ANALYSIS WITHIN THE FRAMEWORK OF MAY 14, 2023 ELECTION DECLARATIONS

DERYA BÖĞRÜ

**SINOP UNIVERSITY INSTITUTE OF GRADUATE PROGRAMS
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION**

SUPERVISOR:ASSIST. PROF. DR. DUYGU ÇERİ

The concept of biopolitics is a field where the concepts of life and living beings are manifested as "body politics" and in this context, the health of the body is a priority issue. Societies built with healthy individuals, which is one of the indicators of the welfare level of modern societies, is of great importance in the management of governments. Women's health is one of the critical elements that determine the welfare level of the society and it is one of the areas where the governments dominate over the female body within the framework of population policies. The ideologies of political parties significantly affect their biopolitical perspectives and thus their policies on women's health. The government's life and death domination over the body, its views on mortality and birth rates, infectious diseases, birth policies, family planning, abortion policies, and gender issues, which fall within the scope of biopolitics, can be deciphered through the discourses they construct in the declarations they publish before elections. In this study, the election manifestos published in the elections of 14 May 2023 in Turkey are analysed through critical discourse analysis method. The aim is to reveal the effects of the ideological orientations of the parties on women's health and thus public health.

KEYWORDS:Biopolitics; Women's Health; Critical Discourse Analysis; Political Parties; 2023 Turkish Elections

May 2024, 88 Pages

TEŞEKKÜR

Öğrencilik dönemim dahil edilince 30 yılı aşkın süredir ebe olarak sağlık hizmeti vermekteyim. Profesyonel meslek yaşantımda hem 1. Basamak Halk Sağlığı Hizmetleri hem de 2. Basamak Yataklı Tedavi Hizmetleri tarafında bulundum. Bu süre zarfında, değişen iktidarların kendi ideolojileri doğrultusunda sağlık politikalarında yaptıkları değişikliklere yakından şahit oldum. Yasal düzenlemeler sabit kalsa da genelge ve yönetmeliklerle yapılan değişikliklerin, sağlık profesyonellerinin hizmet anlayışına nasıl yansıdığını üzümlere izledim. İnsan haklarını her şeyin üstünde tutan, meslek etiğini şiar edinmiş bir ebe olarak, hizmete ulaşamayan kadınların yaşadıkları zorluklar ve bunların topluma yansımaları beni en çok rahatsız eden konular oldu. Anne-bebek sağlığı, aile planlaması, cinsel yolla bulaşan hastalıklar dahil olmak üzere tüm kadın sağlığı politikaları teknolojik gelişmeler ve bilimsel verilerin ışığında düzenlenmelidir. Ancak, bu değişiklikler iktidarların ideolojik gölgelerinden kurtulamadığı için bugün birçok halk sağlığı sorunuyla karşı karşıyayız. Amacım, mesleki tecrübemle aldığım akademik eğitimi birleştirerek, kadınların daha sağlıklı bir yaşam sürmelerine katkıda bulunmaktır.

Tez çalışmamda özellikle bir kadın danışmanla çalışmak, benim için konu itibarıyla ayrıca değerli oldu. Kendisi de benim gibi bir anne olan, halden anlayan, her daim gülen yüzü ve samimi desteğiyle yanımda olan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Duygu Çeri'ye teşekkürden öte minnetim sonsuz. Tez savunma sınavında, önerileri ve destekleri ile çalışmamıza katkı sağlayan jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Aslı Geylan ve Dr. Öğr. Üyesi Candaş Can hocalarıma, yüksek lisans programına kabul edildiğim günden beri sevgisi ve desteğiyle yanımda olan canım babam ve anneme, kardeşim Eylem Çelenk'e, Hasan Çelenk'e, dostum Can Uğurpala'ya, canım Ayşegül Tabak'a ve son olarak yaşamıma anlam kazandıran biricik oğlum Yavuz'a teşekkür ederim.

DERYA BÖĞRÜ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ KABUL	ii
ETİK BEYANI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	5
1.2. Araştırmanın Önemi	5
1.3. Araştırmanın Yöntemi	8
2. BEDEN, POLİTİKA VE TOPLUMSAL YAŞAM.....	13
2.1. Biyopolitika Kavramı.....	15
2.2. Biyopolitikanın Temel Kavramları	22
2.3. Biyopolitika ve Toplumsal Yaşamın Yönetimi.....	26
2.4. Foucault'un İktidar Analizi ve Biyopolitikanın Ortaya Çıkışı.....	30
3. KADIN BEDENİ VE TOPLUMSAL NORMLARIN ŞEKİLLENDİRMESİ.....	35
3.1. İktidarın Beden ve Toplum Üzerindeki Etkisi	37
3.2. Toplumsal Cinsiyet ve Biyopolitika İlişkisi	38
3.3. Biyopolitikanın Sağlık ve Beden Üzerindeki Etkiler	40
3.4. Kadın Sağlığı Bağlamında Biyopolitikanın İşleyişi	42

3.4.1. Doğum politikaları ve nüfus kontrolü.....	43
3.5. Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar Bağlamında Biyopolitikanın İşleyişi	51
3.6. Kanser Tarama Programlarının Biyopolitik Boyutu	53
3.7. İktidarın Söylem Üzerindeki Etkisi ve Kadın Sağlığına Yansımaları ...	55
4. SEÇİM BEYANNAMELERİNDE KADIN SAĞLIĞININ ANALİZİ	59
4.1. AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) ve Cumhur İttifakı	59
4.1.1. Doğum politikaları.....	60
4.1.2. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar	62
4.1.3. Kanser tarama programları	63
4.2. CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) ve Millet İttifakı.....	63
4.2.1. Doğum politikaları.....	64
4.2.2. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar	67
4.2.3. Kanser tarama programları	67
4.3. MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) ve Cumhur İttifakı.....	68
4.3.1. Doğum politikaları.....	68
4.3.2. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar	69
4.3.3. Kanser tarama programları	69
4.4. Yeşil Sol Parti ve Emek ve Özgürlük İttifakı	70
4.4.1. Doğum politikaları.....	71
4.4.2. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar	72
4.4.3. Kanser Tarama Programları	73
5. BULGULAR VE TARTIŞMA	74
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	85
KAYNAKÇA.....	88
ÖZGEÇMİŞ	95

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 3-1: 2015-2019 Yılları Arasında Sezaryen ve Normal Doğumda Anne Ölüm Dağılımı ...	48
Şekil 5-1: On Beş Yaş ve Üzeri Kadınların Smear Testi Yaptırma Durumunun Yıllara Göre Dağılımı	77
Şekil 5-2: 2014-2018 Yılları İçin Kadınlarda Görülen Kanserlerin Yıllara Göre Dağılımı	78
Şekil 5-3: Doğum Sayısı ve Toplam Doğurganlık Hızı.....	80
Şekil 5-4: Annenin Yaş Grubuna Göre Doğum İstatistikleri.....	81
Şekil 5-5: Hastalıkların Cinsiyete Göre Oranları 2022.....	83

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AÇSAP	: Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması
AIDS	: Acquired Immune Deficiency Syndrome
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DEVA	: Demokrasi ve Atılım Partisi
DNA	: Deoksiriboz Nükleik Asit
DP	: Demokrat Parti
EM	: Evrimsel Model
ESA	: Eleştirel Söylem Analizi
HSGM	: Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü
HIV	: Human Immunodeficiency Virus
HPV	: Human Papilloma Virus
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
SSSM	: Standart Sosyal Bilim Modeli
TÜSEB	: Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı

1. GİRİŞ

Kadın sağlığı, bilimsel yaklaşım ve kamusal-önleyici yaklaşımlar dahil olmak üzere politikanın belirlenimine açık bir alandır. Modern çağda, birçok kişi kadınların biyomedikal araştırmalar ve sağlık hizmetlerindeki büyük ilerlemelerden eşit şekilde faydalanmadığının farkına varmıştır. Bu eşitsizliğin başlıca nedenlerinden biri, kadınlara özgü veya aralarında daha yaygın olan koşullar hakkındaki şaşırtıcı bilgi eksikliği ve kadın sağlığının tarihsel bağlam ve ideolojik söylemler ile pratiklerin etkisinde kalmış olmasıdır. Toplumun kronik hastalıklara ve ortaya çıkan sağlık sorunlarına çözüm talep etmesiyle birlikte hızla değişen toplum yapısı, siyasi partilerin söylemlerinde bu gerilimin sürdüğünü göstermektedir.

Kadın sağlığı alanında bilimsel paradigma değişikliği, kadınların mücadelesiyle yavaş yavaş gerçekleşmiş olmakla birlikte siyasal partilerin seçim programlarına bakıldığında köklü bir direncin sürdüğü görölmektedir. Politik söyleme koşut olarak bilimsel paradigma değişikliği, kadın sağlığını kavramsallaştırma biçiminde de kendini göstermektedir; üreme sistemi ve anneliğe dar bir odaklanmadan (kadınlar bu işlevler dışında erkeklerle aynı olarak görölüyordu), yaşam seyri boyunca tüm kadının sağlığını kapsayan bir bakış açısına geçilmiştir. Bu bağlamda, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farkındalığı, kadın sağlığı süreçlerine -rutin kontrollerden tedavi ve bakıma kadar- dahil edilmelidir (Miller vd., 2013). Anne-bebek sağlığı, aile planlaması ve cinsel yolla bulaşan gibi tüm kadın sağlığı politikaları, teknolojik gelişmeler ve bilimsel verilerin ışığında düzenlenmelidir. Ancak, yapılan değişiklikler iktidarların ideolojik gölgelerinden kurtulamadığı için bugün birçok halk sağlığı sorunuyla karşı karşıyayız. Örneğin, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ısrarla göz ardı edilmeye çalışılmakta, fakat artan istatistiksel veriler hem büyük bir halk sağlığı sorununa hem de yüksek maliyetli tedavilere işaret etmektedir. Sadece istatistiksel olarak tespit edilen rakamlarla ifade edebildiğimiz bu durum tespit edilememiş ve bildirilmemiş vakalar göz önüne alındığında, daha büyük bir ciddiyetle ele alınmalıdır. Bir pozitif vakanın bulaşıcı hastalıklar sürveyans sisteminde artı iki vaka eklenerek değerlendirilmesi gerekmektedir. HIV pozitif bir vaka örneği üzerinden yola çıkarsak, vakanın eşi ve doğacak çocuğu aynı derecede risk altındadır. HIV pozitif bir annenin bebeği, zaten düşük doğum ağırlığı ve zayıf bağışıklık sistemi ile doğmakta ve anneden ve “anne sütünden” uzaklaştırılarak yeni doğan yoğun bakım ünitesinde gözlem altına alınmaktadır. Bu durum, 2010 yılında T.C. Sağlık Bakanlığı,

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Kadın ve Üreme Sağlığı Daire Başkanlığı tarafından uygulamaya konulan “Anne-Bebek Dostu Hastane” (TÜSEB, 2018) politikalarının uzağında, istenmeyen bir konumdadır. Zira “Anne-Bebek Dostu Hastane” uygulamasının en önemli kriterlerinden biri, yeni doğan bebeği anneden uzak tutan sebepleri ortadan kaldırmaya yönelik çalışmaları içermektedir. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar bu sebeplerden biridir ve önlenabilir, anne ve bebek bu durumdan korunabilir. Bu açıdan önlenabilir her sorun, gerekli önlemler alınmadığında toplumsal bir soruna dönüşebilmektedir.

Aynı şekilde, dünya üzerindeki bütün ülkelerin en önemli siyasi argümanlarından biri olan nüfus politikaları da kadın sağlığını çarpan etkisiyle toplum sağlığını ve aile dinamiklerini yakından ilgilendirmektedir. Siyasi iktidarlar, ülkelerinin mevcut durumuna göre pro-natalist¹ ya da anti-natalist² politikaları uygulamaktadırlar. Bu politikalar kapsamında nüfus kalitesi önemli bir kriter olarak kabul edilmiş ve demografik iyileştirme uygulamaları yasalarla desteklenerek hayata geçmiştir. Ancak Türkiye’de son yıllarda, AKP hükümetinin pro-natalist politikalarının hedefine oturan Aile Planlaması hizmetleri fiili yöntemlerle baskılanmaya başlamıştır. Gözden kaçırılan husus, aile planlaması hizmetlerinin yalnızca doğum sayısını belirlemeyi hedeflemediğidir; aynı zamanda cinsel sağlık eğitimini ve gerekli malzemelerin ücretsiz dağıtımını da kapsar. Baskılanan hizmet nedeniyle ücretsiz dağıtılan materyallere erişim zorlaşmıştır. Bu materyallerden biri, cinsel yolla bulaşan hastalıkların en önemli koruyucusu olan kondomdur. Kondom kullanımı azaldıkça, cinsel yolla bulaşan hastalıkların artması önlenemez. Zira bulaşıcı hastalıklar istatistikleri içinde yer alan cinsel yolla bulaşan hastalıklar, bu verilerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu durum, pro-natalist politikaların negatif çıktısı olarak bir halk sağlığı sorununa dönüşmeye başlamaktadır. Eğer bir an önce önlem alınmazsa, hem insan sağlığını tehdit eden hem de yüksek maliyetli bir ekonomik sorun olarak karşımıza çıkacaktır.

Çalışmada, “yaşam” ve “canlı varlık” kavramlarının yeni nesil siyasi mücadelelerin ve stratejilerin merkezinde yer alması (Lazzarato, 2002) gerektiğini savunan “biyopolitika” kavramına yer verilmiştir. Foucault’un kavramsal çerçevesi baz alınarak kadın bedeni, iktidarlar ve söylemler açılmıştır. Biyopolitika kavramının sosyal bilimlerdeki

¹ Pro-natalist politika: Nüfusu arttırmaya yönelik politikalar

² Anti-natalist politika: Nüfusu azaltmaya yönelik politikalar

yükselişine vesile Michel Foucault, insanın bireysel varlığını merkeze alarak canlı bedeni siyasal stratejilere dahil etmiş ve politika alanında önemli değişimlerin kapılarını açmıştır. Yaşam ve canlı varlık kavramının “beden politikaları” olarak tezahür ettiği siyasi alanda, bedenin sağlıklı olması öncelikli bir konudur. Çünkü iktidarların hâkim olduğu sağlıklı bireylerle inşa edilen toplumlar, modern dünyanın işaret ettiği “refah seviyesi” parametrelerinin önemli bir göstergesidir. Biyopolitika kavramı, iktidarın nüfus üzerindeki tasarrufunun gelişen teknolojiyle birlikte ivme kazanan toplumsal dönüşüme paralel değişiminin yol haritası olarak değerlendirilmektedir. Bilim alanında 19. Yüzyılda ilerleme kaydeden istatistik çalışmaları, bedenin politik değerinin nüfus bazında ölçülebilir olmasını sağlamıştır. Böylece biyopolitika, önlenemez bir salgın gibi siyaset kuramı içinde yayılmaya başlamıştır. Çalışmanın odağından uzaklaşmamak adına iktidarların, bedeni nasıl daha verimli kullanılabileceğine yönelik demografik çalışmalarının sağlık sistemindeki etkileri üzerinde yoğunlaşmıştır.

Tıp ve biyomedikal alanındaki gelişmeler, toplumsal cinsiyet rollerinden cinsellik algısına, göç politikalarının sonucu olarak ortaya çıkan mülteci sorununa, sağlıkta beden ve ruh sağlığı üzerine üretilen yeni politikalardan toplumsal iyi olma hali algısına, doğum sonrası depresyonsan fiziksel-sosyal aktiviteye, ücret ve çalışma saatlerinden iş güvenliği alanına kadar biyopolitikanın odaklandığı politik insanı ve toplumu etkisi altına almaktadır (Uluğ, 2014; Kartal, 2017: 8; Özmakas, 2021: 24). Siyasi partilerin ideolojik yönelimleri, biyopolitik bakış açılarını önemli ölçüde etkilemektedir. İktidarın beden üzerindeki yaşam ve ölüm tasarrufu, biyopolitikanın kapsamına giren ölüm ve doğum oranları, bulaşıcı hastalıklar, doğum politikaları, aile planlaması, kürtaj politikaları, toplumsal cinsiyet konularındaki söylemleri ile ifşa edilebilir.

Çalışmada, siyaset alanındaki kullanışlı bir söylem malzemesi olan kadın bedeni ve kadın sağlığı konusu ele alınmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’de 14 Mayıs 2023 seçim bildirgelerinde kadın sağlığı politikasının ele alınıp alınmadığı, alındıysa nasıl ele alındığı, hangi temalar ön plana çıkarıldığı, hangi başlıklara vurgu yapıldığı ve kadın sağlığının partiler tarafından politikada nasıl konumlandırıldığı incelenmiştir. Ayrıca, partiler arasındaki ideolojik farklılıkların eleştirel söylem analizi yöntemiyle ortaya konulması amaçlanmıştır. Türkiye’de 14 Mayıs 2023 seçimlerinde, önceki dönemlere oranla kadın sağlığı konusuna görece daha fazla yer verilmiş ve metinlerde inşa edilen söylemlerde, partilerin ideolojik farklılıkları daha belirgin hale gelmiştir. Bu durum, araştırma için uygun bir evren zemini oluşturmuştur.

Kadın, insanlık tarihi boyunca siyasi söylemlerin içinde her zaman var olmuştur. Toplumlara oluşturan insanların erkek ve kadın olarak yalnızca iki türden oluştuğu göz önüne alındığında, siyasal söylemlerin içinde yer olan kadın, toplumdaki öneminin çok uzağında kalmıştır. Uzun yıllar boyunca erkekler tarafından üretilen bu söylemler, suya sabuna dokunmayan, kadınların toplumsal var oluş taleplerini karşılamayan, “korunmaya muhtaç nazik bir varlık” olarak ifade edilen toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yansıtan ve “tabiat ana” gibi gönül almayı da ihmal etmeyen bir güç yapısıyla inşa edilmiştir.

Cinsiyetlendirilmiş biyopolitika, kadının güçsüzleştirilmesinin sürekli inşasını getirmektedir. Kadını “anne” kimliği ile doğrulayıp somut görevine vurgu yaparken, kimlik ile bedeni ayıştırmıştır. Benlik üzerinde gerçeklik kazanan bu ayrışma, benliğingüç ilişkileri aracılığıyla bir özne haline gelmesi ve bir özne olarak bu güç ilişkilerini yeniden ifade edecek şekilde başkalarının kontrolünden özgürlük aramasına dönüşebilmektedir (Butler, 1997; Todd, 2011). Biyoiktidar veya bu güç modeli, benliği oluşturan güç ilişkilerinin yansımasına ve bu ilişkilerin yeniden şekillendirilmesine olanak tanır. Ancak kadın bedeni, her daim dokunanı yakan bir konu olarak görülmüş ve uzak durulmuştur. Kadının en büyük beden emeği olarak kabul edilmesi gereken doğum eylemi, tarihin her döneminde iktidar stratejileri için kullanışlı bir malzeme olarak değerlendirilmiştir. Ataerkil iktidarlar, kadın bedeninin yok sayıldığı ve beden emeği üzerinden üretilmiş söylem ve politikalarla yüzlerce yıldır toplumları yönetmiştir. Aslında bu durum, ataerkil iktidarların kadın bedeni üzerinde uyguladığı emek sömürüsünün başlangıç noktasıdır. Dünyayı uzun yıllar etkisi altına alan savaş koşulları, üretime kadınları ve çocukları dahil etmeyi zorunlu hale getirdiğinde, emek sömürüsü iş gücü üzerinde ücret eşitsizliği yoluyla yapılmıştır. Fakat işgücüne katılan kadın, artık ataerkil söylemlerin ötesinde bir yerde kendini konumlandırmış ve varoluş mücadelesini daha yüksek sesle vermeye başlamıştır. Kadının sesi susturulamadığı gibi toplumun sesini de değiştirmeye başlamıştır (Gilligan, 2017:11). İktidarlar, artık yükselen bu sese kayıtsız kalamamış ve parti söylemlerine kadın hakları, kadın istihdamı, kadına yönelik şiddet, cinsiyet ayrımcılığı ve istismar gibi konu başlıkları altında kadın sorunlarını dahil etmişlerdir. Ancak, kadın haklarına yönelik çalışmaların başında kadın sağlığı gelmektedir. Bu sebeple kadın sağlığına yönelik çalışmalar ayrıca önem taşımaktadır ve çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Doğum ve kürtaj, aile planlaması, kanser tarama programları, cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi toplumun refahını etkileyen konuların, siyasi partilerin söylemlerinde, ideolojileri ne olursa olsun, bilimsel

alışmalara kayıtsız kalmadan yer alması gerekmektedir. Kadın sağlığı konusuna yönelik politikaların retilbilmesi için mevcut durumun ortaya konulması, çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Kadının sağlıklı bir bedene sahip olma hakkı, en temel insan haklarından biridir. Kadının bedeni üzerinde karar alma özgürlüğü, sağlıklı bir bedene sahip olma hakkından sonra gelmektedir. Bir kadın, hayatı boyunca hasta olma durumu dışında, doğal varlığı sebebiyle sağlık hizmetlerine erişime daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Hastalık hali olmayan fakat sağlık hizmeti almayı gerektiren “gebelik” bu duruma en özgün örnektir. Bunun yanı sıra, iktidarların doğum politikaları, kadının bedeni üzerinde alacağı kararları ve sağlıklı olma halini etkileyen çok boyutlu- ideolojik, politik, tarihsel ve mikro süreçlerle ilişkili- bir meseledir.

Çalışmanın amacı, siyasal partilerin seçim beyannamelerinde ve programlarında kadın sağlığına yönelik deklare ettikleri söylemleri eleştirel analiz yöntemiyle incelemek ve bu söylemlerin partilerin ideolojileriyle ilişkisini analitik bir yaklaşımla irdelemektir. Bu yolla, kadının bedeni üzerindeki en önemli ve yaşamsal hakkı olan sağlık ve karar verme hakkını savunmak için, kadın sağlığı meselesini erkek egemen politik aklın inisiyatifinden kurtararak, bilimsel verilerle kanıtlanmış kalıcı yasal düzenlemeler geliştirmenin yollarını aramaktır.

1.2. Araştırmanın nemi

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “kirli” kelimesi,  anlamda tanımlanmıştır. İkinci anlam, “*aybaşı (adet, regl, menstrüasyon) halindeki kadın*”, olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011: 1447). Ülkenin resmi bir kurumu tarafından yayınlanan bu metinde, kadın bedeninin doğal süreci “kirli” kelimesi ile olumsuz bir şekilde ifade edilmiştir. Kadına karşı yapılan bu ayrıştırıcı söylemlerin siyaset alanında da oldukça fazla olduğu grlmektedir. Daha geniş bir açıdan bakıldığında, kadına yönelik inşa edilen söylemlerin çoğu aslında doğrudan kadın sağlığına da yöneliktir. Adalet ve Kalkınma Partisi hkmetlerinin önce üç, sonra beş ocuk söylemi, toplumun aile yapısını güçlendirmeye yönelik bir söylem gibi görünse de alt metinler kadın sağlığını yakından ilgilendiren sonuçlar doğurmaktadır.

Kadın sağlığı ile ilgili üretilen siyasi dil, bedenın yok sayılması üzerine inşa edilmiştir. Kadının fiziksel ve sosyal varlığı yok sayılarak inşa edilen kadın sağlığı politikaları, kadının görünmezliğini yeniden üretmektedir. Kadın kimliği ve dolayısıyla kadın sağlığı politikaları bedenden uzaklaştırılmıştır. Bu kimlik, kadınların beden ve emekleriyle toplumun sürekliliğini sağlaması gibi bir yüceltme ve görünmezlik ile perçinlenmektedir. Anelik kimliğinin uzak tarihsel kökleri ve inanç sistemleri ile erveledenmiş vurgular, kadının fiziksel gerçekliğini toplumsallığa eksik iliştirmiş olması ve son kertede yok sayılması, üretilen politikaların uygulanması sürecinde zafiyetlerin oluşmasına ve kadınlara yönelik sağlık hizmetinde yetersizliklere sebep olmaktadır.

Kadın sağlığı konusu, daha çok tıp ve biyoloji gibi meseleyi fiziksel açıdan ele alan bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Toplum bilimlerinde ise nüfus konusu üzerinden doğum politikaları araştırılmıştır. Halbuki kadın sağlığı, toplumsal bir meseledir ve bedeni politikanın merkezine yerleştiren biyopolitikanın öncelikli konuları arasındadır. Siyasi söylemlerin uzağında, insan hakları çerçevesinde, bilimsel verilerin ışığında verilen kalıcı yasal düzenlemelerle koruma altına alınmalıdır. Değişen iktidarların ideolojileri doğrultusunda yeniden değiştirilerek istismar edilmemelidir. Çalışmanın nemi, kadınları, bedenlerini ve sağlıklarını, erkeklerin çoğunlukta olduğu siyasetçilerin kendi bakış açılarıyla alacakları kararlardan korumanın yollarını aramaktır.

Çalışmanın temelleri, değişen iktidarların beden üzerinden toplumu yönetme tekniklerini yeniden yapılandırıran biyopolitika yoluyla atılmıştır. Biyopolitika, iktidarın toplumu disipline etme ya da denetim altında tutmak için geliştirdiği stratejilerin nüfus üzerindeki tasarrufunu bedeni ön plana alarak yapmasıdır. Dolayısıyla, bedenın işlevsel ve verimli olması önemlidir. Dinamik bir toplumdan alınan geri bildirim, iktidarın devamlılığını sürdürmesi için elzemdir. Büyük bir hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler, toplumun yapısını da aynı hızda değiştirmektedir. Bedenin ve toplumun tüm kesimlerini şekillendirme ve düzenleme yetkisine sahip sosyal devlet ideali yavaş yavaş hükmünü kaybetmiştir. Ulusal bir kültüre, demografik yapıya ve ortak bir kadere sahip farklı etnik kültürlerden oluşsa da tek toplum bilinci son yıllarda krize girmiştir. Ulusal kimlik yerini artık karmaşık kimlik siyasetine bırakmıştır. İktidarın beden üzerindeki yaptırımına karşı bedenın direniş stratejileri mevcuttur . Bu yeni dünya düzeninde sağlık ve hastalığın siyasi anlamı ve görünürlüğü değişmiştir (Rose, 2001). Ancak koruyucu hekimlik, sağlığın teşviki ve geliştirilmesi programları ve sağlık eğitimi yoluyla “toplumun sağlığını”

hedef alan değişmez bazı ulusal sağlık uygulamaları, iktidarın bekası açısından varlığını sürdürmelidir (Rose, 2001).

İktidarın bekası, toplumun da iktidar pratiklerine uyum sağlayarak üzerine düşen görevi üstlenmesine bağlıdır. Foucault'nun “nesneleşerek özneleşme” diye açıkladığı durumu sağlayabilmek için, iktidarın kendisini “siyasi” olanla “doğal” olan arasında bir yerde konumlandırması gerekir (Baştürk, 2013). Böylece iktidar, yaşam üzerinde doğrudan bir hüküm kurmaz; varlığını ve devamlılığını söylemler üzerinden inşa eder. Foucault'un “Her şey politiktir” diyerek izah etmek istediği, hayatın her alanına yayılmış olan güç ilişkilerinin siyaset alanında farkına varmak ve ortaya çıkan bu karmaşık durumu yönetebilmek için iktidarın toplum üzerinde etkili bir söylem inşa etmesi gerekir. Görüldüğü gibi, Foucault'un söylemi iktidarın ne olduğuyla değil nasıl olduğuyla ilgilidir. Bilgi-söylem-iktidar temelinde oturttuğu söylem çözümlemesi, toplumu tahakküm altına alabilmek için, gerekirse bilginin doğruluğunu çarpıtan geleneksel iktidar yapısında önemli bir değişim önerdiği için kıymetlidir. Fakat burada, iktidarın ideolojik yönelimleri yok sayılarak ortaya ideal bir iktidar söylemi ortaya konulmuştur. Hakikatin ne olduğu ve söylemin ne olduğunu tespit etmek toplumsal sorunlara çözüm üretmek için yeterli değildir; bunun için eleştirel bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Bu sebeple çalışmamız, her ne kadar Foucault'un biyopolitika kuramı üzerine inşa edilse de siyasi söylem analizinde eleştirel söylem analizi yöntemi tercih edilmiştir. Zira mevcut durumu özetlemek toplum nazarında sadece şikâyet seviyesinde kalır. Bakış açısını değiştirmek ve çözüm önerileri üretebilmek için eleştirmeye ihtiyaç vardır. Bu durumda, Foucault'un söylem yöntemi toplumsal sorunların izahı ve tekrar toplum faydasına kullanılması için yeterli değildir. Günümüzde, mutlak bilimin ışığında üretilen söylemler değil, toplumu gerekirse manipüle ederek yönetmek için kullanılan Karl Popper'ın “bataklık” olarak tasvir ettiği (Akt.Sözen, 2017) söylemler dünyasında yaşamaktayız. İktidarların ideolojik yapıları söylemlerini doğrudan etkilemektedir. Evrensel gerçeklik yerini söylem içinde inşa edilen gerçekliklere bırakmıştır (Sözen, 2017: 9). Foucault, söylem kuramını bu gerçekliği reddederek kavramsallaştırmıştır. Daha açık bir dille söylemek gerekirse, Foucault, iktidarın inşa ettiği söylemin, ideolojik bakış açısı doğrultusunda çarpıtılma olasılığını göz önüne almamıştır (Fraser, 1981: 275). Buna en güzel örnek, çocuk istismarı üzerine kendisine yöneltilen soruya verdiği, “Çocuğun şiddete maruz kalıp kalmadığını söyleyebileceği (*ki burada ilkesiz direniş örneği olarak çocuğun rızası sorgulanabilir*) düşünülüp karar verilebilir. Yasayla yaş sınırlaması

koymanın gerekli olmadığı.” (Foucault, 1977;1984;1988: 284) cevabı, insanın kötülüğünün sonucu ilkesiz direnişin getirdiği tehlikeler göz ardı edilerek verilmiştir (Boyne, 2017: 28). Böyle bir toplumsal zeminde mutlak bir doğrunun kabul edilmesi ve iktidarın yasaları bu doğrultuda düzenleyeceği görüşü, günümüz dünyasında ulaşılması zor bir ideal haline gelmiştir. Verilen örnekte de görüldüğü gibi, dezavantajlı grupları güç odakları karşısında, elindeki gerçekle bir başına bırakan söylem yöntemi çalışmamız açısından yararlı görülmemiştir. Çalışmamızın nihai amacı, kadın sağlığı özelinde dezavantajlı olduğu kabul edilen kadın ve çocukları koruma önceliğiyle hareket ederek siyasal düzenlemedeki açıkları ortaya koymak ve bu konuda üretilecek politikalara zemin hazırlayabilmektir.

Sonuç olarak, çalışmamızda parti ideolojik söylemlerini karşılaştırmak ve toplumsal etkilerini araştırmak için çok boyutlu ve geleneksel ideoloji anlayışına da yer bırakan Eleştirel Söylem Analizinin (ESA) kullanılmasının daha yararlı olacağı düşünülmüştür.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada Eleştirel Söylem Analizi (ESA) yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntem, söylemin eleştirel değerlendirilmesini esas almaktadır. Eleştirel Söylem Analizi, iktidarın retorik yoluyla inşa ettiği söylemin içinde ideolojik yönelimlerini çözümlemeye yönelik bir yöntemdir. Bu yaklaşımın amacı, iktidarın söylem sayesinde inşa ettiği tahakkümü söylemin içinde deşifre etmektir (Sancar, 1997: 115). Başka bir deyişle, ESA, sosyal eşitsizlik, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve iktidarın dili kullanma şekli içerisinde nasıl oluşturulduğunu ve meşrulaştırdığını eleştirel bir bakış açısıyla inceler (Şah, 2020).

Eleştirel Söylem Analizinin temel ilkeleri Fairclough ve Wodak tarafından sekiz başlık altında sıralanmıştır (Akt. Günay, 2018: 87).

1. Eleştirel Söylem Çözümlemesi toplumsal sorunlara yöneliktir.
2. Güç ilişkileri söyleseldir.
3. Söylem, toplumu ve kültürü oluşturur.
4. Söylem felsefî çalışma yapar.
5. Metinler, toplum içindeki mikro ve makro ölçek arasındaki ilişkiyle bağıntılıdır.

6. Söylem toplumsal bir davranış şeklidir.

ESA içinde dilbilimsel çalışmalara en çok ağırlık veren öncüllerden biri olan Ruth Wodak, çalışmalarını Söylemsel Sosyo-Dilbilim adıyla yürütmüş ve 1990'da antisemitizm söylemi üzerine yaptığı bir çalışmadan sonra Martin Reisigl ile birlikte Söylem-Tarihsel Yaklaşım adını verdiği yeni bir model geliştirmeye başlamıştır (Akt. Şah, 2020). Çalışmalarında ırkçılık, cinsiyetçilik, antisemitizm ve ayrımcılık gibi sosyal problemlere odaklanmış; politik alan ve politika, medya ve toplum arasındaki ilişkilerle özel olarak ilgilenmiştir. Wodak'a göre bu ilişkiler fazlasıyla karmaşık olduğundan ancak disiplinler arası bir çalışmayla ortaya çıkarılabilir. Wodak, söylem-tarihsel yaklaşımının temel özelliklerini 9 başlık altında tarif etmiştir (Şah, 2020):

1. Disiplinler arasıdır ve bu teoride, araştırmada, ekiplerde ve pratikte yani her alanda böyledir.
2. Sadece dilbilimsel içeriklere bakmaz, problemi de odağına alır.
3. Hem teorik hem de yöntemsel açıdan eklektiktir; yani incelenen problemin anlaşılmasında ve açıklanmasında faydalı olabilecek olan teori ve yöntemler içinden en kullanışlı olanları seçilerek kullanılır.
4. Çalışmasına alan çalışması ve etnografiyi dâhil eder.
5. Hareketlidir; teori ile ampirik veriler arasında sürekli bir gidiş-geliş gereklidir.
6. Çoklu tarzlar ve çoklu kamu alanları çalışılır, metinler-arası ve söylemler-arası ilişkiler araştırılır, yeniden bağlamsallaştırmaya önem verilir.
7. Tarihsel analiz, söylemlerin ve metinlerin yorumlanmasında mutlaka analize dâhil edilir.
8. İncelenen probleme göre analiz için gerekli kategoriler ve araçlar ve ayrıca sıralanan bu basamaklara göre tanımlanır.
9. Bulgular ya da sonuçlar, farklı alanlardaki uzmanlar için ulaşılabilir olmalıdır ve belirli söylemsel ve sosyal pratiklerin değiştirilmesi hedefine uygun olarak kullanılmalıdır.

Wodak'ın geliştirdiği Eleştirel-Tarihsel Yöntemde, analist kendini eleştirmeyi de dahil ederek, önyargılardan uzak objektif bir bakış açısı oluşturmalıdır (şah, 2020). Bunun için disiplinler arası yöntemlerden ve kanıtlanmış verilerden faydalanmalıdır. Böylece ortaya koyulan analizin güvenilirliğinin sorgulanması olasılığı azalır.

Diğer taraftan, sözdizimi çalışmaları (eleştirel) dilbilimcilerin ideolojik değerlendirmesiyle başından itibaren ilgilendikleri bir alandır. Cümlelerin veya cümle yapılarının düzene veya hiyerarşik ilişkilere göre çeşitlenmesi, diğer temel semantik ve pragmatik işlevler gibi anlamın boyutlarının bilinen ifadelerindendir. Nitekim düzen ve hiyerarşik konum, anlamın önemini ve ilgisini işaret edebilir; bu nedenle tercih edilen anlamların vurgulanmasında, tercih edilmeyenlerin ise gizlenmesinde rol oynar (Dijk, 2019: 305).

Diğer ESA öncüllerinden Van Dijk (2019)'a göre, sözdizimi çalışmaları eleştirel söylem analizinin ideolojik çözümlemesi için önemli bir konudur. Cümle kuruluşlarının düzenine ve hiyerarşik ilişkilerine göre anlamın önemi ve ilgisi anlaşılabilir. Bu nedenle tercihen vurgular ya da üstü kapalı ifadeler cümle yapısıyla sağlanır (Dijk, 2019: 305). Başlıklar ve temel önermeler, metinlerin iğeriklerine dair en çok akılda kalan kısımlardır. Bu yolla anlatılmak istenilen konuya dair zihinsel temsillerin ve bağlam modellerinin şekillenmesine ve alıcıların algılarının kontrol altına alınmasına hizmet eden stratejik materyal olarak kullanılabilirler. Van Dijk, metin analizine başlıktan başlanmasını bu sebeple elzem görür (şah, 2020).

Metin analizine yönelik başka bir önerisi, belirli dilbilimsel tercihlerin (realizations) analizidir. Metinde “biz” ve “onlar”ı temsil ederken hangi dilbilimsel tercihlere başvurulduğuna bakılır. Mesela yazarlar ya da konuşmacılar, olumlu ifadeleri başlıklandırarak olumlu sözcükleri seğerler ve temsillerinin iyi yönlerine daha fazla yer verirler, kötü yönleri hakkında verilen bilgiyi ise sınırlı tutarlar. Abartılı metaforlara başvururlar. Kendileriyle ilgili olumsuz bir konuyu ifade ederken pasif cümle kullanarak kendilerini söylemde geri plana atarlar ve olaydaki rollerini “biz” diliyle olumluya çevirmeye çalışırlar. Van Dijk'a göre, dilde “biz” kadar ideolojik yükü ağır çok az kelime vardır (Dijk, 2019: 305). Olayın muhatabı “onlar”ın temsilinde ise tam tersi bir yol izleyerek olumsuz durumun sorumluluğunu kendilerinden uzaklaştırırlar. Van Dijk bu önerilerde bulunur ve fakat eksiksiz bir analiz çerçevesi oluşturduğunu iddia etmeyerek söylem analizinin sosyal sorunlara kolayca uygulanabilecek yöntemler olmadığını kabul

eder. Düşünüre göre asıl önemli olan nokta, ESA'nın eleştirel niteliğine uygun olarak, yapılan çözümlemenin ezilenlerin yararına olacak şekilde iktidarın ve gücün kötüye kullanımını ve hükümler söylemlerin meşrulaştırıcı etkilerini ifşa etmeye yönelik bir bakış açısına ve çalışma yöntemine sahip olmasıdır (Şah, 2020).

Alman politikacı Zetkin (1988) şöyle demiştir;

“Eğer kadın erkeklerle birlikte tam toplumsal hak eşitliğine sahip alacaksa -ama yalnızca sabırlı kağıt üzerindeki ölü yasa metinlerinde değil, gerçek yaşamda ve pratikte sahip alacaksa, -, o da tıpkı erkek gibi tam bir insan olarak özgürce gelişme ve etkinlikte bulunma olanağına kavuşacaksa, şu iki temel koşulu n yerine gelmesi gerekir: Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kaldırılması ve yerine toplumsal mülkiyetin geçirilmesi, kadın faaliyetiyle, sömürünün ve köleliğin olmadığı, bir toplumsal üretimde yer alması...”
(Zetkin, 1988: 254).

Zetkin'in eleştirisine katılarak, siyasi partilerin 14 Mayıs 2023 seçim beyannamelerinde kadın sağlığına yönelik vaatlerinin *“yalnızca sabırlı metin üzerindeki ölü metinlerde değil, gerçek yaşamda ve pratikte”* uygulamaya koyulmasını ve bilime dayalı politikalar üretmelerini sağlamak amacıyla için çalışmamızda çözüm önerilerine de açık Eleştirel Söylem Analizi yöntemi tercih edilmiştir.

Siyasi partiler, her seçim öncesi iktidara geldiklerinde yapacaklarını anlattıkları geniş çaplı bir metin hazırlamaktadır. Bu metinler, sağlıktan dış politikaya kadar ülkenin genelini ilgilene konu başlıkları altında oluşturulmaktadır. Her siyasi parti, kendi toplum araştırması sonucunda vardığı sorunları belirler ve seçim beyannamelerine çözüm vaatleri ile yayınlar. Konu başlıkları dahil olmak üzere, öncelikleri ve politikaları ideolojileri doğrultusunda söylemlerine yansımaktadır.

Çalışmamızda, 14 Mayıs 2023 seçimlerinde partilerin yayınladıkları beyannameler incelenmiş, kadın sağlığına yönelik söylem ve politikaları Eleştirel Söylem Analizi yöntemiyle incelenmiştir. Türkiye’de siyasi parti sayısı çok olduğundan, analiz edilen beyannameler son 20 yıldır seçimlere giren AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi), MHP (Milliyetçi Hareket Partisi), CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) ve Yeşil Sol Parti ile sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, iktidar ve muhalefet partileri ittifak oluşturarak seçimlere girmişlerdir. AKP ve MHP diğer bileşenleriyle birlikte Cumhur İttifakı adını

kullanmıştır ancak seçim beyannamesini her parti kendi adına yayınlamıştır. CHP, Millet İttifakı adını verdiği İyi Parti, Saadet Partisi, DEVA (Demokrasi ve Atılım Partisi), Gelecek Partisi, DP (Demokrat Parti) ile ittifak yapmıştır. Ortak Politikalar Mutabakat Metni adıyla tek bir beyanname yayınlamıştır. Yeşil Sol Parti, Türkiye İşçi Partisi ve diğer sol bileşenleri ile Emek ve Özgürlük İttifakını oluşturmuştur. Emek ve Özgürlük İttifakı olarak seçim bildirgesi yayınlamış fakat Yeşil Sol Parti ayrıca Yeşil Sol Parti Kadın Meclisi olarak ayrı bir beyanname de yayınlamıştır. Çalışmada, Kadın Meclisi tarafından yayınlanan beyanname esas alınmıştır. Kadın Sağlığı konusu üç ana başlık altında sorunsallaştırılmış ve siyasi parti söylemleri bu başlıklar altında incelenerek bulgular belirlenmiştir:

1. Doğum Politikaları: Doğum politikaları, kendi alt başlıkları oluşturularak incelenmiştir zira belirlenen her alt başlık konusu kendi içinde çözülmesi gereken toplumsal sorunlar içermektedir.
 - a. Aile Planlaması
 - b. Kürtaj
 - c. Gebelik ve Doğum
2. Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar
3. Kanser Tarama Programları

2. BEDEN, POLİTİKA VE TOPLUMSAL YAŞAM

Platon’a göre, yaradılış olarak birbirine benzemeyen bireyler, ihtiyaçları doğrultusunda bir araya gelerek toplumu oluştururlar. Çünkü insan tek başına kendine yetmeyen bir varlıktır; yaşamak için başkalarına da ihtiyacı vardır ve bu özellik, toplumun oluşma sebebidir (Platon, 2022: 54-55). Platon, “Devlet” adlı eserinde insanın ihtiyaçlarını sıralayarak aşamalar halinde ideal toplumun inşasını tanımlamıştır. Platondan yüzyıllar sonra, İslam düşünürü İbn-i Haldun da insanların toplumsal yaşantısının bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir (Haldun, 1977: 139-140). İbn-i Haldun, bugün hala bilim insanları tarafından tam tanımlanamayan ve insanları bir arada tutan bağı en geniş anlamıyla tarif eden “asabiyet” kavramını ortaya atmıştır. Siyasi bir kavram olan asabiyet, aynı zamanda toplumsal bağlar üzerinden de işleyen bir süreçtir. İbn-i Haldun, insanın içinde var olduğu toplum ve tabi olduğu devletle ilişkisini tanımlayarak yeni bir bakış açısı geliştirmiştir. İnsanı birey olarak vatandaş, insan yığınlarını da kendi içinde dinamikleri olan toplumlara çevirerek, insanın özgür iradesini korumak suretiyle bir bütünün parçası haline getirmiştir (Kayapınar, 2006: 111).

Toplum adını verdiğimiz bütünlüğün devamlılığını sağlamak için doğan ihtiyaçlar, siyaset adını verdiğimiz kavramı oluşturmuştur. Siyaset en geniş anlamıyla insanların hayatlarını düzenleyen, koruyan ve doğal sürecinde oluşan değişimi yöneten uygulamalar bütünüdür (Heywood, 2014: 22). Toplum bilimleri açısından önemli bir araştırma konusu olan siyaset, bireyler arası iş birliği ve aynı zamanda çatışmalardan doğan davranışların ve iktidara yansımalarının incelendiği karmaşık bir bağlantılar ağıdır (Heywood, 2014: 22) ve bu bağlantının kilit noktası bireydir. Siyasal yaşam içinde bireyin varlığına dair saptamalarda, tutum ve davranışlarının toplumu nasıl etkilediği ve hangi durumlarda sürece katkı yaptığı önemlidir (Kışlalı, 1999). Böylece insanın topluma, toplumun da insana ihtiyacı olduğu, politik yaşam alanı doğar. İnsan doğasının toplum yapısını şekillendirdiği, toplumsal düzenin insanın doğasına müdahale ettiği bu tartışmalı alan, politik yaşam içinde oldukça fazla ideolojik anlaşmazlık üretir (Heywood, 2021: 235). Ancak bütün ideolojilerin karşı gelemediği durum, toplumsal yapının bireyin siyasi davranışını değiştirmesidir. Örneğin, sanayileşme süreci, toprak sahipliğiyle oluşagelmiş geleneksel toplumsal yapının içindeki hiyerarşik düzeni ortadan kaldırarak, iş gücüne dayalı toplumsal sınıf yapısını inşa etmiştir. Değişen iş yaşamına ve kent yaşamına uyum sağlamaya çalışan bireyin davranışları ve örgütlenme biçimleri, Marksist bir terim olan

“sınıf bilinci”ni oluşturmuştur (Heywood, 2021: 236). Sınıf bilinci, yanında sınıf siyasetini de üretmiştir.

Sanayileşme ile gelişen teknoloji, yeni bir toplumsal yapı olan “bilgi toplumu” nu doğurmuştur. İnternetin yaygınlaşması, medyanın insanlar üzerindeki etkisi ve bilginin insanlar için daha kolay ulaşılır hale gelmesi, toplumsal yapıyı kökten değiştirmiştir. Artık geleneksel toplum değerleri ya da sınıf bilinci bireyler için eskisi kadar anlamlı değildir ve bireyin politik davranışı büyük ölçüde öznellemiştir.

Geçmiřten günümüze sürekli değişiklik gösteren birey ve toplumu yönetmek için yeni iktidar tekniklerine ihtiyaç duyulmuştur. Monarřiden demokrasiye değişen yönetim teknikleri, yüzyıllardır dünyanın toplum yapısında yapı söküme sebep olmaktadır. Runciman, “Politika” adlı eserinde, 17. yüzyıl Avrupa’sının din savaşlarıyla yıprattığı Danimarka toplumu ile görece daha refah içinde yaşayan Suriye toplumunu bugünkü durumlarıyla karşılaştırarak bu değişimi ortaya koymaya çalışmıştır. Bugünün dünyasında, Danimarka demokratik yönetimin koruduğu özgürlükler ülkesi haline gelmişken, Suriye baskıcı Esad rejimine başkaldıran toplumun sürüklendiği iç savaş sebebiyle adeta cehenneme dönmüştür (Runciman, 2019). Halk temsiliyle sağlanan demokratik yönetim şekli, toplumların hak ve özgürlük anlayışını geliştiren önemli bir iktidar tekniğidir. Fakat kadınlar, hak ve özgürlüklerini elde etmek için demokratik ortamda bile erkeklere karşı büyük bir mücadele vermiştir. Seçme ve seçilme hakkı, kadınlar için tüm dünyada büyük bir mücadele alanına dönüşerek elde edilmiştir. Tarihe bakıldığında, Türk kadınlarının bu konuda şanslı bir konumda oldukları rahatlıkla görülebilir. Mustafa Kemal Atatürk’ün öncülüğünde, kadınlara cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren tanınan eşit yurttaşlık hakları dünya kadınları için emsal teşkil etmiştir. 1960’lı yıllarda, eşit içe eşit ücret istemiyle yürüyüş yapan İngiliz kadınların taşıdıkları pankartlardan birinde “*Are British women worthless than Turkish women?*” (İngiliz kadınları Türk kadınlarından daha mı değersiz) yazmaktadır. Aynı tarihlerde Amerika’da hukuk fakóltesi mezunu Ruth Bader Ginsburg, lisans diplomasıyla avukatlık yapmak için mücadele verirken, Türkiye’de avukat Süreyya Ağaoğlu baroya kayıtlı avukat olarak görev yapıyor, ve Türkiye’yi uluslararası alanda hukukçu olarak temsil ediyordu. Günümüz dünyasında Türk kadınları için tersine gelişen durum, derin bir siyasi ve sosyal değişimin tezahürüdür.

Tarihsel süreçte dünyanın demografik yapısı üzerinde böyle önemli denge değişikliklerine sebep olan iktidar teknikleri ve toplumsal dönüşüm, siyaset bilimciler için gittikçe genişleyen bir çalışma sahası haline gelmiştir. Biyopolitika, psikopolitika, nekropolitika gibi insan yaşamını politikanın odağına alan yeni kavramlar doğurmuştur. Bu kavramlar içerisinde günümüzde en çok tartışılan kavram biyopolitikadır. İktidarın yaşamı yorumlaması üzerinden inşa ettiği yeni tekniklerin toplum üzerindeki etkisinin ortaya konulduğu biyopolitika kavramı, çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

2.1. Biyopolitika Kavramı

Özmkas’a (2021) göre, bir kavramın başına gelebilecek en kötü şey, her şeyi açıklamakta kullanılmasıdır. Benzer şekilde, Virno (2002) de “*Benim korkum, biyopolitikanın sorunlarla yüzleşmenin bir aracı olmak yerine onları gizleyen, örten bir kelimeye dönüşmesidir. Bir fetiş kelimesi, bir “açık kapılar” kelimesi, ünlem işaretli bir kelime, eleştirel düşünceye yardımcı olmak yerine onu engelleme riski taşıyan bir kelime. - Bu terimde ciddi bir içerik olabileceğini yadsımıyorum, ancak biyopolitika teriminin kullanımının bazen bir çocuğun ağlaması gibi teselli edici bir kullanım olduğunu görüyorum, oysa bize hizmet eden şey her durumda propaganda sözcükleri değil, çalışma araçlarıdır*”, demektedir. Lemke de “biyopolitika kavramı son zamanlarda moda bir sözcük haline gelmiştir (Lemke 2011: 1), tespitini yapmıştır.

Biyopolitika kavramı bugün sosyal bilimler alanında, edebiyattan sosyolojiye, siyaset biliminden kamu yönetimine birçok farklı disiplin içinde kullanılmaktadır. Ortaya atıldığı günden bugüne çok fazla kullanıldığından, günümüzde sınırları gittikçe genişlemiş ve anlamı muğlaklaşmıştır (Lemke, 2022). Hegel’in deyimine atıfla, hakkını arayan kavram (Hegel, 1995: 49) biyopolitika konusunda hala arayışını sürdürmektedir (Kartal, 2017). Her disiplin içinde farklı yollarla tanımlanması, savunulması ve eleştirilmesi mümkün olan biyopolitika kavramı, çalışmamızın odağı gereği siyaset bilimi içinde insana etkisi yönünden ele alınacaktır.

Thomas Lemke, “Biyopolitika” adlı kitabında kavramın kelime anlamını Yunancası “bios” olan yaşamla uğraşan politika olarak tanımlamıştır (Lemke, 2022: 16). Yaşamın kaynağı insan, doğası gereği karmaşık bir varlıktır; insanın toplumsal ihtiyaçlarından doğan politika aynı derecede karmaşık bir alandır. Dolayısıyla bu iki alanı aynı çatı altında incelemenin zorluğu, “biyopolitika” kavramını net olarak tanımlamayı da

zorlaştırmaktadır. Lemke aynı çalışmasında, kavrama karşı iki uçlu politik kutuplaşma olduğuna dikkat çekmiştir. Bunlardan birincisi, politikanın zaten nihai amacının yaşam olduğunu savunan doğalcı kavrayıştır. İkincisi ise politikayı hayatın üstünde konumlandırıran politisist tutumdur. Lemke'ye göre hem doğalcı yaklaşım hem de politisist tutum, biyopolitikanın gelişim sürecinin boyutlarını kavramakta yetersiz kalmıştır (Uluğır, 2014: Lemke, 2022: 17). Ancak Michel Foucault, kavramı geleneksel siyaset düşüncesinden koparmış, modernite bağlamında, beden ile siyaset arasındaki yakın bağı ortaya koyarak kavrama yeni bir boyut kazandırmıştır (YuveLiu, 2009). Beden ve siyaset arasındaki bağı açıklamak için biyolojik gelişmelerin politik yaklaşımlara etkisini yabana atmak mümkün değildir. Gullick'e (1977) göre, teknolojik ve bilimsel gelişmelere iktidarın kayıtsız kalması mümkün değildir. Sosyal bilimler evrime paralel ilerlemek zorundadır. Bu durum, kamu yönetiminin sınırlarını zorlamasına, yani sadece tanımlanan işleri yapıp hizmet sunmaya ya da kaynakları sağlamaya ve sonuçta verimliliği artırmak yerine, genel anlamda yöntemini kökten sorgulayıp teknolojiden faydalanarak yöntem geliştirmesine ve hatta yeni yollar keşfetmesine duyulan hayati ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Gullick, pozitif bilimlerde yapılan bu çılgır açıcı gelişmelere karşı sosyal bilimlerin ve iktidar paradigmalarının kayıtsız kalmasını “bir sonraki buzul çağı” olarak tanımlamıştır:

“Gelecekle yüzleşirken, kamu yönetiminde bizler sadece siyasi sorumluluklarımıza ilişkin analizlerimizi değil, aynı zamanda değişen bir dünyada sosyal bir hayvan olarak insana ilişkin anlayışımızı da yeniden yapılandırmak gibi temel bir ihtiyaçla karşı karşıyayız. İnsanın kendisini ve kurumlarını bu zorluklara adapte etme kapasitesi, bu küçük gezegendeki türlerin evriminde hayatta kalma şansımıza bağlı olabilir” (Gullick, 1977: 710).

Burada işaret edilen önemli mesele, “yaşam” ve “canlı varlık” kavramlarının yeni nesil siyasi mücadelelerin ve yeniden düzenlenmesi gereken ekonomik stratejilerin merkezinde yer almasıdır (Lazzarato, 2002). Başka bir deyişle, biyopolitika, yaşam bilimleri yöntemlerinin biyoloji bilimi ile ilgili insan davranışlarını ve politikalarını bireysel ve toplumsal düzeyde incelemek için uygulama yollarından oluşur. Siyaseti anlayabilmek için doğal dünyanın incelenmesi yoluyla ulaşılan bilgiden faydalanmak gerekir. Bununla birlikte, insanın da doğal dünyanın ayrılmaz bir parçası olduğunun kabul edilmesi gerekir (Meyer-Emerick, 2007). Foucault tam da bu noktadan hareketle, insanın

bireysel varlığını merkeze alarak, canlı bedeni siyasal stratejilere dahil etmiş ve bu durumu “biyolojik modernliğin eşiği” olarak tanımlamıştır. Böylece politika üzerinde devrim niteliğinde bir paradigma değişikliğinin kapılarını açmıştır (Kartal, 2017:7; Kaplan, 2021; Özmakas, 2021; Lemke, 2022: 54).

Foucault, biyoiktidar, insan yaşamını yönetmeyi amaçlayan iktidar biçimi olarak tanımlamaktadır (1990). Biyoiktidar, birbirini tamamlayan iki kutup üzerinden işlerlik kazanır: Tek tek bedenlerin disipline edilmesini amaç edinen anatomo-politika ve bir bütün olarak nüfusun düzenlenmesine odaklanan biyopolitika (Foucault, 1990). Foucault, biyoiktidar, egemenin öznelere ölüm yoluyla cezalandırma yeteneği aracılığıyla kullandığı egemen iktidardan ayırmaktadır (Foucault, 1990). Egemen iktidar tamamen baskıcı bir iktidar biçimi olarak kavramsallaştırılırken, biyoiktidar hem baskıcı hem de üretkendir; öznelere yalnızca belirli davranışlardan kaçınmaya değil, aynı zamanda başka davranışlarda bulunmaya da zorlar. Dahası, egemen iktidar merkezi bir aktör tarafından dayatılırken, biyoiktidar ilişkisel ve dağınıktır ve kamusal ve özel hayatımızın her alanına nüfuz ederek çeşitli kurumlar aracılığıyla uygulanmaktadır (Foucault, 1990).

Foucault, anatomo-politika ve biyopolitikayı biyoiktidarın ikili kutupları olarak kuramsallaştırırken, bu kutupların birbirlerine karşıt değil, aksine birlikte kurucu oldukları konusunda nettir. Dahası, Foucault cinsiyeti “iki eksenin ekseni” olarak tanımlar; yani anatomopolitika ve biyopolitikanın bulunduğu ve nüfusun refahını en üst düzeye çıkarmak için bireysel bedenlerin disipline edildiği yer olarak (Foucault, 1990: 145). Feminist akademisyenler, biyopolitik olarak cinsiyetin bu kuramsallaştırmasını, anne/üreme bedeninin nüfusu yönetmenin bir aracı olarak nasıl disipline edildiğini ve düzenlendiğini incelemek için genişletmişlerdir. Örneğin, Weir’in (2006) çalışması, 20. yüzyılın başlarında “perinatal” döneme ilişkin bilginin ortaya çıkışının, hamileliğin bebek ölümlerini azaltmayı amaçlayan bir tıbbi yönetim alanı olarak inşa edilmesine nasıl yol açtığını incelemektedir. Bu inşada, hamilelik sırasında tek tek kadınların bedenlerinin yönetimi, bebek ölüm oranı ile ölçülen nüfusun refahını sağlamanın bir aracı olarak konumlandırılmıştır. Hamilelik sırasında tek tek kadınların hedef alınması, nüfusun refahının tek tek bedenlerin yönetimi ve özellikle de perinatal dönemde kadınların üreme bedenlerinin tıbbi yönetimi yoluyla nasıl takip edildiğini örneklemektedir (Weir, 2006).

Weir'in (2006) çalışması, anne sağlığının bedenın anatomo-politikası ile nüfusun biyopolitikası arasında nasıl kilit bir yakınlaşma noktası olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Benzer şekilde, Moore (2013), anne sağlığı ve bakım pratiğinin 20. yüzyılın başında İngiltere'de askeri İmparatorluk projesine hizmet edebilecek ve onu destekleyebilecek daha sağlam bir İngiliz 'ırkı' üretmeye yardımcı olmak amacıyla nasıl disiplinler müdahalelerin hedefi haline geldiğini özetlemektedir. Her iki örnekte de anne ve fetüs sağlığı iç içe geçerek, anne bedeninin sadece tek bir çocuğun değil, genel olarak nüfusun sağlığını iyileştirmeyi amaçlayan bireysel bir müdahale alanı haline gelmesine izin vermektedir. Her iki örnek de "gelişmiş" dünyayı odak noktası olarak alsa da anne bedeninin bireysel disiplin ve nüfus düzeyinde yönetimin kesişme noktasında nasıl kuramsallaştırıldığını ve biyopolitik analizin önemli bir alanını temsil ettiğini vurgulamaktadır.

Foucault, 1974 yılında Rio de Jenerio Devlet Üniversitesi'nde "halk sağlığı" üzerine yaptığı üç konuşmadan "Toplumsal Tıbbın Doğuşu" başlıklı ikincisinde "halk sağlığı" konusunda kabul edilmiş kanıları sorgulamıştır. 18. yüzyıldaki tıbbi uygulamaların, sanıldığı gibi aksine, toplumsal boyutunun bireysel boyutundan daha ağır bastığını göstermeye çalışmıştır ve biyopolitika kavramını da toplumsal tıbbın bu dönüşümünü açıklamak için kullanmıştır (Özmkas, 2021: 119).

"Toplumun bireyler üzerindeki denetimi yalnızca bilinç veyahut ideoloji vasıtasıyla değil, aynı zamanda beden içerişinle ve bedenle birlikte gerçekleşir. Kapitalist toplum için her şeyden daha önemli olan biyopolitikaydı, biyolojik olardı, bedensel olardı, maddi olardı. Beden biyopolitik bir gerçekliktir, tıp ise biyopolitik bir strateji" (Foucault, 2000b: 137).

Düşünür, sonradan "Toplumu Savunmak Gerekir" adlı kitabında derlenmiş olan, 1975-1976 akademik ders yılında, Collège de France'ta verdiği derslerde, 18. yüzyılın sonlarına doğru tezahür eden özellikle tarım alanında yaşanan ekonomik gelişmelerin, iktidarın nüfus ve yaşam koşullarına yöneldiğine odaklanmıştır (Özpolat, 2015). Düşünüre göre, bu dönemde ekonomi ve siyaset iç içe geçmiş ve iktidar tekniklerinin değişmesine sebep olmuştur (Lazzarato, 2002). Aynı yıl yayınlanan eseri "Cinselliğin Tarihi" kitabının beşinci bölümünde "Ölüm Üzerinde Hak ve Yaşam Üzerinde İktidar" başlığı altında, bu kez iktidarın nüfus ve yaşam koşulları üzerindeki etkisini vurgulamak için tanımlamıştır:

“Yaşam ve yaşam mekanizmalarını açık hesaplar alanına sokan ve bilgi-iktidarını yaşamın dönüşümünün bir failine dönüştüren olaydan da bio-politika diye söz etmek gerekecektir” (Foucault, 2000).

Biyopolitika, ‘nüfusu’ yönetmeyi ve düzenlemeyi amaçladığından, Foucault bunun ortaya çıkışını on sekizinci yüzyılda ‘nüfusu’ çalışma nesnesi olarak alan uzmanlık alanlarının yükselişine bağlar. Bu demografik bilgi alanları, nüfusu istatistiksel analizlerin yanı sıra ortalama yaşam süresi ve hastalık oranları gibi büyük ölçekli demografik göstergeleri etkilemeyi amaçlayan müdahaleler yoluyla yönetilebilir olarak inşa eder (Foucault, 2004). İdari ve yönetsel stratejilerin yürürlüğe konması yoluyla biyopolitika, refahı en üst düzeye çıkarmanın bir yolu olarak bu demografik göstergelere müdahale ederek nüfusu düzenler (Foucault, 2004). Örneğin, yukarıda da belirtildiği gibi, hem Weir (2006) hem de Moore (2013), bebek ölüm oranlarının, anne bedenlerinin nüfusun sağlığının yönetilebileceği alanlar olarak inşa edilmesine olanak tanıyan kilit bir faktör olarak ortaya çıktığına işaret etmektedir.

Bebek ve anne ölüm oranları da dahil olmak üzere sağlık göstergelerinin çağdaş kalkınma programları içindeki önemi göz önüne alındığında, bu sektör de müdahalelerin bu demografik göstergelerde değişiklik yaratarak sağlık ve refahı en üst düzeye çıkarmaya çalıştığı bir biyopolitik yönetim alanı olarak anlaşılabilir (Casper ve Simmons, 2014). Gerçekten de kalkınma çalışmaları alanındaki eleştirel çalışmalar, kalkınma sektörünün bedenleri düzenleme ve nüfus sağlığını yönetme konusundaki artan meşguliyetini analiz etmek için giderek daha fazla biyopolitik bir mercekle kullanmıştır. (Harcourt, 2009; Mezzadra, Reid ve Samaddar, 2013).

Sonuç olarak Foucault, bugün dünyayı kocaman bir global köye dönüştüren ve bilgi çağının kapılarını açan teknolojik devrim olarak kabul edilen internetin kaynağı olan Tesla’nın radyo dalgaları gibi geliştirebilir düzeyde önemli bir içeriği bilim dünyasına kazandırmıştır demek doğru olur. Zira o günden bu yana yarım yüzyıldır halen kavram üzerinde çalışılmakta ve günümüz insanını ütöpik umutlar ve distöpik çaresizlik arasında şaşkınlıkla karışık bir kararsızlığın içine sürükleyen koşulların getirdiği bütün yaklaşımların içinde kendine olumlu ya da olumsuz yer edinmektedir.

Son yıllarda insan ve doğa üzerinde, DNA araştırmaları içinde yapılan suça eğilimlilik tespitleri, koruyucu sağlık hizmetleri, kök hücre çalışmaları, organ nakli, estetik

ameliyatlar, yaşlılık ve ortalama yaşam süresini uzatma çalışmaları, AIDS gibi bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve sürveyans çalışmaları, kürtaja ilişkin yasal düzenlemeler, doğum politikaları ve nüfus araştırmaları yaşam üzerinde devrim niteliğinde etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler, toplumsal cinsiyet rollerinden cinsellik algısına, göç politikalarının sonucu olarak ortaya çıkan mülteci sorununa, sağlıkta beden ve ruh sağlığı üzerine üretilen yeni politikalardan toplumsal iyi olma hali algısına, ücret ve çalışma saatlerinden iş güvenliği alanına kadar biyopolitikanın odaklandığı politik insanı ve toplumu etkisi altına almaktadır (Uluuğer, 2014; Kartal, 2017: 8; Özmakas, 2021: 24). Böylece bugün “biyokapitalizm” çağının kapılarını açan biyoteknoloji devrimi, Foucault’nun tanımladığı biyopolitika kavramını birçok yönüyle derinden değiştirmekte ve yeniden inşa etmektedir. Biyokapitalizm, yaşam yönetiminde modern güç dağılımının yeni bir modelini ortaya çıkarmakta, sadece kültürel şok ve ahlaki yozlaşma üretmekle kalmayıp siyasi tahakküm ve saldırgan ekonomik politikalara da zemin hazırlayarak biyopolitikanın yeniden inşası üzerine akademik çalışma alanı ihtiyacını arttırmıştır (Yu ve Liu, 2009; Shapovalova, 2021).

Bununla birlikte, sanayi devrimi sonrası artan kentleşme ile, insanın yaşam alanları inşa ederken doğa üzerinde sebep olduğu tahribat da yaşam koşullarını değiştirmiş ve modern insan sebep olduğu yeni çevresel koşullara uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Bu durum antroposen olarak tanımlanmış ve yaşamakta olduğumuz çağa adını vermiştir (Polat ve Kahraman, 2020). Biyopolitika, içinde bulunduğumuz antroposen çağında da kendine önemi gittikçe artan bir yer edinmiştir. Bütün bu gelişmeler sebebiyle, her bilim alanının, kavramı kendi penceresinden tanımlama ve geliştirme çabası, biyopolitikanın üzerindeki tartışmaların daha uzun yıllar devam edeceğini göstermektedir (Rabinow ve Rose, 2006).

Somit ve Peterson (2013), insanın siyasi davranışının daha iyi anlaşılması üzerine yapılan bu bilimsel arayışı, seküler bir “Vaat Edilmiş Toprak” arayışına benzetmişlerdir. Yazarlar, biyopolitikayı günümüzde kabul gören çağdaş siyaset biliminden ayıran üç farklı durum olduğunu savunmuşlardır. Bunlardan birincisi ve en önemlisi, kavramın “biyo” ile başlamasına atıfta bulunarak, sadece sosyal etkenlere değil biyolojik etkilere de bakarak biyopolitika yaklaşımının, insanın siyasi davranışını şekillendiren etmenler üzerinde daha geniş bir anlayışta ısrar etmesi gerektiğidir. Burada bir parantez açmak gerekirse, biyolojik etkilerden kasıt tek başına genetik etkiler değildir; hastalık, madde bağımlılığı, uyku sorunları, yetersiz beslenme, stres ve yaşa bağlı etkileri de insanın siyasi davranışını etkileyen biyolojik faktörler arasında görülmektedir. İkincisi,

kavramın araştırma alanının genişlemesi sebebiyle, araştırmada doğacak metodolojik farklılıkları karşılayacak yeni bilimsel yöntem ve araçlar üretme ihtiyacıdır. Hatta birçoğu, eninde sonunda değiştirmeyi umdukları Standart Sosyal Bilim Modeli (SSSM)’ne karşı Evrimsel Model (EM) terimini kullanmaya başlamışlardır. Üçüncü farklılık ise siyaset felsefesinin ana konusunu oluşturan “siyasi insan” doğasını incelerken sadece sosyal ve kültürel etkilere bakmak yerine, genetik olarak aktarılan davranışsal eğilimleri de dikkate aldıklarında, siyasi davranışı daha anlaşılır hale gelen insanın politik olarak daha az şekillendirilebileceğine inanmalarındır (Peterson ve Somit, 2013). Böylece iktidarların, sağlık, eğitim, göç politikaları, çevre ve gıda güvenliği, nüfusun artışı ve dağılımı gibi kamu politikaları üretirken; sadece kültürel ve sosyal gereksinimlere değil, insanın biyolojik varlığına da odaklanmalarını sağlayacak biyopolitik uygulamalardan faydalanmaları kaçınılmaz olacaktır (Peterson ve Somit, 2013). Sonuç olarak, biyopolitika öncülleri, kavramın içeriği büyük ölçüde zenginleşmiş ve daha güçlü bir siyaset bilimi oluşturacağına inanmaktadırlar.

Bütün bu gelişmelerin sağlıklı ilerleyebilmesi için, biyopolitika savunucularının arasında var olan iki önemli fikir ayrılığı konusunda uzlaşmaları gerekmektedir. Bunlardan biri, biyopolitika yoluyla bütün toplum bilimlerini kapsayıcı bir sosyobiyojik bilime entegre eden siyaset biliminde bir paradigma değişikliğidir. Diğeri ise biyopolitikayı zaten var olan paradigmalara bilimsel araştırma yöntemlerinin mükemmelleştirilmesi için kullanmaktır (Lemke, 2022). Böyle bir araştırma alanı için dört başlık belirmektedir.

1. Yeni- Darwinci evrim kuramının kabul edilmesiyle, odağına insanın gelişimini alarak, toplum ile devletin kökenine dair tarihsel ve antropolojik sorunları kapsamaktadır.
2. İnsanın politik davranışını analiz edebilmek için etoloji ve sosyobiyojiden faydalanılması gerektiğidir.
3. İnsanın politik davranış motivasyonunu kavrayabilmek için psikolojik etkenlerin dikkate alınması gerektiğidir.
4. Ortaya çıkan politik sorunları anlayabilmek için insan doğasına ve yaşadığı doğal çevreye müdahalelere bakılması gerektiğidir (BlankveHines, 2001; Meyer- Emerick, 2007; Lemke, 2022: 33-34).

Biyopolitika araştırmacıları arasında ortaya çıkan bu fikir ayrılıklarına karşın, biyopolitika araştırmanın nesnesi, hedefi ve yöntemin nesnelliği konusunda ortak bir zeminin varlığından bahsedilebilir (Lemke, 2022: 34). Araştırmanın nesnesi öncelikle, altında kanıtla dayalı biyolojik etmenlerin olduğu politik davranıştır (Peterson ve Somit, 2013). Hedef, biyolojik zorunluluklarla tutarlı akılcı bir politika üretmek ve geliştirmektir (Blank ve Hines, 2001; Meyer-Emerick, 2007) Yöntemin nesnelliğinin sağlanması için Standart Sosyal Bilim Modelinin sorgulanmasıdır (Peterson ve Somit, 2013). Biyopolitika kavramının gelişmesi ve netleşmesi için, bütün bu fikir ayrılıklarının ortak bir zeminde birleşmesi gerekmektedir. Bunun içinde kavramın doğuşuna dair ortaya atılan varsayımlar büyük önem taşımaktadır (Prozorov, 2022).

2.2. Biyopolitikanın Temel Kavramları

Biyopolitika kavramı, siyasi düzende bir kırılmayı, belirli bir siyasi bilginin ve yönetici rasyonalitenin, nüfusun ve vatandaşların bedeninin düzenlenmesi ve yönetilmesiyle ilgilenen çeşitli bilimsel disiplinlerin ortaya çıkışı olarak kavramsallaştırmaya hizmet etmektedir. Agamben'e (1995) göre, eski Yunanlıların, günümüzde "hayat" olarak anladığımız şeyi tanımlamak için iki sözcüğü vardı: zē (ıplak hayat), "hayvanlar, insanlar ve tanrılar gibi tüm canlı varlıklar için ortak bir canlı" (Agamben 1995: 1); ve bios, bireylere ve gruplara özgü bir insan yaşam biçimi. Bu iki kavramın kabaca biyolojik ve politik bir varoluşu temsil ettiği anlaşılabilir. Modern zamanlarda, saf biyolojik bir varoluş olan çıplak yaşamı devlet iktidarının hesaplarına dahil ederek yönetim biçimleri değişmektedir. Foucault'nun yazdığı gibi, "Binlerce yıl boyunca insan, Aristoteles için olduğu gibi kaldı: politik varoluş için ek kapasiteye sahip canlı bir hayvan; modern insan, politikalarının canlı bir varlık olarak varlığını sorguladığı bir hayvandır" (Foucault 1990: 143). Dolayısıyla modernitede bu ikisi birbirinden ayrılamaz hale gelir ve devlet iktidarının nesnesi olarak çıplak hayata odaklanır.

Biyopolitika, sanki bireyin hayatı saf ve jeo-biyo-politik ait olduğu hukuki ve politik sistemden ayrıymış gibi, iktidarı negatif, baskıcı, gaspı ve tek merkezden aşağıya yayılmış olarak kavramlaştıran klasik hukuksal egemenlik anlayışından ayrılmaktadır. Analiz, daha ziyade herhangi bir g ilişkisinin -belirli hakikat rejimlerinin yurttaş öznesi olarak nasıl retildiğimizin- üretken etkilerini vurguluyor. Foucault'ya göre, 18. yüzyılın sonlarında egemenlerin yaşam ve lme karar verme hakkı, "yaşatma ve ölmesine izin verme" hakkıyla tamamlanıyordu (Foucault 1990).

Egemenliğin hayatın tehlikede olduğu durumlarda yalnızca birinin canının alınmasıyla kullanılan eski egemenlik hakkı, yerini yaşamı yeşertme, bazı varlıkları yaşatırken bazılarının ölmesine izin verme fikrine bıraktı. Hayatı daha iyi hale getirmeye yönelik bu dönüş ve odaklanma, Foucault'ya göre, liberalizmin Aydınlanma ilkelerine göre örgütlenmiş sanayileşmiş ve kapitalist bir topluma dönüşle mümkün oldu. Bu nedenle, modern demokrasiler ve ilk anayasalar zamanından bu yana, modern politika için söz konusu olan hükümdarın kendisi değil, nüfusun hayatta kalmasıdır (ulus devlet ideolojisinin aynı dönemde ortaya çıktığı göz önüne alındığında) veya ulus ve onun yetiştirilmesi de söylenebilir. Modern ulus devletler tarihte ilk kez şu sorularla dertlendiler: Yaşam nasıl korunur ve geliştirilir? Yatırım yapılandan maksimum nasıl yararlanılır? Öldürmeyi nasıl meşrulaştırabiliriz? Kimin hayatı yaşamaya değer, kimin değil? Biyolojik yaşamı siyasi ve kolektif amaçlar altında sınıflandıran iktidarı analiz ederken “yaşam üzerindeki iktidar” yani biyoiktidarın iki temel biçimini fark eder: Biri bireyselleştirici, diğeri bütünleştirici etkileri olan. İlk 16. yüzyıl Avrupa'sında ortaya çıkan insanın, aile, okul, hastane gibi farklı kurumlar aracılığıyla bireysel bedenlerin disipline edilmesi ve dış güçlere karşı uysallaştırılmasına odaklanan “anatomo politikası” ve davranışlarının sınırlarının ve olasılıklarının bilincinde olarak her yurttaş özneyi neyin iyi, neyin kötü olduğunun bilgisinin alıcısı olarak konumlandırır. Uygulamaların şekillenmesi, norm olarak kabul edilenin ve dolayısıyla belirli bir toplumda neyin yapılmasının iyi olduğunun sınırlarının aşılması durumunda cezalandırma biçimini alır. O halde düşünülebilir olanın sınırları kişinin ait olduğu bağlama, zamana ve mekâna bağlı olarak değişir.

Foucault, disiplinin işleyişini Bentham'ın Panoptikon'u örneğinde gösteriyor ve şöyle tanımlıyor: “Genelleştirilebilir bir işleyiş modelidir; güç ilişkilerini erkeklerin günlük yaşamı açısından tanımlamanın bir yolu (...) Bu, ideal biçimine indirgenmiş bir iktidar mekanizmasının şemasıdır(...). ...aslında herhangi bir özel kullanımdan ayrılabilen ve ayrılması gereken bir politik teknoloji figürüdür. Aynı zamanda mekânın ve insanın örgütlenmesidir, devreye sokulan iktidar mekanizmalarını netleştiren görsel bir düzendir (Foucault 1977: 8).

Bioiktidarın diğer kutbu, 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan modern bilim, sınıflandırma sistemi ve yenilmez olduğu iddia edilen gerçeklerle birlikte gelişen, Foucault'nun nüfus biyopolitiği adını verdiği düzenleyici spazmları temsil ediyor. İlk iktidar teknolojisinden farklı olarak, biyopolitika bir bütün olarak nüfusa odaklanır ve

doğum, hastalık, ölüm ve uzun ömür gibi yaşam mekanizmalarıyla ilgilenir. Foucault'ya göre biyopolitika, “nüfusla, siyasi bir sorun olarak nüfusla hem bilimsel hem de siyasi bir sorun olarak ilgilenen” bir yönetim rasyonalitesidir (Foucault 2003: 245). Kavramı liberalizmin ortaya çıkışı ve dolayısıyla “çok fazla hükümet” sorunu çerçevesine yerleştirdi (Foucault 1997: 77). Yönetimsellikten “davranış biçimini” (Foucault 1997: 221), yani bizi nasıl davranacağımızı ve hareket edeceğimizi yönlendiren farklı normlarda somutlaşan hesaplanmış yolları anlıyordu. Bir tür yönetimsellik olarak biyopolitika, bir bilmenin/düşünmenin/yapmanın ve bu yolla öznelere kendi arzu edilen vatandaşlık biçimlerine geliştirmenin/ düzenlemenin/ yönetmenin/ kontrol etmenin/kalıplamanın bir yolu olarak farklı uygulamalarda somutlaşır. Bazı kişi veya kişilerin davranışlarını şekillendirmeyi, yönlendirmeyi veya etkilemeyi amaçlayan bir faaliyet biçimidir. Bireyselleştirici olduğu kadar bütünleştirici de olan bir “yönetim sanatı”dır.

Foucault'ya göre, beden disiplinleri ve nüfusların düzenlenmesi, 19. yüzyıl boyunca, sağlıklı (beyaz) ve yetenekli vatandaşlarla dolu, son derece ilerici modern ulus devletler yaratmayı amaçlayan birçok farklı teknolojiyle birleştirildi. Foucault, her iki iktidar tarzının da nüfuz ettiği cinsellik örneğini verdi. Viktorya dönemi burjuva benliğinin yaratılışına ilişkin analizi, devletin toplumun sağlıklı yeniden üretimi üzerinde hareket ederek vatandaşlarının üremeye yol açan iyi ve sağlıklı heteroseksüel ilişkilerini garanti altına almak için farklı disiplin tekniklerini (örneğin, sağlıklı kabul edilen mastürbasyonun kontrolü) nasıl yürürlüğe koyduğunu ortaya koyuyor; Foucault, özellikle 19. yüzyılda ortaya çıkan cinsellik üzerine farklı söylemlerin burjuva benliklerini üreten günah çıkarma teşvikleri olarak nasıl hizmet ettiğiyse ilgileniyordu.

Bu perspektiften bakıldığında vatandaşların bedenleri sadece düzenlenip kontrol edilmekle kalmıyor, aynı zamanda üretici güç aracılığıyla söylem olarak adlandırdığı belirli ideolojik pratiklerin öznelere olarak da oluşturuluyor. Foucault, söylemleri “söz konusu nesneyi sistematik olarak oluşturan pratikler” olarak (Foucault 1972: 49); neyin söylenebileceğini ve neyin söylenemeyeceğini koruyan/rehberlik eden, kimin normal kimin sapkın sayıldığı vb. tarafından varlığı kabul edilen ifadeler/varsayımlar ve beklentiler dizisi olarak anlıyordu. Söylem, bilgi ve iktidarın kesiştiği, dolayısıyla hayal edilebilir olanın sınırlarını çizerek yaşanabilirliğimizin seçeneklerini sınırlandırdığı yerdir. Dolayısıyla cinsellik, Viktorya döneminde ve 19. yüzyıl boyunca Avrupa ve Kuzey Amerika’da sınırlandırılmadı veya bastırılmadı; aksine, tanınabilir kimlik

kategorilerinin yönetilebilir biçimlerine dönüştürüldü. Her ne kadar Foucault üreme veya kürtaşı bu şekilde teorileştirmemiş olsa da daha sonra geliştirilen kürtaşı söylemleri de bu iktidar teknolojilerini, arzu edilen cinsel davranışların sınırlarını belirleyerek kadınlar için mümkün olanı sınırlandıran ideolojik ifadeler dizisini temsil ediyor. Kürtaşıla ilgili söylemler, belli bir biyoiktidarın tezahürü olan, üreme potansiyeli olan bir kadının nasıl olması gerektiği konusunda belli bir normu açığa çıkarmaktadır.

Biyoiktidarın bireyler üzerinde baskıcı olduğu kadar özgürleştirici de olabilen normalleştirici etkileri vardır ve bu etkileri üretir. Belirli bir popölasyonun biyolojisine/sağığına odaklanarak, düzeltme, dışlama, terapötik müdahale veya optimizasyon yoluyla onları yönetmek amacıyla belirli insan kategorileri hakkında toplanan bilgileri kullanır. İstatistik, demografi, biyoloji, tıp ve politik ekonomi gibi bilimsel disiplinler, yeni modern ulus devletlerin bu tür egemen yönetimini bir toplumun toplu düzeyinde yönetmeye yardımcı olmak için harekete geçirilmiş ve yeni “normal” ve “ortalama” kavramları önerilmiştir. Yaşama yönelik bu yaklaşım, belirli türlerin “doğasını” keşfeden ilahi yaratılış anlatısına karşıt olarak inşa edilmiştir. Thomas Lemke’nin belirttiğı gibi: “Doğal hukukla tanımlanan bir toplumun yerini, ‘normalleşen toplum’ alır” (Lemke 2011: 39). O zamandan bu yana, organların bu rasyonel ve etkili idaresi ve yönetimi birçok farklı biçime bürünür: “Şehirlerin yönetiminden, hastalıkları en aza indirmek adına mekân ve sosyallik, yaşam ve ölümün idaresi yoluyla ırkın kalitesini en üst düzeye çıkarmaya çalışır” (Rose 2007: 54).

Normalleşmeyle özdeşleştirilen bu modern toplumlarda, her şey ölçölüp sınıflandırılmaya, hayat bir ortalamaya, bir norma göre dağıtılmaya başlandı. Dolayısıyla, modern ulus devletlerin nasıl işlediğini anlamak için bu normalleştirme süreçlerini (hukukun normu nasıl belirlediğini) ve bunları destekleyen farklı bilimsel söylemleri dikkate almak önemlidir. İki egemenlik biçimini birbirinden ayıran şey, modern insan bilimleri (tıp, psikoloji, antropoloji) tarafından üretilen bilgilerin tercümesi olduğundan, yaşamın karakteri onlara uygun hale gelir. Modernitede hukuki ve politik sistemler, “normal” ve dolayısıyla arzu edilir olanın farklı ve sürekli değişen bilimsel gerçeklerini özümser ve yeniden üretir.

2.3. Biyopolitika ve Toplumsal Yaşamın Yönetimi

Kavramın tanımında olduğu gibi doğuşuyla ilgili de kadim ve modern diye ifade edilen iki karşıt görüş üzerinden fikir ayrılıkları mevcuttur. Modern bir olgu olduğunu savunanlara göre, biyopolitika, endüstriyel kapitalizm, milliyetçilik ve liberalizm görüşlerinin yükseldiği sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkmış bir kavramdır. Kadim görüşü savunanlar ise; Platon ve Aristo'yu referans göstererek biyopolitikanın antik çağlara kadar uzanan bir başlangıcının olduğunu ifade etmektedirler (Özmkas, 2021: 23; Prozorov, 2022). Biyopolitika kavramının bugün hala sınırlarının tam olarak çizilememiş olması, kökenine dair tartışmaların devam etmesiyle de gerekçelendirilmektedir. Zira günümüzde biyopolitika çalışan öncüllerin kavramı ele alış şekliyle doğuşunu kabulleri ilişkilidir. Her iki görüş de ne tam olarak kabul edilebilir ne de reddedilebilir.

Kavramlar birdenbire ortaya çıkmamışlardır; oluşumları, toplumların tarihsel ve kültürel gelişimiyle zaman içinde gerçekleşmiştir. Bu sebeple biyopolitika kavramında da her iki görüş, kavramın gelişimine fayda sağladığı sürece kabul edilebilir durumdadır. Biyopolitika kavramının kökenlerine dair devam eden bu ikiliği anlamak için Virno'nun zamansallık teorisinden faydalanmak yardımcı olacaktır. Virno, tarihsel bir anın potansiyelini çift yönlülükle karakterize etmiştir; yani tarihsel bir anın, aynı anda hem geriyi hem de ileriye işaret ettiğini savunmuştur. Bununla birlikte, bir olay kronolojik olarak ne kadar geçmişte yer alırsa alsın, her zaman kendinden önce gelen bir geçmiş olduğu ileri sürmüştür (Virno, 2015). Foucault için biyopolitikanın doğuşunu oluşturan on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla uzanan, sanayi devrimi, kapitalizm, kentleşme, demografik değişiklikler gibi bir dizi kronolojik olay, geçmiş potansiyeli ile oluşmuştur. Bununla birlikte biyopolitika kavramının geleceğe doğru genişleyeceği ön biçimlendirme alanı açmıştır. Böylece neoliberalizm, post- Fordizm, Antroposen, biyoteknoloji gibi zamanımızda ve sonrasında belirli bir duruma yol açan sürecin kökeni olarak da varlığını koruyacaktır (Prozorov, 2022).

Bu nedenle biyopolitikanın kökenine dair istenildiği kadar tarihsel öncül olabilir; bunlardan hangisinin daha “kök neden” olduğuna karar vermeye yönelik doğru tarihlendirme tartışmasından ziyade, varsayılan geçmiş öncüllerin günümüze açılan olasılıkları hakkında çalışmak kavram için daha faydalı olacaktır. Bu sebeple çalışmamızda, biyopolitika kavramının tarihsel açılımı siyaset bilimi çerçevesiyle sınırlandırılmıştır.

Biyopolitikanın kavramsal çerçevesini Foucault çizmiş ve sosyal bilimlerde yayılmasına sebep olmuş olsa da biyopolitika kavramını ilk kullananlardan biri, devletin, sınıfların ve grupların farklı çıkarlarından kaynaklanan toplumsal mücadelelerin yaşandığı doğal bir varlık olduğu fikrini ortaya atan İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellén'dir. Kjellén bu mücadeleleri "yaşamın kendisindeki gerilimlere" benzetmiştir (Lemke 2022: 26). Kjellén'in çağdaşları arasında, Lemke'nin ifade ettiği gibi, benzer fikirleri paylaşan birçok kişi vardır: "Temel varsayım, tüm toplumsal, siyasi ve hukuki bağların, gerçek ve ebedi olanı, sağlıklı ve değerli olanı bünyesinde barındıran canlı bir bütüne dayandığıdır. 'Yaşam' referansı burada hem mitik bir başlangıç noktası hem de normatif bir kılavuz olarak hizmet eder." (Lemke, 2022). Aynı zamanda "jeopolitik" kelimesini de ilk kullanan bilim adamı olan Kjellén, 'biyopolitika' terimini 1905 gibi erken bir tarihte, "Büyük Güçler" başlıklı iki ciltlik bir çalışmada ortaya atmış ve 1916 tarihli "Yaşam Biçimi Olarak Devlet" başlıklı kitabında daha da geliştirmiştir. Biyopolitika terimini tanımlarken Yunanca "bios" kelimesinin sadece doğal ve fiziksel yaşamı değil, aynı zamanda kültürel yaşamı da aynı ölçüde etkilediğini ifade etmiştir (Esposito, 2008: 17).

Basitçe ifade etmek gerekirse, biyopolitika kavramı yaşamla ilgili politika anlamına gelmektedir. "Biyo" ön eki, yaşam için iki farklı kelimeye sahip olan Yunanca kelime dağarcığından gelmektedir: Zoe çıplak yaşamı ya da yaşamı, bios ise nitelikli yaşamı ya da belirli bir formdaki yaşamı ifade eder (Esposito 2008: 15). Lemke (2011: 2), İngilizcede biyopolitika kavramının biyoloji (yaşam çalışması) ile yakından bağlantılı olduğunu ve böylece Yunanca'daki ikilik olmaksızın "yaşamla ilgilenen bir politika" anlamına geldiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, biyopolitikanın doğru anlamını kavramak için kavramın hangi bağlamda ortaya çıktığına ve ne tür bir sorunsalla ilgilendiğine bakmanın verimli olacağı söylenebilir.

Kjellen, milliyetçilik üzerine yaptığı açıklamada, ulusun bir organizma olarak görülmesi gerektiğini ve her bir vatandaşın, bedenimizin milyonlarca hücrenin birleşmesinden oluşması gibi, ulusun bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Kjellen'e göre, siyasetin amacı bu birleşmeye ön ayak olmak ve böylece halkın mükemmelleşmesine katkı sağlamaktır (Gunnflo, 2015). Kjellen, bu organizma metaforu sebebiyle biyopolitika literatüründe "organikçi" görüş içerisinde kabul edilmiştir (Esposito, 2008: 17; Gunnflo, 2015; Lemke, 2022: 27). Kjellén'in nüfusun korunması ve güvence altına alınması gibi güçlü devlet argümanı, gelecekte biyopolitik çalışmalar için önemli olacak olan sosyal refah devletinin yükselişi, demografi ve toplum mühendisliği gibi konuların habercisi olmuştur

(Gunnflo, 2015; Björk ve Lundén, 2021). Kjellen'in bu kavramı ele alış şekli, kendisinden yaklaşık elli yıl sonra, Foucault'un nüfusun biyolojik yönü ve iktidarın nüfus üzerindeki etkileri sorgulamaları ile benzeşmektedir. Öte yandan Esposito'ya (2008: 16) göre, dirimsel devlet anlayışı özellikle Almanya'da güçlüydü ve "yaşamsal alan" (Lebensraum) gibi Nasyonal Sosyalist kavramlarla doruğa ulaşmıştır. Lemke (2011: 10-13), Nasyonal Sosyalizm düşüncesinde organik devlet kavramına ırkçı önyargı ve kalıtsal mitolojinin eşlik ettiğini belirtir. Nasyonal Sosyalist biyopolitika kavramı sosyal Darwinizm, antropoloji ve biyolojiden beslenmiştir. Sonuç olarak, biyopolitika geleneksel siyaset açısından bir kırılmayı temsil ediyor olarak görülmüştür. Üçüncü Reich'ta biyopolitikanın ana fikri, otoriter, hiyerarşik ve homojen toplumu, doğal karakterini ve tarihsel evrimini iddia ederek meşrulaştırmaktır.

Lemke, Nasyonal Sosyalist biyopolitika kavramının çok tutarlı olmadığını vurgulamaktadır. Ancak yine de biyopolitika söylemine hâkim olan iki ayırt edilebilir alanı kabul etmektedir: ırksal hijyen için bir program oluşturmakla ilgilenen ve ırksal fikirleri jeopolitik düşüncelerle birleştiren. Her ne kadar Üçüncü Reich'ın politikaları insanlık tarihinde biyopolitik müdahalelerin en bilinen örneklerinden biri olsa da Naziler yalnız değildir. Lemke'ye göre, 18. yüzyılın sonlarından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, insan ırkını dünya çapında manipüle etmeye yönelik önemli çıkarlar vardır. O zamana kadar bu çıkarlar farklı siyasi kamplarda filizlenmiştir: Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kısırlaştırmalardan Stalin'in diktatörlüğünün yeni Sovyet insanına kadar (Lemke, 2011: 14-15). Aynı noktanın Foucault tarafından da dile getirildiğini görebiliriz.

Kjellen'le yaklaşık aynı yıllara denk gelen dönemde, Harris (1911), The New Age dergisinde "Biopolitics" başlıklı bir makale yayınlamıştır. Makalede Harris, mevcut politikaların, halkın memnuniyetsizliğini gidermede yetersiz kaldığını ifade etmiş, fakat halkın bu memnuniyetsizliğini, Avrupa'da meydana gelen demografik sorunlar sebebiyle düzeni bozulan halkın başkaldırısı olarak tanımlamıştır. Harris, Avrupa'da artmaya başlayan politik sorunları, nüfus dağılımı, işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik doğum politikaları ve tıbbi deneyler gibi tam olarak biyopolitikanın ilgi alanına giren konu başlıklarıyla ifade etmiştir. Özellikle demokrasi eleştirisi, yeni siyasi yöntem arayışına olan ihtiyacı belirlemek için kullandığı önemli bir argümandır. Çözüm için "biopolitika"yı işaret etse de tam anlamıyla yeterli olacağını savunmamıştır. Harris'in görüşüne göre nüfus devlet tarafından kontrol altına alınmalıdır, kürtaj kesinlikle

yasaklanmalıdır. Kadınların görevi çocuk doğurmaktır, hamile kalan kadının çocuğu istememesi kabul edilemez bir durumdur (Harris, 1911).

Lemke'ye (2011: 15) göre, esasen öjenik ve ırk sorunlarıyla bağlantılı olan ilk biyopolitika dalgası, Nazi Almanyası'nın zulmünden sonra oldukça kötü bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Lemke, ikinci biyopolitika dalgasını 1960'lara yerleştirmektedir. İkinci dalganın başını, disiplinler arası kaynaklardan yararlanan ve "biyopolitikacılar" olarak adlandırılan ABD merkezli ekol çekmektedir. Bu grup, siyasetin natüralist çalışmasını vurgular ve "siyasi davranışın nedenlerini ve biçimlerini araştırmak için biyopolitik kavramları ve araştırma yöntemlerini kullanır." (Lemke 2011: 15). Farklı bir grup olmalarına rağmen, çalışma nesnelerinin öncelikle biyolojik faktörlerle açıklanan siyasi eylem olması, çalışmanın amacının normatif eleştiri yerine siyaseti biyolojik gerekliliklerle tutarlı hale getirmek olması ve son olarak metodolojilerinin görünüşte nesnel biyolojik faktörlere ve evrimsel tarihe dayanması gibi bazı temel yönleri paylaşmaktadırlar (Lemke, 2011: 16-18). Lemke'ye göre (2011: 18-19), bu grup insan bilimlerinin biyolojik ve özellikle evrimsel olgulara yeterince önem vermediğini savunmaktadır. Dahası, bu yaklaşımda birçok sosyal mesele bu olgularla açıklanabilir hale gelmektedir; örneğin, sosyal hiyerarşiler evrimsel tarihin belirli yönleri nedeniyle belirgin ve haklı hale gelmektedir. Birkaç on yıldır aktif olmalarına rağmen Amerikan biyopolitikacılarının etkisi sadece Amerikan entelektüel çevrelerinde kalmıştır.

Biyopolitikanın bir diğer ikinci dalga eğilimi, çevresel krizin farkındalığıyla bağlantılıydı. 1960'lı ve 1970'li yıllarda Roma Kulübü Raporu'nun yarattığı atmosferde biyopolitika yeni bir anlam kazanmıştır: birçok siyasi aktivist ve toplumsal hareket, doğayı ve kaynaklarını kirlilikten ve aşırı nüfustan kurtarmak ve korumak için eylemler talep etmeye başlamıştır. Bu tartışmalarda biyopolitika, çevreyi ve dolayısıyla insan ırkının gelecekteki yaşamını korumayı amaçlayan siyasi eylemlere atıfta bulunmaya başlamıştır (Lemke, 2011: 25-27). Lemke'ye göre (2011: 20, 23-4, 118), her iki yaklaşım da yani Amerikalı ve çevresel biyopolitikacılar, doğayı verili ve özsel bir şey olarak ele almaktadır. Siyaset ise doğal özlerle ilişkili olarak tepkisel ve tümdengelimsel bir pratiğe indirgenir. Bu söyleme ek olarak Lemke, 1970'lerde ortaya çıkan bir başka biyopolitika akımına daha işaret eder: Biyoteknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte biyopolitika, biyoetik sorunlarıyla giderek daha fazla iç içe geçmiştir. Biyopolitika kısa süre içinde, yaşamın mühendislik süreçlerine ilişkin düzenleyici mekanizmalar ve içtihatla ilgili kararların alındığı alan olarak görülmeye başlandı. Biyolojik süreçleri ve çevreyi

teknoloji yoluyla manipüle etme becerisi sürekli artarken, Lemke'ye göre (Lemke, 2011: 29-30) birçok akademisyen, sonuçlarının belirsizliği nedeniyle bu teknikleri uygulama hakkını sorgulamıştır. Bu tartışmalarda argümanlar genellikle verili olarak kabul edilen bazı değerlere ve insan doğası kavramlarına dayanmaktadır (Lemke, 2011: 27-30). Lemke, biyopolitik söylemde insan hakları ve bireysel özgürlük gibi değerlerin çıkarılacağı sabit bir zemine bel bağlayan teorisyenlere karşı çıkarak, "Biyopolitika basitçe belirli bir siyasi faaliyet ya da yaşam süreçlerinin düzenlenmesi ve yönetilmesiyle ilgilenen siyasetin bir alt alanı olarak etiketlenemez. Aksine, biyopolitikanın anlamı, siyaset ile yaşam, kültür ile doğa, bir yanda soyut ve sorgulanmamış olanın alanı ile diğer yanda ahlaki ve yasal eylem alanı arasındaki her zaman olumsal, her zaman güvencesiz farkı görünür kılma yeteneğinde yatmaktadır" (Lemke, 2011: 31).

2.4. Foucault'un İktidar Analizi ve Biyopolitikanın Ortaya Çıkışı

20. yüzyılın ilk yıllarında ortaya çıkan bu sorgulamalar, Foucault'un da ilgi alanına girmiş, 1970-1980 yılları arasında verdiği derslerde gündeme getirmiş ve kavramın kuramsal çerçevesini çizmeye yönelik çalışmalar yürütmüştür. 1984 yılında vefat edene kadar biyopolitika üzerine çalışmalarına devam etmiştir.

Esposito'ya (2006) göre Foucault'nun biyopolitika çalışmasındaki tüm düşüncelerini şekillendiren ortak tema, 19. yüzyıldan sonra büyük siyasi kurum ve partilerin el koyduğu alanda, yeni bir "siyasi yaratıcılık sürecinin" gerekliliğini belirleme girişimidir (Esposito, 2006). Çünkü Foucault'ya (2000) göre, "biyolojik modernlik eşiği" olarak tanımladığı, insan türünün yaşam alanının siyasi stratejiler içinde yer almaya başlaması, siyasal alanda bir kırılma noktasıdır. Binlerce yıldır, Aristo'nun "siyasal hayvan" olarak tanımladığı insan, değişen teknoloji, sanayileşme ve bilgi çağı ile radikal bir dönüşüme uğrayarak, bir canlı varlık olarak yaşamını kendi siyaseti dahilinde söz konusu eden "modern insana" dönüşmüştür.

Foucault'nun biyopolitika çözümlemesini 17. ve 20. yüzyıllar arasındaki iktidar mekanizmalarının insan üzerindeki ölüm ve yaşam uygulamalarının bireysel ve toplumsal düzeyde etkilerinin tarihsellik kavramı üzerinden yapmıştır (Kartal, 2017: 9). Düşünür, 17 Mart 1976 tarihinde verdiği derste, beden üzerinde süregelen değişimin izini, siyasal kuram üzerinden değil de iktidar mekanizmaları, teknik ve teknolojileri düzeyinde sürmek istediğini ifade etmiştir. Tarihsellik kavramına göre, on yedinci yüzyılda esas

olarak bireyselleştirme yöntemiyle beden-insana odaklanan iktidar, on sekizinci yüzyılda beden-insanın uzamsal bağlantısı olarak tür-insan, yani çoğul bedenlere odaklanarak, toplum düzeyinde disiplin tekniklerini geliştirmiştir. On dokuzuncu yüzyılda ise iktidar, toplum düzeyindeki sorunlara ve kentlerin yönetiminde ortaya çıkan yeniliklere odaklanarak “yaşam üzerindeki hakimiyetini” sağlam temellere oturtarak tekniklerini uygulamıştır (Foucault, 2015: 248-249). Foucault, biyopolitika çözümlemesini tarihsel politik gerçekliği ana hatlarıyla, kırılma noktalarıyla, toplumsal, ekonomik, kültürel, dini, ahlaki ve fiziki etmenleri üzerinden gerçekleştirmiştir (Kartal, 2017: 9).

“Cinselliğin Tarihi” kitabının “Bilme İstenci” başlıklı birinci bölümünün sonunda “Ölüm Üzerinde Hak ve Yaşam Üzerinde İktidar” başlığı altında, iktidarın değişim sürecinin yaşam üzerindeki etkisini yazmıştır. Bu etkideki ayırıcı tanımını “yaşam ve ölüm üzerinde hak” zemininde yapmıştır (Foucault, 2000: 96). Düşünüre göre 17. yüzyıla kadar süregelen egemen iktidar hayat üzerindeki tasarruf hakkını ölüm ve yaşam üzerinden düzenlenmiştir. Bu düzenleme, Romalı aile reisine çocuklarının ve kölelerinin yaşamını kullanabilme hakkını veren “patriapotestas”tan türemiştir. Yani aile reisi (baba) onlara yaşamlarını vermiştir, geri de alabilir. Bu durumda yaşam, bir armağan değil, egemene ait bir mülktür. Foucault, klasik kuramcıların bu hakkı, “gerektiğinde” devreye sokulan bir tasarruf olarak yorumlamasını yumuşatılmış bir biçim olarak değerlendirmiştir. Klasik kuramcılara göre, bu gereklilik, egemenin iktidarının tehlikede olduğu durumlarda, bir tür savunma hakkı olarak verilmiştir. Örneğin, egemenin iktidarını devirmek ya da haklarını elinden almak isteyen dış düşmanlara karşı savaş açarak, halkından kendisini savunmasını isteme hakkına sahiptir. “Savaş” kararı, egemenin iktidarını devam ettirmesi amacıyla, tebaasının üzerindeki ölüm hakkını devreye sokması kanunlara uygun bir uygulamadır. Kanunlarca desteklenen diğer uygulama “idam” kararıdır. Hükümdar, kendisine karşı çıkan ve koyduğu yasalara uymayan tebaasına karşı bu kararı verebilir ve kişinin üzerindeki “yaşam ve ölüm” hakkını kullanabilir. Bu durumda egemenin “yaşam ve ölüm” üzerindeki hakkı bir ayrıcalık değil, hükümdarın varlığını sürdürmesi ve korunması ile sınırlandırılmış bir haktır.

Düşünüre göre hükümdara verilen bu hak, hangi sebeple olursa olsun simetrik değildir ve zaman içinde toplumsal olarak dönüşüme uğramıştır. Hükümdar, yaşatma hakkını ancak öldürme hakkını devreye sokarak ya da sokmayarak kullanacaktır; yaşam üzerindeki hakkını ancak ölümle belirten gücü zamanla, tebaasının mallarına el koyma, kendi zenginliğini çoğaltma, halkının ürettiği emeği kendine mal etme gibi dolaylı haklar

yoluyla güç zehirlenmesine dönüşmüştür (Foucault, 2000: 97). Yani hükümdarın emri altındaki tebaa ne ölüyken ne de canlıyken hiçbir hakka sahip değildir (Foucault, 2015:246). Foucault bu durumu “kuramsal paradoks” olarak tanımlamıştır. Sahip olduğu gücü istediği an kötü olma yönünde kullanabileceğini bildiği için iyi olma ihtimaline hiç güvenilemeyecek bir hükümdarın kulu olmanın verdiği mutsuzluk (Boetie, 2022: 18), toplumun direniş stratejilerinde de değişiklikler yaratmıştır. Burada bir parantez açıp, Foucault’nun iktidar ve direniş kavramını açıklamak önemlidir; zira düşünür kendi açıklamalarında da meselenin altını özellikle çizerek, iktidar ve direniş çözümlemelerinin, iktidar karşıtı hareketlerin sınıf siyasetine ya da devlet karşıtlığına dönüştürülmesinin önüne geçmiştir (Özmkas, 2021:111). Foucault’un bahsettiği iktidar, hayatın her alanına yayılmış ve aynı şekilde hayatın her alanında direnişi yaratmıştır.

17. yüzyılla birlikte klasik çağdan beri devam eden bu tasarruf hakkı dönüşüme uğramaya başlamıştır ve 18. yüzyıl boyunca daha da derinleşerek devam etmiştir. İktidar mekanizmalarındaki bu yoğun değişimde sanayi devriminin büyük payı vardır. Teknolojik gelişmelerle birlikte, iktidar “üretici güç” olarak “üretim ilişkilerini” düzenleme görevini üstlenmiştir (Kışlalı, 1999:72). Üretim ilişkilerini oluşturan toplum, bedenin çokluk hali olarak, iktidar mekanizmalarını, ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşerek disiplinleri şekillendiren yöntemler geliştirmek zorunda bırakmıştır (Foucault, 2000: 99). Foucault, bu yöntem değişiminin, birbiriyle bağlantılı iki kutup halinde ortaya çıktığını ifade etmiştir. İlk olarak oluşan kutup, üretici güç olarak ihtiyaç duyulan bedeni makine olarak merkeze alan “anatomo-politika”dır. Bedenin terbiyesi, ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşerek bedenin yeteneklerinin artırılması ve üretim gücünün ortaya çıkarılması amacıyla oluşan “disiplin iktidarı” ile gerçekleştirilir (Foucault, 2000: 99). İkinci kutup ise biraz daha geç dönemde, 18. yüzyıl ortasında oluşmaya başlamıştır. Bedeni salt üretici güç, yani bir tür makine olarak gören disiplin iktidarı, etkin ve verimli üretimin yolunun üretici gücü iyileştirmekten geçtiğine odaklanmak zorunda kalmıştır. Daha çok üretim için daha çok güce ihtiyaç vardır ve fakat nitelik de önemlidir. Yani, nüfusun artması, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve bütün bu koşulları iyileştirecek biyolojik süreçlerin önem kazandığı, nüfusun “biyopolitika”sı. Foucault, iktidarın yeni sorumluluk alanı olarak ortaya çıkan bu durumu “düzenleyici iktidar” olarak tanımlamıştır.

Özetlemek gerekirse, egemen iktidarın yaşam üzerindeki tasarrufu, öldürme gücünden yaşamın devamlılığına odaklanmak zorunda kalan daha yüce bir güce dönüşmüştür. Bu

dönem boyunca okullar, kolejler, kışlalar, atölyeler gibi farklı disiplinler hızla gelişmiştir. Aynı zamanda siyasal ve ekonomik alanda doğurganlık, uzun yaşama, kamu sağlığı, göç sorunu, kentleşme ve konut planlaması gibi birtakım sorunlar da belirmeye başlamıştır. Yani bedenlerin denetimini ve nüfusun kontrolünü sağlamak için çok sayıda teknik doğmuştur. Foucault, kendi iktidar çözümlemesinde “biyo-iktidar” çağının başladığını ilan etmiştir (Foucault, 2000: 100). Böylece yaşam ve insana dair bilimlerin de bedenlerin verimliliğini arttırmaya yönelik arayışların yönetimi için önemli yer edinmiştir (Haraway, 1989: 289). Nüfusun kontrolü amacıyla doğum ve ölüm oranlarını belirlemede önemli bir çalışma alanı olan istatistik verilerin dikkate alınması bu alandaki bilimsel çalışmalara verilebilecek en güzel örneklerden biridir. Foucault’da aynı şekilde, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan ekonomik ve siyasal sorunlarla ilişkilendirdiği biyopolitiğin ilk denetim hedefinin, doğum, ölüm ve yaşam süresi ile ilgili bilimsel verilerle şekillendiğini ifade etmiştir. İstatistik biliminin bu verileri elde etmek için tam da bu dönemde ortaya çıktığını savunmuştur (Foucault, 2015: 249). Doğum konusunda istatistik verilerle ortaya koyulan bilgiler sayesinde nüfus dinamikleri gözlemlenebilir ve yönetilebilir hale gelmiştir. Örneğin, doğumu teşvik eden politikaların üretilmesi için yol gösterici olmuştur. Elbette biyopolitiğin tek konusu doğurganlık değildir. Koruyucu hekimlik, sağlığın teşviki ve geliştirilmesi programları, sağlık eğitimi yoluyla “toplumun sağlığını” hedef alan değişmez bazı ulusal sağlık uygulamaları, iktidarın bekası açısından biyopolitik uygulamalarda varlığını sürdürmelidir (Rose, 2001). Böylece siyasetin biyopolitik analizi artık bir seçenek değil bir gerekliliğe dönüşmüştür (Kartal, 2018: 8).

Biyopolitika kavramı ilk kez 1976’da Michel Foucault’nun “Cinselliğin Tarihi” kitabının ilk cildinde ortaya çıkmıştır. Başlangıçta, Foucault (1978), egemen iktidardan (bir şeyi öldüren ve yaşamasına izin veren) biyoiktidara (bir şeyi yaşatan ve ölmesine izin veren) geçişi açıklar: Bunlar iki rejimdir, iki ölüm kavramıdır; hayat ve beden. Egemen iktidar tarafından örgütlenen toplumlarda, “eşyalara, zamana, bedenlere ve nihayetinde yaşamın kendisine el koyma hakkı: yaşamı bastırmak için ele geçirme ayrıcalığıyla doruğa ulaştı” (Foucault, 1980: 128).

Foucault, 17. yüzyıldan başlayarak, yaşam üzerindeki iktidar örgütlenmesini iki kutba ayırmaktadır: Bedenlerin disipline edilmesi (eğitim, becerilerin genişletilmesi ve belgelendirme) ve nüfusun düzenlenmesi (biyopolitika). Biyopolitika, 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır ve kolektif bedenler üzerindeki biyolojik düzenlemelere odaklanır: Üremenin, doğumların, ölüm oranlarının, sağlık düzeylerinin, yaşam süresinin ve uzun yaşamın

kontrolü. Disiplin pratiklerinin biyopolitika ile birleşimi, öznelerin üretim makinesine kontrollü bir şekilde yerleştirilmesini, piyasa ihtiyaçlarına uyumun yanı sıra beden ve öznenin çerçevelenmesindeki değişiklikleri artırmayı amaçlamaktadır. Foucault yaşama davranış açısından, biyoiktidara bireyler üzerinde uygulanan disiplinler açısından, biyopolitikaya ise nüfusları standartlaştıran teknolojiler açısından yaklaşmaktadır.

Egemen iktidardan biyoiktidara geçişte iktidar, kendisine boyun eğen güçlerin optimizasyonunu elde etmek için teşvik, güçlendirme ve uyanıklık yoluyla çalışmak üzere ağırlıklı olarak kontrol ve el koymaya dayalı olmaktan çıkar. Bu yeni rejimde iktidar, katı kontrol ve kısıtlamalardan bağımsız kalmayan yaşamı, yaratıcılığı ve üretkenliği teşvik etmesi gereken güçler üretmeye mahkumdur. Biyo-iktidar bu açıdan ele alındığında, siyasi iktidar yaşamı yönetme ve ona yatırım yapma (bedenlerin yönetimi ve yaşamın manipülatif yönetimi) görevini üstlenir. Dolayısıyla biyoiktidar, insanları siyasi teknoloji aracılığıyla standartlaştırmayı amaçladığından, yaşam biçimlerini etkileyen yönetim sanatının rasyonelleştirilmesi yoluyla bedenlere hükmetmekle ilgilenir (Fassin, 2009).

Birçok kuramcı tarafımdan ele alınmasına rağmen adeta Foucault ile özdeşleşen biyopolitika teorileri, bedensel politikanın nasıl analiz edileceğine dair yeni bir şablon sunmakta ve özel ile kamusal, içerisi ile dışarısı, aktif demokratik vatandaş ile pasif totaliter özne arasındaki klasik ikiliklerin 20. yüzyıl boyunca geçersiz hale geldiğini vurgulamaktadır. Foucault, klasik egemenlik kavramından yola çıkarak, iktidarın saf olumsuz çağrışımlarının ötesine geçerek ilişkisel ve üretken terimlerle ele alındığı yeni bir iktidar kavramını -biyoiktidar- önermektedir. Bu bakış açısı dikkatimizi yasalar alanından normlar alanına, bizi kısıtlamayı amaçlayan aynı güç ilişkilerinin varlığımızın kurucu unsuru olduğu gerçeğine ve dolayısıyla onlardan kaçmanın imkansızlığına kaydırmaktadır. Kadın sağlığı ve üreme/kürtaj söylemlerine uygulandığında, cinsiyet(sel)lik etrafındaki söylemler, bireyi (iradeyi) kolektif ve siyasi amaçlar altına sokan bir (biyo)iktidar teknolojisi olarak işlev görür. O halde soru, birilerinin neden güç/seçim/özgürlüğe sahip olduğu değil, güç ilişkileri, farklı söylemler ve bilgi/iktidar ikilileri tarafından (arzu edilmeyen) (kadın) yurttaş özneler olarak nasıl üretildiğimizdir-dolayısıyla neden bazı kadınların anne olarak belirli güç/özgürlük/seçimlere sahip olduğu ya da olmadığıdır.

3. KADIN BEDENİ VE TOPLUMSAL NORMLARIN ŞEKİLLENDİRMESİ

Foucault, çalışmalarında feminist ideolojiye doğrudan değinmemiş olsa da feministler için Foucault'nun çalışmaları ilham verici olmuştur. En basit ifadeyle hayatın siyasal alana taşınması anlamına gelen biyopolitikanın fay hattı kadın bedenidir (Moore, 2013). Kadının toplumsal alandaki yeri ile ilgili politik anlaşmazlık, kadının anne ve eş kimliğine vurgu yapılarak kendisine uygun görülen özel alandan çıkıp kamusal alanda var olma mücadelesi vermesiyle kırılmalara ve toplumsal sarsıntılara yol açmıştır.

Tarih öncesi avcı - toplayıcı insan yaşamına dair genel kabul görmüş imge, güçlü kuvvetli her gün mamut avlayan bir erkek imgesidir. Bu imgeyi yaratan, kadının sosyal alanda varoluşuna kadar erkekler tarafından yürütülen arkeolojik çalışmalardır (Ciotteau, Kerner ve Pincas, 2023). Kadınların sosyal ve mesleki alanda var olmalarıyla birlikte, tarih öncesi insan yaşamında kadınlara dair bilgilerin gün yüzüne çıkması ve bilim alanlarında kadın bakış açısının gelişmesi mümkün olmuştur. Bilinenin aksine, avcı - toplayıcı yaşam alanında kadınların ve erkeklerin kolektif bir dayanışma içinde yaşadıkları, kadınların anne ve eş statülerine ek olarak avcılık ve beslenme alanında etkin oldukları ortaya çıkmıştır.

Tarih öncesinden günümüze kadar kadının varlığı, toplumsal yapının düzenlenmesinde önemli rol oynamıştır. Antik Roma döneminde Platon, kadın-erkek eşitliğine dair önemli sorgulamalar yapmıştır. Devlet kitabının 5. bölümünde, kadınların sadece çocuk yapıp büyütmekle ve ev işleri ile sınırlandırılmasını sorgulamış ve erkekler gibi toplumsal alanda varlıklarının önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Platon, erkek ve kadın bedeninin fiziksel özellikleri sorgulanmış ve kadınların da erkekler gibi savaşçı olabileceklerini, jimnastiğe, müziğe, silah kullanmaya ve ata binmeye ulaşmaları gerektiğini savunmuştur (Platon, 2022: 156).

Geleneksel ve kabul görmüş iktidarın gözünde gülünç duruma düşmemek için savunma argümanları geliştirilen Platon, hem kadının yaradılışının erkekten farklı olduğunu savunmuş hem de kadının erkekle aynı işleri yapabilme yeteneğine sahip olduğunu belirtmiştir.. Akıl herkeste aynı yaratılmışsa, kadında da erkekte de aynı olmalıdır; bu durumda kadın sadece doğuran bir varlık olmanın ötesindedir. Dolayısıyla kadın - erkek farklılıklarını salt bedensel güç ile açıklamamanın mümkün olmadığını savunmuştur. Ancak, kendisinden sonra gelen düşünürler Platon gibi düşünmemişlerdir. Aristoteles, günümüz

siyaset bilimcilerinin temel kaynak kitaplarından biri olan Politika adlı eserinde, toplum ve siyasal yaşamın erkeklere ait olduğunu savunmuş ve kadınları siyasi katılım meselesinde kölelerle eşit tutmuştur (Aristoteles, 2022). Arada farklı sesler çıksa da tarih boyunca kadının statüsü anne kimliği üzerinden yorumlanmış ve toplum yapısı bu yorum üzerinden şekillendirilmiştir.

Kadının doğurganlığı tarihsel düzende bazen kutsal bazen de ceza olarak algılanmıştır. Tıp alanında yapılan çalışmalarda gebelik ve doğum her zaman var olmuştur. Efesli Soranus (M.S. 98-138), Gynaecology adlı kitabında ebelerin mesleki özelliklerinden bahsetmiştir. Soranus, ebelerin sır saklaması, gebelere verilecek ilaçları iyi bilmesi ve gebenin acısını paylaşması gerektiğinden bahsetmektedir. Soranus ayrıca kitabında, olması gereken jinekolojik masa tipi, jinekolojik muayenenin nasıl yapılması gerektiği ve hijyenin önemini vurgulamış, özellikle ebelerin muayene esnasında ellerini yıkamasını önermiştir. Galenos'un kitabı, 14. yüzyıla kadar ebelere ve hekimlere rehber olmuştur, ancak ortaçağ Avrupa'sını sarsan dini yaklaşımların baskın çıkması üzerine kadın bedeni doğurganlığından dolayı cezalandırılması gereken bir dini temsile dönüşmüştür. Bu çağda doğumla ilgili en önemli temalardan biri; dinî yorumlarda Âdem ile Havva'nın cennetten kovulmasının sebebiyle bir nevi ceza olarak Havva'nın doğum sancısı çekmesidir. Bu düşüncenin etkisiyle doğuma müdahale etmek yerine, Havva da olduğu gibi kişiyi doğal sürecine bırakılması gerektiğine inanılmıştır. Dolayısıyla bu çağda hekim ve ebelerin daha önceki doğumdaki katkıları -özellikle Avrupa coğrafyasında- azalmış, büyü ve batıl inançlar yaygınlık göstermiş ve bunun sonucunda tıp alanındaki doğumla ilgili ilerlemeler duraklamıştır. Buna karşılık, İslam coğrafyasında; Ebubekir Razi (M.S.854-925), İbni Sina (M.S. 980-1037), Ebu Kasım Zahravi (M.S.936-1013) gibi önemli Müslüman hekimler, Hipokrat (M.Ö. 460-370), Galen (M.S. 129-216) gibi hekimlerin eserlerini tercüme ederek yetiştirmiş ve yazdıkları eserlerinde bir sonraki dönem tıbbının yeniden gelişmesine ön ayak olmuşlardır. İbni Sina, 19.yy. sonlarına kadar batıdaki tıp okullarında hekimlerin başucu kitabı olan değerli eseri, El-Kânûn Fi't-Tıbb'da doğumla ilgili bilgi ve bulgularını ebelere hitap ederek aktarmıştır. Ancak İbni Sina'nın yaşadığı dönemde, doğumlarda çok ciddi durumlar olmadıkça, erkeklerin bulunması pek hoş karşılanmamıştır (Yeşil ve Yeşil, 2018). Tarih, kadın bedenini Julia Kristeva'nın ifade ettiği gibi *“bütün çatışmaların savaş meydanı olan açık bir alana”* dönüştürmüştür.

Foucault'nun biyopolitika çözümlemesinde açıkladığı iktidar teknikleri, varlığını kadın bedeni üzerinde geliştirmiş ve geliştirmeye devam etmektedir. Feminist kadın hareketini

tetikleyen baskıcı iktidar teknikleri, kadınların hak arayışına karşı politikalar geliştirseler de ataerkinin genel kanısı kadının zaten hak ettiği değeri gördüğü yönündedir (Bennett, 2016). Daha fazlasını istemek kadın açısından aşırıya kaçan bir harekettir. Başka bir deyişle, kadının yaşam hakkı ataerkil iktidar tarafından bahşedilmiş sınırlılıkta kalmalıdır. Çizilen sınır, kadın bedeninin doğurganlığı ile ilgili uygun görülen anne kimliği çerçevesinde şekillenmektedir. Bu sebeple çalışmada, kadının doğurganlığı üzerinden şekillenen beden politikalarının kadın sağlığı üzerindeki etkileri üzerinde yoğunlaşmıştır.

3.1. İktidarın Beden ve Toplum Üzerindeki Etkisi

Rose'a (2007) göre günümüzün biyopolitikası, 20. yüzyılın ilk yarısının biyopolitikasından farklıdır. Biyotipteki gelişme, benlik teknolojileriyle birleşmiştir ve bu nedenle çağdaş biyopolitika, etopolitikadır; yani "Hayatın kendisinin ve nasıl yaşanması gerektiğinin politikasıdır" (Rose 2001: 18). Çağdaş ve önceki biyopolitik rejim arasındaki fark, esas olarak kişinin kendisini uygun bir yurttaş-özne haline getirmesini sağlayan öz tekniklere yapılan vurguda yatmaktadır. Rose, disiplinin bireyselleştirici ve normalleştirici, biyoiktidarın ise kolektifleştirici ve sosyalleştirici olduğunu belirtirken, etopolitikanın insanların kendilerini yargılaması ve kendilerini daha iyi hale getirmek için harekete geçmeleri gereken öz-tekniklerle ilgilendiğini vurgular (Rose 2001:18). Bu, moleküler düzeyde, vücut hücreleri ve DNA düzeyinde uygulanan bir politikadır. Rose, bilimdeki gelişmelerin yalnızca biyopolitik stratejileri değil, aynı zamanda yetkililerin bireyleri potansiyel vatandaşlar olarak düşünme biçimlerini de yeniden şekillendirdiğini belirtir. Bu doğrultuda yeni bir vatandaşlık biçimi olan biyolojik vatandaşlığı kavramsallaştırır ve her birimizin sağlığınıza dikkat etme sorumluluğuna sahip olduğunu vurgular. Dolayısıyla, iyi hükümet hakkındaki fikirlerin benlik rejimleriyle bağlantılıdır. Rose (2001, 2007), nasıl iyi ve sorumlu vatandaşlara dönüştüğümüzü ve kendi kaderimiz adına nasıl biyolojik tüketiciler olarak yaratıldığımızın ilkelerini açıklar. Rose'a göre sağlık ve hastalığın politik anlamları, sözde "ileri liberal demokrasilerde" değişmiştir. Günümüzde, bir toplumda iyi ve sağlıklı bir yaşamın tüm koşullarını yönetecek ve yeniden şekillendirecek aşırı yetkin bir devlet hayal etmediğimizi savunmaktadır.

Aksine, Rose'a göre, tek ulus/ırk/topluluk adına siyaset krize girmiştir. Günümüzde ulusal sağlığa yönelik siyasi çıkarların meşrulaştırılması, toplu olarak ele alınan nüfusun en iyi uyumunun elde edilmesi kapsamında çerçevelenmemektedir. Bunun yerine,

bireysel bedenlere, onların alışkanlıklarına ve yatkınlıklarına odaklanan ekonomik ve ahlaki terimlerle çerçeveslenir. Devlet, 19. yüzyıl boyunca ulusal sağlığın belirli bir düzeyde olmasını sağlamak için kazandığı bazı sorumlulukları (örneğin, temiz/içilebilir suyun düzenlenmesini sağlamak) üstlenirken, aynı zamanda her bireye ayrı ayrı aktarılan bazı sorumluluklardan da kendini kurtarmaya çalışmaktadır. Böylece (post)-modern biyopolitik stratejiler bireyselleşti ve özelleştirilmiş hale geldi. Rose'un belirttiği gibi: "Her vatandaş, kendi sağlıklarını güvence altına alma sorumluluğunu kabul ederek, sağlık çabasının aktif bir ortağı olmalıdır" (Rose 2001: 6). Doktorlar, danışmanlar ve ebeler, bizi hastalık geçmişimizi itiraf etmeye teşvik eden ve bu sayede eylemlerimizi yönlendiren/kontrol eden yeni bir papazlığa dönüşmüştür.

Lemke'ye (2011) göre, yaşamın kendisi siyasetin bir nesnesi haline geldiğinde, bunun siyasi eylemin temelleri, araçları ve hedefleri üzerinde sonuçları olmaktadır. Siyasetin doğasındaki bu değişimi Michel Foucault'dan daha net gören kimse olmamıştır (Lemke 2011: 32). Lemke, Foucault'yu biyoiktidar açıklamasıyla siyasetteki önemli bir değişimi kavramayı başardığı için takdir etmektedir. Bununla birlikte, Foucault'nun biyoiktidar ve biyopolitika terimlerini kullanımının çok tutarlı olmadığına da işaret etmektedir (Lemke, 2011: 34). Foucault, bazen bu kavramları çok soyut ve kışkırtıcı bir şekilde kullanırken, diğer durumlarda kesin olgulara ve tarihsel olaylara atıfta bulunmayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak, Foucault'nun bu kavramları tutarsız bir şekilde kullanması, hiç şüphesiz bu kavramların çağdaş istismarıyla bağlantılı anlam çeşitliliğinin en büyük nedenlerinden biridir.

Bu belirsizliğin ardından, günümüzde Foucault'nun biyopolitika ile bağlantılı fikirlerini tartışan çeşitli araştırma çizgileri ve teorik duruşlar bulunabilir. Bunlar arasında toplumsal cinsiyetin biyopolitikası (Repo, 2011), hükümet çalışmalarında biyopolitika (Burchell vd. 1991 Lemke 2001), biyolojik olanın manipülasyonu ile bağlantılı biyopolitika (Levina 2009), biyopolitik şiddet (Oksala 2010), tıbbi normalleştirmenin biyopolitikası, biyoiktidarın haklar, normlar ve direnişle ilişkisi (Cadman 2009; McNay 2009) vb. sıralanabilir.

3.2. Toplumsal Cinsiyet ve Biyopolitika İlişkisi

Biyopolitikanın toplumsal cinsiyet meselesine yaklaşımı, nüfus kontrolü üzerinden açıkça okunmaktadır. Kanaatimizce biyopolitik teoriler açısından tamamlayıcı bir

perspektif, “normal” düzenin yaşçı, sınıfçı, ırkçı ve muktedirlikçi çizgiler boyunca nasıl yapılandırıldığını ifşa eden eleştirel feminist/sosyal adalet çalışmalarını içermektedir. Özellikle doğum öncesi taramalar vakası, yeni teknolojik gelişmelerin mümkün kıldığı çağdaş biyopolitik stratejileri iyi bir şekilde örneklemektedir; bu stratejiler, kadınların gelecekteki yavrularının “refahı” ve kişinin yaşamının “kalitesi” olarak tanımlanan şeylere ilişkin kararlarını disipline etmekte, kontrol etmekte, manipüle etmekte ve biçimlendirmektedir.

Miller (2007) ve Deutscher (2012), cinsiyet ayrımı gözetmeyen biyopolitik teorileri sorgulamakta ve liberal ile totaliter olanın iç içe geçtiği paradigmatik biyopolitik alanları temsil eden şeyin kadın bedenleri olduğunu ima etmektedirler. Analizleri, farklı bir hak, vatandaşlık ve özgürlük kavramı çerçevesinde işlemektedir. Bu kavramları soyut değil, dünyevi ve maddi olarak algılayarak, bir ulusun sağlığı için verilen mücadeleleri doğrudan kadınların rahimlerine konumlandırmaktadırlar ve hakların her zaman ahlaki sorumluluk diliyle ifadelendirilmesini sağlamaktadırlar. Bu perspektiften, yeni bir özgürlük kavramı ortaya çıkmaktadır; sahip olunamayan ama söylemsel olarak müzakere edilen bir özgürlük. Bu kavramın sınırları, kadınların olasılıkları ve seçimleri alanını, nasıl bir biyolojik kadın vatandaş-özne olarak olabileceğine dair ideolojik olarak yapılandırmaktadır. Dolayısıyla, çağdaş egemenlik hakkının, üreme adaleti endişelerine doğrudan devlet müdahalesini desteklemeyen bir ideolojide, Foucault’nun deyimiyle, “yaşat ve ölmesine izin ver” kadar, aynı zamanda “yaşat ve ölsün” şeklinde daha iyi tanımlanabileceği söylenebilir. Bu bağlamda, yalnızca iyi bir annenin mümkün olduğunca fazla çocuğu olur ve onlar için her zaman en iyisini ister. Buradan, iktidarın toplumsal cinsiyet üzerindeki tasarrufunun, kadını annelik statüsünde konumlandığı ortaya çıkmaktadır. Böylece kadın, kamusal alandan uzak tutulup özel alanda çocuklarının başında kalarak toplumsal hizmetini yerine getirecektir. Bu yapılanmayı, erkeklerin hâkim olduğu bilim ve siyaset dünyası özenli bir iş birliğiyle inşa etmiştir. Dr. Sir George Newman, 1906 yılında yayınladığı “Bebek Ölümleri, Toplumsal Bir Sorun” başlıklı sağlık raporunda, İngiltere’de artan bebek ölümlerinin sebebini kadınların iş hayatına atılmasına bağlayarak “kötü anne” düşüncesinin icadına sebep olmuştur (Moore 2013). Savını desteklemek için aynı dönemde doğum oranlarının azalmasını da örnek göstererek bu durumu çalışan kadının sorumsuzluğuna bağlamıştır. Siyaset dünyasından büyük destek alan bu raporla birlikte kadının anneliği ve ev içi hizmetleri üzerinden politikalar üretilmeye başlanmıştır. Halbuki, başka bir seçenek olan bebek bakım evlerinin

arttırılması ve çalışan kadının desteklenmesi olabileceken, politikacılar sadece bebek bakım evlerinin arttırılmasına ve böylece kadınların annelik yeteneklerini geliştirmeleri için kamusal alandan özel alana geçmelerini desteklemişlerdir. Kadınlar, bugün hala tartışmalı bir konu olan çalışan anne olma hakkını elde etmek için politik alanda uzun yıllar mücadele vermek zorunda kalmıştır. Feminist ideolojinin “özel alanın politikleşmesi” olarak tanımladığı bu mücadele, kadınların erkeklerden farklı olan yapısal sorunlarını ve ihtiyaçlarını, kamusal alanda erkek bakış açısına gerek görmeden kendileri tarafından talep edilmesi ve politik olarak ifade edilmesi demektir (Üşür, 1997: 9).

Annelik, Foucault’nun biyopolitikasında iktidar çözümlemesinin tam ortasındaki düğümdür ve annelik doğrudan kadın sağlığı meselesidir. Çünkü kadınların sosyal, siyasi ve çalışma alanında tam kapasiteleriyle var olmaları, gebelik, doğum, anne kimliği, ev içi emek ve kadın bedenine özgü periodik dönemler ve hastalıklar gibi biyolojik yapılarından kaynaklanan sağlık durumlarıyla yakından ilişkilidir. Kadınların bu biyolojik yapısal ilişkiyle birlikte eşit insan haklarına sahip olmalarını destekleyen toplumsal cinsiyete dayalı politika sayısı yeterli değildir (Langer, ve diğerleri, 2015).

3.3. Biyopolitikanın Sağlık ve Beden Üzerindeki Etkiler

İnsan bedeni, hukuk, din ve felsefenin iki bin yıldır tartıştığı, şeyler ve kişiler arasında bıraktığı boşluğu doldurabilecek tek gerçekliktir (Esposito, 2023: 78). Kişilik haklarına eklenen bedenin dokunulmazlığı, bütünlüğü ve sağlık hakkı ile kişi, alınıp satılabilen şeyler kategorisinden çıkarılmıştır. Böylece insan hayatı, çağdaş dünyanın insan hakları düşüncesinin dayandığı en meşru değer haline gelmiştir. İnsanın sağlıklı bir bedene sahip olma hakkı, en temel insan haklarından biri olarak kabul edilmiştir. Bedeni disipline ederek kontrol etmeye odaklanan iktidar teknikleri, beden sağlığı konusunda önemli biyopolitik dinamikler geliştirmeye başlamıştır. 18.yüzyıldan sonra siyasi iktidar, yaşam ve ölüm arasında keskin bir sınırdan uygulanmamaktadır. Foucault’nun biyopolitika düşüncesi çerçevesinde yaşam siyasetinin aynı zamanda sağlık siyaseti olduğunu söylemek mümkündür. İktidarın ilgisi, doğum ve ölüm oranları, hastalıklar ve salgınlar, su-kanalizasyon-gıda güvenliği ve sanayileşme sonrası kentlerde yoğunlaşan nüfusun düzenlenmesi gibi insan sağlığını yakından ilgilendiren meselelere yönelmiştir. Foucault’ya göre biyopolitikanın beden ve sağlık üzerindeki iktidar aracı tıp kurumlarıdır. Siyasi otoriteler, diğer kurumlarla birlikte insan varoluşunun hayati süreçlerini ele almaya başlamıştır. Nüfusun büyüklüğü, niteliği, üreme ve cinsellik, evlilik, ebeveynlik, aile

ilişkileri, sağlık, doğum ve ölüm gibi konular biyopolitikayı tıbbi gelişmeler ve yaşam bilimleriyle ayrılmaz biçimde bağlamıştır. Böylece sağlık hizmetlerinden kent planlamasına kadar birçok yeni teknoloji ve uzmanlık alanı doğmuştur.

Ancak bütün bu gelişmeler, içinde bulunduğumuz zamanın yaşam siyasetini farklılaştırmıştır. Sağlık alanında yapılan çalışmalar, hastalık kavramına yeni bir karakter kazandırmıştır. Eskiden ölümle ya da şifa ile sonuçlanması beklenen kavram, günümüzde artık hastalıkla birlikte yaşamını devam ettirme seçeneğini de sunmuştur. Bununla birlikte insan ömrü uzamıştır. Bilimsel alanda yapılan çalışmalar, insan bedeni üzerinde olumlu gelişmelere öncülük ederken, politik alanda değişen sağlık kavramı karmaşık bir hal almıştır. Siyaset, kendini hastalık ve sağlık arasında sınırlandırmak yerine, insanların yaşamsal kapasitelerini kontrol etme, yönetme, yaşam mühendisliği yapma, yeniden şekillendirme gibi daha geniş bir iktidar alanı açmıştır (Rose 2009).

Burada, bir parantez açıp, teknoloji kavramının biyopolitik bakışa etkisini açıklamak gerekir. Teknoloji, bir dizi cihazın icat edilip alanında kullanılmasından daha öte bir anlam taşımaktadır. Üreme teknolojileri geliştikçe, hizmet sunucuların üreme kavramına bakışı ve hizmet alıcıya sunuşu da değişmektedir. Organ nakli alanında gelişen teknoloji, yanında bir dizi yeni çalışma getirmiştir. Kanser araştırmaları alanında gelişen teknoloji, insan bedenini tanı koyma aşamasındaki zorluklardan koruyucu ve hizmet sunumunu kolaylaştırıcı ürünleri geliştirmiştir. Örneğin, geçtiğimiz günlerde içlerinde Türk mühendis Canan Dağdeviren'in de olduğu bir grup bilim insanı, meme kanserinin teşhisinde önemli bir araç olan ultrason cihazını giyilebilir teknolojiyle yeniden geliştirdiklerini açıkladılar. Sağlık hizmeti sunumunda ve alımında etkisi ve anlamı büyük olan bu tür gelişmeler, insan hayatını ve kişisel alanını yakından ilgilendirmektedir.

Teknolojik gelişmelerin başka bir yüzü, bedenin estetik görüntüsü üzerine yapılan çalışmalardır. Günümüzde herkesin genç, dinamik, zayıf görünmek zorunda olduğu gibi bir algı yaratan estetik teknolojiler, yanında bir dizi ekonomik anlaşmalar, ortaklıklar, ilaç ve reklam sektörü doğurmaktadır. Bir tarafta gittikçe büyüyen bir pazar oluşurken, diğer tarafta o pazarı besleyen, bedeni hakkında karar alma özgürlüğü ile hareket ettiğini sanan manipüle edilmiş insan yığınları oluşmuştur. Biyopolitika, insan yaşamını biyokapitalizm gibi karmaşık ekonomik sistemin içine atmıştır.

Ancak kanaatimizce en büyük karmaşa, toplumsal cinsiyete dayalı sağlık politikaları konusunda yaşanmaktadır. Çünkü çalışmalar, kadın bedeninin kendine has sağlık kimliğine sahip olduğu durumları ortaya koymuştur (Langer vd., 2015). Politika yapıcılarının gözünde hala önem arz etmeyen kadın sağlığının biyopolitik boyutu, tarafımızca ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

3.4. Kadın Sağlığı Bağlamında Biyopolitikanın İşleyişi

Lazzarato'ya (2006, 2014) göre biyopolitika, bireylere belirli ilkelere göre ve ahlaki bir kod adına adil veya adaletsiz davranıldığı, sıklıkla eşitsizliğe ve tanınmamaya yol açan somut deneyimlerle bağlantılıdır. Hardt ve Negri (2000), yaşamın ve canlıların yeni siyasal mücadelelerin düğüm noktaları olduğunu vurgulamaktadır. Kadın bedeni ve sağlığı da bu bağlamda bir siyasal mücadele alanıdır. Dolayısıyla bedenin ve sağlığın, kurumsal çerçevelerin ötesinde, siyasal anlatı ve söylemlerde vücut bulan ve iletişim alışverişleri, güç ilişkileri ve politikayla inşa edilen, aslında marjinalleştirilmiş özneler, kimliklere ve görünmez kılınan kimliklere “güçlendirme”, “özgürleştirme” ve “egemenlik” garanti etme bahanesiyle aslında güç akışını sürdürülmesine vesile olabilmektedir. Kadın bedeni bağlamında şiddet, ahlaki acılar ve kimlik hasarlarının açığa çıkarılması önemli hale gelmektedir. Sağlıkla ilgili belirli söylemler, belirli tarihsel anlarda ortaya çıkmakta ve öncelikle içinde üretildikleri, sürdürüldükleri ve yeniden üretildikleri hâkim sosyal, siyasi ve ekonomik düzenle az ya da çok uyumlu oldukları için yaygın kabul görmektedir. Sağlık söylemleri her zaman olumsaldır ve başka çıkarılara ve gündemlere -mesleki, ekonomik, siyasi, kültürel, ideolojik- bağlı oldukları için, sağlık risklerine ilişkin söylemler de dahil olmak üzere sağlık söylemleri, diğer şeylerin yanı sıra, insan olmanın ne anlama geldiği ve nasıl bir toplum yaratmayı hayal edebileceğimiz ve bunu en iyi nasıl başarabileceğimiz hakkındaki fikir ve inançlarımızın depoları ve aynaları olarak da işlev görür. Bu anlamda, sağlık söylemleri temelde kural koyucudur (Robertson, 2000: 65)

Çalışmamızın odağı gereği kadın sağlığının biyopolitik işleyişi, doğum politikaları ve nüfus kontrolü, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve kanser tarama programları başlıkları altında incelenmiştir.

3.4.1. Doğum politikaları ve nüfus kontrolü

İnsan ırkının devamının sağlandığı üreme, kadın bedeniyle gerçekleşmektedir. Hayat ana rahminde başlar. Bu başlangıç, erkek egemen dünyada, kadın bedenine karşı bilinmeyene duyulan korkuyla karışık saldırıyı yaratmıştır. Gebelik ve doğum sancısı, Âdem'in cennetten kovulmasına sebep olan Havva yüzünden kadına verilen bir ceza olarak algılanmıştır. İlerleyen yıllarda doğumun cinsellikle ilişkilendirilmesi, kadın bedeninin doğurganlığını politik alanda üreme teknolojileri ve nüfus kontrolünü odağına yerleştiren biyopolitikanın meselesi haline getirmiştir. Çünkü üreme, yaşam politikasının başlangıç eylemidir. Yine de kadın bedeninde gerçekleşen yaşamın başka bir bedende var olan erkekler tarafından algılanması, yorumlanması, düzenlenmesi ve disipline edilmesi kadın için bugün hala devam eden mücadele alanı yaratmıştır. Örneğin, 1950'li yıllarda ilaç deneylerine gebe kadınlar dahil edilmemişti çünkü vücuda alınan ilacın anne bedeninden plesentayı aşip bebeğe ulaşacağı fikri bilim “*adam*”larının aklına gelmemiştir. Devam eden yıllarda ilaç kullanan gebe kadınların bebeklerinde görülen sağlık sorunları nedeniyle, yine kadınlar tarafından yıllarca verilen politik mücadelenin sonucunda yasal düzenlemeler sağlanmıştır.

Son derece biyolojik bir olay olan gebelik, kadın bedenini disipline etmek için kullanılan bir araç olmasına rağmen anne karnında başlayan yaşam, kadın kimliğinden ayrı değerlendirilmiştir. Bu durum, Foucault'nun biyopolitika çözümlemesine göre kadını yeni tasarlanan bir siyasi özneye dönüştürmüştür. Kişinin bedeni hakkında karar verme özgürlüğü, o bedende gerçekleşen yaşam üretimi söz konusu olunca kadının elinden alınabilir ve siyasetçilerin ideolojileri doğrultusunda kontrol mekanizması haline dönüştürülebilir bir mesele olmuştur. Miller'a göre, kadın (zorunlu olarak bir rahme sahip olması sebebiyle) Agamben'in biyopolitik istisna durumunun varsaydığı vatandaş haline gelmiştir (Miller, 2007: 18). Biyopolitik çerçevede kişinin üreme kimliği yasal kimliğinden daha önemlidir çünkü biyopolitik vatandaşın sorumluluğu sağlıklı bir nüfusa dahil olmak ve üreterek nüfusun devamlılığını sağlamaktır (Miller, 2007).

Kadının doğurganlığı, iç içe geçmiş çoklu bir tıbbi ve politik meseledir. Bu sebeple çalışmamızda meseleyi en açık haliyle anlatmak amacıyla doğum politikaları bir dizi başlık altında düzenlenerek ağırlıklı olarak Türkiye örneği üzerinden incelenmiştir.

- Nüfusun düzenlenmesi ve toplumun refahının sağlanması adına üretilen doğum politikaları
- Nüfusun sağlığı ve toplum geleceği çerçevesinde düzenlenen gebelik, doğum ve doğum sonrası bakım uygulamaları
- Nüfusun niteliği çerçevesinde yapılan aile planlaması düzenlemeleri
- Fetüsün yasal kimliği etrafında şekillenen kürtaj tartışmaları

3.4.1.1. Nüfusun düzenlenmesi ve toplumun refahının sağlanması adına üretilen doğum politikaları

Nüfus konusu siyasetin her zaman öncelikli meselelerinden biri olmuştur fakat 19. ve 20. yüzyılı etkisi altına alan savaşlar ve salgın hastalıklar sebebiyle artan ölümler, tüm dünyada hükümetleri nüfus konusunda çalışmalar yapmaya zorunlu bırakmıştır. Hükümetlerin nüfus politikası pro-natalist (nüfusu artırmaya yönelik) ve anti-natalist (nüfusu azaltmaya yönelik) olmak üzere iki şekilde mevcuttur.

19.yüzyıl sonlarında savaş nedeniyle Osmanlı topraklarının küçülmesi, nüfusun da azalmasına sebep olduğundan, bu dönemde nüfus yanlısı politikalar gündeme gelmiştir. 1881 yılında II. Abdülhamit tarafından onaylanan nizamname ile kadınlar ilk defa 1882 yılında nüfus sayımına dahil edilmiştir (Hamlacı, 2017). Nüfus politikalarıyla özellikle ilgilenilen bu dönemde ilk kez sağlıklı doğumların önemi vurgulanmıştır. Daha önceki tarihlerde mahrem kabul edildiği için tıp alanında da dokunulmayan kadın bedenine, doğurganlık sebebiyle önem verilmeye başlanmıştır. Bu dönemde doğum yanlısı yaklaşımla anne ve bebek ölümlerinin önüne geçerek nüfus artışı hedeflenmiş ve özellikle üç ana maddede doğum konusu ele alınmıştır. Bunlar;

- Ebeliğin kontrol altına alınması ve eğitimi,
- Gebelik ve doğumun tıbbileştirilmesi,
- Iskat-cenin (Kürtaj) yasaklanmasıdır (Balsoy, 2015; Hamlacı, 2017).

Osmanlı siyasetçilerini nüfusun geleceği hakkında kaygılandıran asıl mesele, “Müslüman” nüfusun geleceğidir (Balsoy, 2015). Benzer bir örnek; İngiltere’de 1901

nüfus sayımında ülke nüfusunun düştüğü ve bebek ölümlerinin arttığı tespit edilmiştir. İngiliz ırkının geleceğinin tehlikeye düştüğü endişesiyle dönemin siyasetçileri, kadınların annelik yetenekleri üzerinden politik sorgulamalara girmişlerdir (Moore, 2013).

Osmanlı Devleti sonrası kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti kanun düzenlemelerinde ilk olarak pronatalist politikalar benimsenmiştir. 24.04.1930 tarihinde yürürlüğe giren 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıha Kanunu'nun (Resmi Gazete, 1930) 3. maddesinin 1. fıkrasında, doğumun artışı ve çocuk ölümlerinin azaltılması, 2. fıkrasında ise annelerin doğum öncesi ve sonrası bakımlarının sağlanması ifadesiyle pronatalist politika izlenmiştir.

1965 yılında yürürlüğe giren 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun'un (Resmi Gazete, 11976, 1965) 8. Maddesinde Umumi Hıfzıssıha Kanununun pronatalist ifadeleri değiştirilerek antinatalist politika benimsenmiştir.

1982 Anayasası 2709 sayılı kanunun "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlıklı 3. Bölümünde "1.Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları" ödevleri altında Madde 41. "*Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğrenimi ile uygulamasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar*" cümlesiyle aile birliğinin önemi çerçevesinde eşlerin ortak kararları doğrultusunda uygulanan doğum politikalarına geçiş başlamış ve Umumi Hıfzıssıha Kanunu ile 1965 yılında açılan Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü adı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü (AÇSAP) olarak değiştirilmiştir. Aynı politik düzlemde uygulamaya konan 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun (Mevzuat.1983) uygulamaları ve AÇSAP çalışmaları sayesinde anne ve bebek ölümleri önemli ölçüde azalmıştır.

2 Kasım 2011 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 11.10.2011 tarih ve 663 sayılı Sağlık Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (Resmi Gazete, 28103, 2011) ile yeniden pronatalist düzeleme geçilmiştir ve 19 Mart 2012 tarihinde AÇSAP Genel Müdürlüğü kapatılmış yerine Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kadın ve Üreme Sağlığı Daire Başkanlığı ve Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı kurulmuştur. 2017 yılında 694 sayılı KHK (Resmi Gazete, 2017) ile de Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı olarak değiştirilmiştir. Mevcut uygulamalar halen pronatalist yaklaşımla devam etmektedir.

Görüldüğü gibi kadın bedeni üzerinde üretilen nüfus politikaların hedefi primer anlamda kadın hayatı ya da kadın sağlığı değildir. Bugün hala varlığını koruyan bu ataerkil siyasetin kadınlar üzerindeki tahakkümü, biyopolitik iktidar teknikleriyle sağlanmaktadır.

Kadın sağlık hakkı savunucuları önderliğinde 1990'lardan beri artarak devam eden uluslararası sağlık çalışmalarında ülkelerin katılımı yüksek olsa da işleyişte uygulamalar farklılık göstermektedir. 1994 yılında gerçekleşen Kahire Uluslararası Nüfus Konferansına Türkiye dahil 179 ülke katılmıştır. Konferansta kadın ve çocuk sağlığı konusunda çok önemli görüşler ortaya atılmış ve katılan ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Cinsel sağlık ve üreme sağlığının temel bir insan hakkı olduğu, kadın ve kız çocuklarının sağlığının aileler ve toplum sağlığı içinde önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmıştır (İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, 1995). 1995'te Pekin'de düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı (FWCW) ve 1995'te Kopenhag'da düzenlenen Sosyal Zirve'de sağlık ve kalkınmanın sosyal, kültürel ve toplumsal cinsiyet merkezli konulara odaklanılmıştır ve katılan ülkeler tarafından imzalanmıştır. Kadın sağlığı ve üreme sağlığının kapsama alanı genişletilmiş ve güvenli annelik kavramı ortaya atılmıştır (Abou Zahr, 2003: 18)

3.4.1.2. Nüfusun sağlığı ve toplum geleceği çerçevesinde düzenlenen gebelik, doğum ve doğum sonrası bakım uygulamaları

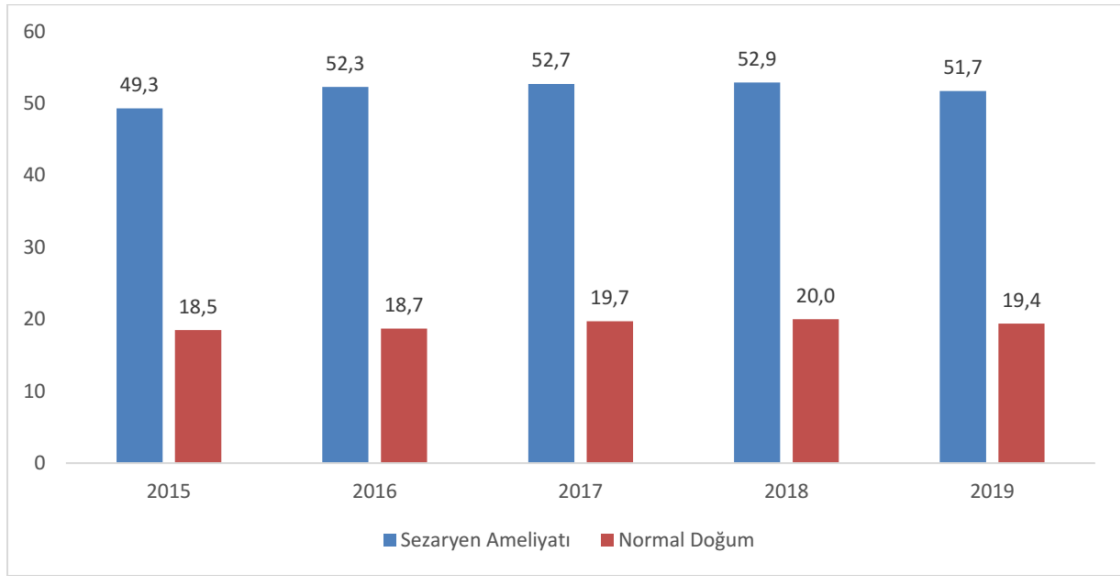
Yirminci yüzyılın başında Amerika'da anne ölüm oranı her 100.000 bin doğumda 700 olarak bildirilmiştir. Dünya genelinde bütün ülkeler için aynı durum yaşanmaktaydı. İktidarlar, tüm dünyada doğum politikaları çerçevesinde gebelik, doğum ve doğum sonrası bakımı destekleyen politikalarla anne ve bebek ölümlerinin önüne geçmeyi hedefleyen siyasi söylemler üretmişlerdir. Ancak yıllar içinde sayılar düşüş göstermiş olsa da her ülke aynı düzeyde etkili politikalar üretememiştir. Türkiye örneğinden yola çıkmak gerekirse, TNSA verilerine göre 1990 yılında anne ölüm oranı yüz bin canlı doğumda 68 iken, Sağlık Bakanlığının 2021 yılında yayınladığı raporda (T.C.Sağlık Bakanlığı, 2021), 2010 yılında anne ölüm oranı yüz bin canlı doğumda 16.7; 2015 yılında 14.6; 2018 yılında 13.6 ve 2019 yılında ise 13.1 olarak hesaplandığı bildirilmiştir. 2005 Ulusal Anne Ölümleri Çalışmasında Türkiye anne ölüm oranı, yüz bin canlı doğumda 28,5 olarak rapor edilmiştir. T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından 2024 yılında yayınlanan, 2022 Yılı Sağlık İstatistikleri Yıllığı adlı raporda (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2024) 2021 yılı anne ölüm oranı 100.000 canlı doğumda 13,0, 2022 yılında 12,6 olarak

rapor edilmiştir. Bebek ölümleri için de aynı raporda, yıllara göre gittikçe düşerek 2022 yılı bebek ölüm hızı 1000 doğumda 9,1 olarak bildirilmiştir. Kadının anne ve eş kimliğini ön plana çıkararak söylem üreten iktidar anne ve bebek sağlığı konusunda sağlık teknolojinden faydalanarak sahada görece başarılı geri dönüşler almaktadır. Evde doğum oranları görünür düzeyde düşmüş, hastane ya da profesyonel sağlık hizmeti eşliğinde gerçekleşen doğum oranları yükselmiştir. Kadın bedeni üzerindeki tasarrufunu anne kimliği üzerinden inşa eden iktidar söylemleriyle doğru orantılı fakat yetersiz politikalar üretmektedir. Bugün yaşanan bu iyileşmenin asıl mimarı, anne sağlığını toplumun geleceğini temsil eden bebek sağlığından ötürü gündeme alan iktidarlara karşı mücadele veren kadın sağlık savunucularıdır.

Bebek ölüm sebebinin yetersiz beslenme ve ishal vakalarından kaynaklandığı yıllarda anne ölümlerinin doğum sayısının çokluğu, kontrolsüz düşüklükler ve doğum sonu kanama gibi çok farklı sebepleri vardı. Rosenfield ve Maine 1985 yılında yayımladıkları “Anne Çocuk Sağlığındaki Anne Nerede?” isimli makalede, anne sağlığının bebek sağlığından ayrı değerlendirilerek politikaların düzenlemesi gerektiğini savunmuşlardır (Rosenfield ve Maine, 1985). Çünkü hamilelik bir hastalık değil, yaşamın üretimi için kadın bedeninde gerçekleşen doğal bir olaydır; dolayısıyla anne ölümleri diğer ölümlerden farklıdır. Kadın sağlığına hak temelli yaklaşımı önemli ölçüde güçlendirmiştir. Anne ölümü, kadının doğurganlık özelliği ile bağlantılı bir mesele olarak algılanması güvenli gebelik kavramını daha da önemli hale getirmiştir. Sağlık biyoteknolojilerinin obstetrik bakımı geliştirmesi anne ölümlerinin azalmasındaki başka bir önemli etkidir.

Bununla birlikte doğumun medikalleşmesi ve hastane yönetim sistemlerinde mevcut uygulamalar kadının doğal hayatına uygun olmayan doğum teknikleriyle donatılmıştır. Ataerkinin yönettiği sağlık teknolojileri, yine kadının doğal varlığını yok sayarak kadın bedeni üzerinde teknolojik uygulamalar üretmiştir. Anne-bebek ölümüyle mücadele etmek için uygulamaya koyduğu düzenlemelerle ebelik mesleğini arka plana atarak doktor ve cerrahi odaklı, ilaç sektörünün de dahil olduğu biyokapitalist bir düzlem yaratmıştır. Hacettepe Nüfus Araştırmaları Enstitüsü 2018 verilerine göre evde doğum oranları %1 gibi rakamlara dönüşürken, hastanede yapılan doğumların giderek artan sezaryen oranları bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir sorun haline gelmiştir. Aynı rapora göre Türkiye’de son beş yılda gerçekleşen doğumların %99 ve üstü uzman sağlık personeli eşliğinde yapılmaktadır ve bu doğumların %51.5’i sezaryen ile

gerçekleşmektedir. Sezaryen ameliyatlarının kamu ve özel hastane karşılaştırılmasına bakıldığında ise, kamu hastanesi: %42,2, özel hastane: %67,8 oranlarında rapor edilmiştir (TNSA, 2018). Bununla birlikte doğum kaynaklı anne ölümlerinin oranının, sezaryen ameliyatıyla gerçekleşen doğumlarda normal doğuma kıyasla daha yüksek olduğu raporlanmıştır (T.C.Sağlık Bakanlığı, 2021, s. 13). Günümüzde normal doğum oranlarını yükseltmeye yönelik çalışmalar yapılırsa da inşa edilen sistemde başarı oranı istenen düzeye ulaşmamıştır.

Şekil 3-1: 2015-2019 Yılları Arasında Sezaryen ve Normal Doğumda Anne Ölüm Dağılımı (%)

3.4.1.3. Nüfusun niteliği çerçevesinde yapılan aile planlaması düzenlemeleri

Doğum politikalarının önemli bir alanı, aile planlaması hizmetleridir. Nüfus politikalarının sağlıklı toplum inşasında aile önemli bir rol oynamaktadır. Aile planlaması, ailelerin bakabilecekleri düzeyde çocuk sahibi olmalarını destekleyen bir dizi uygulamaları içermektedir. Kadın ve erkek bedeni üzerinde kullanılabilen ilaç ya da araçlarla sağlanmaktadır. Ayrıca aile planlaması hizmetleri, cinsel ve üreme eğitimlerini de içermektedir.

Kadın sağlığı konusunda aile planlaması ayrıca bir öneme sahiptir. Kadının gebelik sayısı arttıkça doğum sebebiyle yaşayacağı hayati riskler de artmaktadır. Anne ölümlerinin başlıca sebepleri arasında görülen doğum sonu kanamalar dördüncü doğumdan sonra

gerçekleşen doğumlarda daha fazla yaşanmaktadır. Sağlık risklerinde tavsiye edilen sezaryen ameliyatı sayısı da dörtle sınırlandırılmıştır. Aynı zamanda iki gebelik arasında kadının ve doğurduğu bebeğin sağlığı açısından en az iki yıl olmak kaydıyla zaman aralığı bırakılması gerekmektedir. Kadınların hayatında böylesine önemli bir mesele olan aile planlaması hizmetleri yine iktidarların tasarrufu altında düzenlenmektedir. Ülkeler arasında nüfus yapısı, anne bebek sağlığı ve doğumdan kaynaklı sağlık sorunları farklılık göstermektedir ve bunun en önemli sebebi siyasetçilerin uygulamalarındaki ideolojik ikirciklerdir (Abou Zahr, 2003).

Siyasetçilerin ideolojilerinin etkisiyle uygulamayı önemsizleştirmeleri, aile planlamasında karşılanmamış ihtiyaç kavramını doğurur. Karşılanmamış ihtiyaç, aile planlaması hizmetine gereksinim duyan fakat ulaşamayan kadınları temsil etmektedir. Türkiye’de karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı, aile planlaması hizmetlerinin nitelikli yürütüldüğü 1993 yılından 2013 yılına kadar düzenli olarak azalmış ve %15’ten %6’ya gerilemiştir. Ancak 2018 TNSA verilerine göre artarak %12 ye yükselmiştir (HÜNEE, 2019). Bu beklenmedik artış Türkiye’de yaşayan göçmen kadınların modern yöntem kullanmama oranını ortaya koysa da kadın hakları savunucuları, Türk kadınlarının da son yıllarda aile planlaması materyallerine ulaşamadıklarını ortaya koyan çalışmalar yapmışlardır (Topgül, Adalı , Çavlin, & Dayan, 2017).

Aile planlaması yöntemlerinin cerrahi seçeneği, kadın ve erkek arasında yaşanan hak ihlalini ortaya koyan başka bir durumdur. Kadında tüpligasyon, erkekte de vazektomi olarak adlandırılan cerrahi sterilizasyon yöntemi öncesi yasal düzenleme gereği eş rızası alınması zorunlu tutulmuştur (Mevzuat, 1983). Ancak uygulamada cerrahi sterilizasyon seçeneği çoğunlukla kadın tüplerinin bağlanması yoluyla yapılmaktadır ve eş rızası şart koşulmaktadır. Kadının kendi başına isteği yeterli değildir. Erkek için de aynı seçenek olduğu halde erkeğin cerrahi sterilizasyonu sadece sağlık riski söz konusu olduğunda yapılmakta ve eş rızası aranmamaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadının bedeni üzerindeki söz hakkının yasayla korunduğu fakat uygulamada göz ardı edildiği bu durum, iktidarın ideolojisini açıkça ortaya koymaktadır.

2017 yılında adı değişen Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı sitesinde yayınlanan görev tanımı ve diğer rehberlerde daha önce aile planlaması hizmetleri kapsamında kadın ve erkek için gebeliği önleyici materyalin ücretsiz olarak sağlanacağı ifadesine (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2005)

rastlanmamış, bu hizmetlerin pronatalist uygulamalar çerçevesinde sadece danışmanlık hizmeti kapsamında verildiği görülmüştür (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2023).

3.4.1.4. Fetüsün yasal kimliği etrafında şekillenen kürtaj tartışmaları

Kürtaj konusu, biyopolitikanın odağında olan cinsellik, beden, nüfus, ölüm ve yaşam meseleleriyle yakından ilişkilidir. Kürtajın tarihinin biyopolitik açıdan iki kırılma noktası vardır. Biri 19. yüzyılda nüfusun azalması korkusuyla iktidarların üreme davranışına odaklanması (Miller, 2007; Erdem, 2021), ikincisi 20. yüzyılın ortalarında fetüsün yasal bir varlık olarak ortaya çıkmasıdır (Erdem, 2021). Her iki nokta da iktidarın kadın bedeni üzerinde uyguladığı biyopolitik tekniği ortaya koymuştur. Yasal mevzuatlar bu tarihi fay hattındaki kırılmalara göre şekil almıştır. Osmanlı döneminde Iskat-ı cenin olarak adlandırılan kürtaj, 1838 yılında Ceza Kanunnamesi'nde yasaklanarak cezaya tabi tutulmuştur. Ancak kanun, kürtajı talep eden kadını değil, uygulayanın ceza almasını şart koşturmuştur (Balsoy, 2015). Bu durum, Balsoy'a göre kürtajın sosyolojik boyutuna işaret etmektedir.

Yirminci yüzyılın ortalarında feminist hareketin kürtaj savunucusu mücadelesi, artan nüfusun niteliğinin sorgulanması sonucu anti-natalist politikaların üretilmesi ile kürtaj kısmi düzeyde serbest bırakılmıştır. Türkiye'de 1965 yılında çıkarılan 557 sayılı Nüfus Planlaması hakkında kanun, anti-natalisttir ve gebeliği önleyici ilaç ya da malzeme uygulamayı suç kapsamından çıkarmıştır. 1983 yılında daha da genişletilerek çıkarılan 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında kanunun 5. Maddesi, gebeliğin 10. Haftasına kadar annenin sağlığı açısından tıbbi bir sakınca olmadığı sürece, kadının isteği üzerine sonlandırılmasını yani kürtajı serbest bırakmıştır.

Bu sürece karşı çıkanlar, o güne kadar ürettikleri otoriter söylemleri bırakıp, haklar üzerine inşa ettikleri söylemde fetüsün yaşam hakkını annenin bedensel bütünlük hakkının üzerine konumlandırmışlardır. Bu durum, aynı zamanda kürtajın kriminalizyonunu yeniden gündeme getirmiştir. Kürtaj kararı veren bir anne, masum bir canlının yaşam hakkını elinden almakla suçlanmaya başlamıştır. Osmanlı'da kabul edilen ceza kanunnamesinde kürtaj konusunda uygulayıcıya yüklenen suç, bu kez doğrudan anneye yöneltilmiştir. Biyopolitik düzlemde kürtaj konusu, fetüsün yaşam hakkı çerçevesinde anne rahmini siyasi ilişkilerin kurulacağı mekâna çevirerek beden gibi,

aile gibi, nüfus gibi siyasallaştırmıştır. Önemli olan tek şey, biyopolitik devletin odağı olan vatandaş kimliği ve nüfusun devamlılığının sağlanması olmuştur.

3.5. Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar Bağlamında Biyopolitikanın İşleyişi

Kadın sağlığının kapsamı genişledikçe, anne sağlığı başlığı altında nüfusun niteliği ve devamlılığı içeriğinden cinsel ve üreme sağlığına doğru bir yönelim görülmektedir. 1994 Kahire Konferansı, bu yönelimde önemli bir rol oynamıştır.

Günümüzde halen devam etmekte olan sağlık devrimi, kadın sağlığı konusunda da birçok fayda sağlamış; fakat beraberinde özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda zorluklar da doğurmuştur. Kadın sağlığı, anne sağlığı boyutuyla değerlendirildiğinde dahi cinsel bir meseledir ve erkek bedeni bu meseleden ayrı tutulmamalıdır. Konunun önemi, cinsel yolla bulaşan hastalıkların yönetimiyle ortaya çıkmaktadır (Frenk , Gomez-Dantes ve Langer, 2012). Zira zührevi hastalıklar olarak da bilinen cinsel yolla bulaşan hastalıkların takip ve kontrolü, hayat kadınlarının düzenli sağlık muayenesiyle yapılmaya çalışıldığı zamanlardan beri kadın bedeni üzerinden yürütülmektedir. Ancak bu yaklaşım, yayılmanın önüne geçilememesi politik bakış açısındaki sakatlığı gözler önüne sermektedir.

Cinsel yolla bulaşan hastalıklar, tüm bildiri zorunlu bulaşıcı hastalıkların %9,2 gibi önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kadının sağlığını etkileyen ve yaşam süresini azaltan sebeplerden, doğum ve gebelik sürecinde ortaya çıkan sorunlardan sonra cinsel yolla bulaşan hastalıklar ikinci sırada yer almaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2009). Üreme sağlığı düzeyini yükseltme ve nüfus kalitesini sağlama çalışmalarında cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesi önemli bir alanı kapsamaktadır. Örneğin, tedavi edilmeyerek ilerleyen enfeksiyonlar kadında infertilite yani kısırlığa sebep olmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2009).

Cinsel yolla bulaşan hastalıkların yönetiminde toplumsal önyargıyı ortadan kaldırmak ve konunun önemine dair algıyı yükseltmek için yapılan çalışmalarda isim değişikliğine gidilmiştir. 1970’li yıllara kadar “zührevi hastalıklar” olarak adlandırılması, ahlaki önyargıyı tetiklediği için güncel halk sağlığı yaklaşımı ile çelişmekte olduğundan, süreç “cinsel yolla bulaşan hastalıklar” terimi ile yönetilmeye başlanmıştır. Ancak yapılan çalışmalar sonrası her bulaşın hastalık yapmadığı, belirti göstermeden taşıyıcı olarak

kişinin hayatına devam edebildiği bilgisine dayanarak “cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar” terimi günümüzde daha uygun görülmüştür (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2009).

Cinsel yolla bulaşan hastalıkların en bilinenlerinden biri olan HIV/AIDS salgınının tespit edildiği günden sonra hızla yayılması ve küresel bir krize dönüşmesi, toplumsal cinsiyet meselesi kapsamına alınmamasıyla yakından ilgilidir. İlk vakanın eşcinsel bir erkek olmasından kaynaklanan bu sorun, zamanla heteroseksüel erkekleri, kadınları ve çocukları kapsayan bir krize dönüşmüştür (Abou Zahr, 2003). Ancak günümüzde hızla artış gösteren HIV enfeksiyonunun en yüksek bulaşma oranının erkekle kadının birlikte olduğu heteroseksüel ilişki olduğu saptanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019). Bu durum, hangi kaynaktan bulaştığına bakılmaksızın aile içinde önemli bir sağlık meselesi yaratmaktadır. Yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda HIV enfeksiyonunun sadece cinsel ilişki yoluyla bulaşmadığı, kan yoluyla da bulaştığı ve dahası plasenta kanalıyla anneden bebeğe de aktarıldığı tespit edilmiştir. Bu önemli tespit, HIV gibi cinsel yolla bulaşan hastalıkları bir ahlaki mesele olmanın çok ötesinde bir halk sağlığı meselesine dönüştürmüştür. Örneğin Doğu ve Güney Afrika’da kadınlar arasında ölüm nedeni olarak HIV/AIDS, 1990 yılında 37. sırada iken 2010 yılında 7. sıraya yükselmiştir. Erkekler üzerinde de benzer bir tablo ortaya çıkmıştır. 1990 yılında ölüm nedeni 34. sırada gösterilen HIV/AIDS 2010 yılında 7. sıraya yükselmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019).

Son yıllarda cinsel sağlık konusunda başka bir anlaşmazlığa konu olan durum HPV enfeksiyonudur. HIV gibi cinsel ilişki yoluyla bulaşan virüsün erkeklerde şimdilik herhangi bir hastalığa sebep olmadığı bilinirken kadınlarda rahim ağzı kanseri gibi ölümcül bir hastalığa sebep olmaktadır. HPV hastalık yönetiminde bu mesele toplumsal cinsiyet açısından oldukça görünür bir sorun yaratmaktadır. Erkeklerde hastalık yapmayan virüs, politik alanda acilen yapılması gerekenleri yavaşlatmakta ve kafa karışıklığı yaratmaktadır.

Ülkeden ülkeye farklılık gösteren HPV ile ilgili halk sağlığı çalışmaları, iktidarların biyopolitik bakış açısının göstergesi olarak okunabilir. Aşı ile korunabilen bir hastalık olan HPV, birçok ülkenin ulusal aşı takviminde uygulanmaya başlamıştır. Dahası, gençlere verilen cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimleriyle desteklenmektedir.

Türkiye’de hala ulusal bağışıklık takvimine dahil edilmeyen HPV aşısını olmak isteyenler, kendi imkanlarıyla satın alarak yaptırmaktadırlar. Hastalığa karşı sosyal

adaletsizliği görünür kılan bu uygulama, kadın sağlık hakkı savunucuları tarafından mücadele alanına taşınmıştır.

Son yıllarda artan cinsel yolla bulaşan hastalıkların sebeplerinden biri de mevcut iktidarın pro-natalist söylemleri doğrultusunda kesintiye uğrayan aile planlaması hizmetidir. Daha önce belirttiğimiz gibi, kadın sağlığı meselesi iç içe geçmiş çok katmanlı bir meseledir. Bir alanda yapılan uygulamalar başka bir alanda sağlık sorununa dönüşebilir. Aile planlaması hizmeti kapsamında ücretsiz dağıtılan kondom, gebeliği önleyici bir materyal olmasının yanı sıra cinsel yolla bulaşan hastalıkların yayılmasını önleyen en etkin korunma yöntemidir. Geçtiğimiz günlerde İspanya Sağlık Bakanlığı, 14-22 yaş aralığındaki gençlere ücretsiz kondom dağıtacağını duyurmuştur. Türkiye’de göz ardı edilen bu durum, İspanya’da önemli bir halk sağlığı sorunu olarak algılanmıştır.

Türkiye’de konunun bu kadar görmezden gelinmesinin sebeplerinden biri bilgi eksikliğidir. Yapılan bir araştırmaya göre sağlık çalışanlarının bile HPV enfeksiyonu ve aşılama planıyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığı ortaya çıkmıştır (Mersin & Tuncer, 2023). Bu durum, sağlık hizmeti sunuculardan başlayarak topluma yayılan cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimlerinin önem ve aciliyetini ortaya koymaktadır.

3.6. Kanser Tarama Programlarının Biyopolitik Boyutu

Kanser, biyopolitik alanda nüfusun kalitesi ve devamlılığı, toplumun refah düzeyi, sağlık okur yazarlığı ve bilinç düzeyi gibi çok kapsamlı bir yer tutmaktadır. Sağlık teknolojileriyle tanı ve tedavi yöntemlerinin geliştirilmesi, ayrıca biyoteknolojik boyutta da önemli bir mesele haline gelmektedir. Erken teşhisin kanser tedavisinde etkin bir rol oynaması, ülkeler içinde kanser tarama programlarının başlamasına sebep olmuştur. Kadın bedeninde ölümcül sonuçlara sebep olan meme kanseri ve rahim ağzı kanseri, kanser tarama programına dahil iki kanser türüdür. Tarama programına dahil edilmesi için erken tanı ile yüksek ölüm oranının önüne geçilebilen kanser türleri seçilmektedir. Meme kanseri, dünyada ölüm oranı açısından ikinci sırada, rahim ağzı kanseri ise dördüncü sırada yer almaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021). Meme kanseri hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri kapsayan ve dünya çapında yaşamı tehdit eden bir kanser türüdür. İstatistiksel ölçümler, gelişmiş ve zengin ülkelerde daha çok meme kanseri vakası bildirildiğini, fakat az gelişmiş ülkelerde daha çok ölüme sebep olduğunu göstermiştir (Robertson, 2000). Bu durum, kadınların yaşam koşullarının kanserle

mücadele üzerindeki etkisinin önemli bir göstergesidir. İki kanser türünün de kadın bedenine özgü bölgelerde görülmesi, biyopolitikanın toplumsal cinsiyet yaklaşımında önemli yer tutmaktadır. Rahim ağzı kanserine sebep olan HPV'nin cinsel yolla bulaşması, konunun cinsiyet yaklaşımına başka bir boyut kazandırmaktadır. HPV, erkekten kadına ya da kadından erkeğe cinsel yolla bulaştığından güvenli cinsel ilişki kavramını tartışmaya açmaktadır. Erkeğin en önemli iktidar alanı olan cinsel yaşantısı, günümüz ataerkil düzende ortaya saçılması mümkün bir mesele değildir. Ayrıca, şimdilik kabul gören bilimsel verilere göre erkekte hastalığa sebep olmaması, HPV enfeksiyonunun bütün sorumluluğunu kadın bedenine yüklemektedir.

Kanser çalışmalarının başka bir boyutu, sağlık teknolojilerinin gelişmesiyle alanda yaşanan bilimsel tanı ve tedavi yöntemlerinin ilerlemesi ve genetik araştırmaların kanser riskini önceden tahmin etmeye yönelik saptamalarıdır. Yapılan çalışmalar, meme kanserinde genetik yatkınlığın önemli bir risk faktörü olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir boyut, biyoteknoloji yoluyla kolaylaştırılan tanı yöntemleridir. Yakın zamanda bilim insanları, meme kanseri teşhisinde büyük bir kolaylığa sebep olan giyilebilir teknolojiyle ultrason cihazı ürettiklerini duyurdular. Bilim insanları, bu çalışmayla kadın sağlığı alanında önemli bir aşama kaydettiler. Birincisi, memenin diğer organlardan farklı olması ve standart ultrasound cihazlarıyla görüntülenmesinin zor olduğudur. İkincisi bütün jinekolojik muayenelerde olduğu gibi meme muayenesinin de kadın üzerinde bıraktığı rahatsız edici duygunun ortadan kalkmasıdır. Kadın açısından bakıldığında, kanser teşhisi için yapılan meme muayenesi, meme ultrasonu ve mamografi, rahatsız bir işlemler olup ve kadınları muayeneden uzak tutmaktadır. Bu durum da erken tanıyı baltalayarak tedavi başarısını düşüren ve ölüm oranını yükselten önemli bir sebep olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda, biyopolitikanın sağlık ve beden üzerindeki etkilerini anlamak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın sağlığı perspektifinden değerlendirilmelidir. Kadınların bedenleri üzerindeki tıbbi ve politik düzenlemeler, onların yaşamlarını doğrudan etkileyen ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, kanser tarama programlarının biyopolitik boyutu, toplumsal cinsiyet teorisi çerçevesinde ele alınarak, kadın sağlığının korunması ve geliştirilmesi amacıyla politikalar oluşturulmalıdır.

3.7. İktidarın Söylem Üzerindeki Etkisi ve Kadın Sağlığına Yansımaları

Kadın bedeninin üretici gücünün yanı sıra üreme işlevi de vardır. Ancak genel olarak kadın sağlığı konusuna yaklaşım bize toplumdaki siyasi sistem, hâkim ideoloji ve hâkim kültür hakkında çok şey anlatmaktadır. Bu bakımdan bir devletin benimsediği kültürel ve politik modellerin kadınların haklarını ve sağlık hizmetlerine erişimlerini belirlediği söylenebilir.

Toplumsal cinsiyet, hem erkeklerin hem de kadınların rollerini, değerlerini ve inançlarını içeren dinamik ve sosyal olarak tanımlanmış bir yapıdır. Cinsiyete dayalı roller, yasalaşma ve sağlık sonuçları, yalnızca biyolojiden ziyade sosyal, ekonomik, politik ve kültürel faktörler tarafından şekillenir. Sağlığın sosyal belirleyicileri, insanların yaşadığı ekonomik ve sosyal koşulları, yani ülkelerin yapısal dinamiklerini de etkileyen siyasal iktidarların yaklaşımlarıdır. Düşük eğitim seviyesi ve yoksulluk gibi bu belirleyiciler ve toplumsal cinsiyete dayalı yapının belirlediği doğum ve kadın sağlığı kodları da yaşam boyu zorluklara yol açabilmektedir. Bu faktörler, insanların dünyayı nasıl gördükleri ve sağlık arama davranışlarını nasıl sergiledikleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Sosyal ve ekonomik rollere ek olarak, kadınların karar alma süreçlerine aktif olarak katılma ve kaynaklara erişim kapasitesi de sağlık ve refahlarını etkileyebilir.

Kadınlara sağlık güvencesi sağlayan politikalar, cinsiyete dayalı sağlık eşitsizliklerini gidermek için önemlidir. Kadın sağlığı politikaları, üreme konusunda kendi kaderini tayin hakkını, uygun sağlık bakımını, temel insani ihtiyaçların karşılanmasını, işyeri güvenliğini ve kadınlar için fiziksel güvenliğini sağlamaya odaklanmıştır. Üreme haklarının elde edilmesi ve üremeyle ilgili yanlışların düzeltilmesi alanında, gruplar farklı alanlarda (doğum kontrolüne erişim veya baskıdan kurtulmak için) üreme haklarının farklı yönlerini kapsamaktadır. Bu bağlamda süreç, daha fazla cinsel özerklik talebi, yüksek kalitede ve güvenli üreme sağlığı hizmetlerinin hizmetlerinin sunulması, güvenli kürtaja erişimin sağlanmasına yönelik çabalar ve anne ölümlerini azaltmaya ve uygun anne bakımına erişimi artırmaya yönelik girişimler olarak şekillenmiştir (Doyal, 1996).

Lakoff (1996), çağdaş siyasetin dünya görüşüyle ilgili olduğu fikrini -insanların dünyayı görme ve anlama şekli- savunmaktadır. Kişinin gerçekliği tanımlayan inançlarını ve varsayımlarını, özellikle de insanların siyaset, tıp, halk sağlığı, din ve ahlak konularına bakış açısını kapsamaktadır. Siyasi liberaller, muhafazakârlar ve merkez sol partiler, çok

farklı dünya görüşlerine ve ahlaki sistem uygulamalarına sahip olma eğilimindedirler. Bu, onları belirli siyasi söylem ve inançlarla rezonansa sokmaya teşvik etmektedir. Lakoff (1996), insanların siyasetle “aile metaforları” üzerinden ilişki kurduğunu öne sürer. Muhafazakâr dünya görüşünün merkezinde, babanın aileyi destekleme ve koruma sorumluluğunu üstlendiği geleneksel çekirdek aile anlayışını destekleyen “Katı Baba” modelinin yer aldığına inanır. Baba, aile için katı kurallar koyma yetkisine sahiptir ve uyulmadığı takdirde bunları uygular. Liberaller ise sevgiyi, ilgiyi, yetiştirmeyi ve saygıyı ön plana çıkaran “Besleyici Ebeveyn” modelini benimserler; ancak katı babadan farklı olarak bir kontrol yöntemi olarak katı kurallara ve cezaya vurgu yapmazlar. Bu açıdan politik yönelimler, iyi bir ailenin (veya toplumun) nasıl düzenlenmesi gerektiğini, aile (veya toplum) üyelerinin nasıl davranması gerektiğini, aile (toplum) üyelerinin kime itaat ettiğini ve onların (toplum üyelerinin) çocuklarını nasıl yetiştirdiklerini yansıtır. Siyasi kimliğin oy verme davranışını öngördüğü gösterilmiştir (Robinett, 2019).

Kadın sağlığı politikalarına siyasal söylemin etkileri barizdir. İdeoloji -ister bilim insanlarının ve klinisyenlerin, ister politikacıların ideolojisi olsun- bilimsel bulguları ve halk sağlığı yargılarını çarpıttığında, kamu refahı tehlikeye girer ve potansiyel olarak halkı etkiler. Kamu ve kadın sağlığının pek çok alanı, hükümete ve bilime güvenilemeyeceği yönündeki dünya görüşüne sahip muhafazakârların, çocuklarına aşı yaptırmama eğiliminde olabileceği çocukluk aşıları da dahil olmak üzere muhafazakâr dünya görüşlerinden etkilenmiştir. Bu bireylerin aşılardan etkilerine ilişkin komplo teorilerine inanma olasılıkları da daha yüksektir. Çocuklara aşı yapılmaması, hastalıkların ailenin yanı sıra diğer çocuklara da bulaşmasına neden olabilmektedir.

Kadın sağlığı ve bedeni ideolojik mücadelenin konusu olabilmektedir. Kürtaj karşıtlığı, reşit olmayanlara doğum kontrolü sağlanması ve okullarda cinsel eğitim ve yapay üreme konusundaki tartışmalar arasındaki bağlantıda bu mücadele aktüel olmaktadır. Kürtaj, aile, annelik ve genç kadınların cinselliğinin anlamlarının tartışıldığı çok daha büyük bir ideolojik mücadelenin dayanak noktasıdır. Bu politikaların özü, cinselliğin kontrolüdür. Cinselliği kontrol etme mücadelesi, her şeyden önce genç kadınlara yöneliktir. 1960’larda doğum kontrol hapının kullanılmaya başlanması ve kürtaj oranlarındaki artışın, evliliğin ertelenmesiyle, iş imkanlarının artmasıyla ve kadınlar için daha fazla eğitim olanağının sağlanmasıyla el ele gitmiştir (Petchesky, 1986). Petchesky (1986), genç siyah kadınlar ve bazı beyazlar arasında, yirminci yüzyılın sonlarında kadınların değişen yaşam koşullarıyla bağlantılı olabilecek, eğlenceli, kendine güvenen bir cinsel kodun kanıtlarına

işaret etmektedir. Bununla birlikte, kürtajın geleneksel değerlere sahip olanlar arasında da görülebileceğini kaydetmeye dikkat etmektedir. Kürtaj, cinsel faaliyetini görünür hale getirdiğinde ‘karışık’ olarak etiketlenen genç kız, aslında romantik aşk ve kadın erdemi hakkındaki geleneksel fikirleri yeni sosyal ve kültürel koşullara uydurmaya çalışıyor olabilir: doğum kontrol hapı kullanmayarak erkeğin sevgisini veya bağlılığını test etmek veya doğum kontrol hapına hazır olmanın kadın erdemiyle uyumlu olmadığına inanmak gibi. Cinsiyetin anlamındaki bu derin farklılıkları görmezden gelen kürtaj karşıtı hareket, sadece genç kadınların cinselliğini kontrol etmeyi değil, aynı zamanda geleneksel burjuva aile modelini yeniden dayatmayı amaçlamaktadır: Genç kadınlar seks yapmak istiyorlarsa evlenmelidirler.

Ülkemizde kadın sağlığı politikaları daha çok anne-çocuk sağlığı odaklı gelişmiştir. Cinsiyete göre planlanmış sağlık hizmetleri, kadın ve erkeklerin farklı sosyal rollere ve farklı tıbbi ihtiyaçlara sahip olduğu gerçeğini dışlamamaktadır. Bugüne kadar cinsiyete özgü sağlık konularının çoğu kadınların üreme sağlığı ihtiyaçlarına yönelik olmuş ve kadın grupları anne ve çocuk sağlığı hizmetlerini çocuk sağlığına verdikleri önem nedeniyle eleştirmişlerdir. 1990’lı yıllar için daha geniş bir üreme sağlığı yaklaşımının benimsenmesi ve kadınların sağlık hizmetleri ihtiyaçlarının yeniden tanımlanması için gerekçeler öne sürülmüştür. Böyle bir yaklaşım: (i) doğum öncesi ve doğum bakımı, (ii) aile planlaması hizmetleri, (iii) yasallaştırılmış kürtaj, (iv) ergen kızlara yönelik özel hizmetler, (v) beslenme alanı, (vi) cinsel yolla bulaşan hastalıkların tedavisi, (vii) kısırlık tedavisine odaklanmıştır. Ancak tüm bu konular artık kadın sağlığına yönelik bütüncül yaklaşımın bir parçası olarak kabul edilmekte ve doğum öncesi bakım, kürtaj ve ergen üreme sağlığı ihtiyaçlarına daha fazla vurgu yapılmaktadır. Kadınların “diğer” sağlık ihtiyaçları arasında gıda güvenliği, suya erişim, şiddetle mücadele yolları, uyuşturucu bağımlılarının tedavisi ve mesleki sağlık ihtiyaçları yer almaktadır. Kadınların sağlık durumu, kadınların eğitim düzeyi, toplumdaki statüleri, gelir faaliyetlerine veya krediye eşit erişimleri ve bu kaynaklar üzerindeki kontrolleri ile ilişkilidir. Siyasal iktidarların kadın sağlığı yaklaşımları, erkeklerin kadınlara yönelik tutumlarını etkiler; bu tutumlar arasında kadınların zayıf olduğu ve iyi kadınların sessiz, itaatkâr ve çok çocuk doğuran kadınlar olduğu inancı gibi kadın sağlığına zarar veren tutumlar yer alabilir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı toplumda faaliyet gösteren tıp ideolojisinin doğasında var olan politikaların, sağlıklı kadını biyolojik kaderini gerçekleştiren kişi olarak tanımlayarak, uyum sağlamak istemeyen veya uyum sağlayamayanlar için hastalık

ve çare icat ederek temel bir yapı sağladığı ileri sürülmektedir. Cinsel politikalar, biyolojik cinsiyet farklılıklarının vurgulanmasını, abartılmasını ve kadını aşağılayan bakış açısıyla tutarlı bir şekilde yorumlanmasını sağlamaktadır. Kapitalizmin kesişen etkileri bağlamında kadınların sağlık hizmetlerini etkileyen gizli gündemler, tıp politikasının ideolojisi olarak, cinsiyet eşitsizliği söylemleri ise cinsel politikanın ideolojisi olarak işlev görmektedir. Bu söylemler kadınlara, çocuk doğurma ve büyütme konusundaki yeteneklerine ve istekliliklerine göre değer biçer. Politikacılar, cinsiyet eşitsizliğine dayalı söylemlerini tıp ve psikoloji referanslarıyla sunarak, kadınların normal yaşam seyrindeki olayları hastalık olarak etiketleyerek, toplumsal kadın düşmanlığını tıbbi kadın düşmanlığıyla pekiştirerek, ampirik ve klinik araştırmalara öncelik verirken sağlıktan ziyade üremeyi vurgulayarak ve kadınların duygu ve davranışlarını ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlerden ziyade hormonal dalgalanmalara bağlayarak güçlerini, prestijlerini ve kârlarını korur, artırır ve böylece ataerkilliğe hizmet eder (Gannon, 1998; Zuk ve Zuk, 2017). Zuk ve Zuk (2017), bu durumun kadınların cinsel sağlığının şeytanlaştırılması ve kadınların daha az sıklıkla önleyici muayenelere tabi tutulmasıyla sonuçlandığını belirtmektedir. Örneğin, kürtaj karşıtı söylem ve kısıtlayıcı yasalar, genellikle güvenli kürtaj yapılmasını daha zor hale getirirken, kürtaj vakalarını azaltmada sıklıkla etkisiz kalmaktadır. Kısıtlayıcı yasalar ise kadınları güvenli olmayan yöntemlere başvurmaya itmektedir. Kürtaj bir damgalanma işlevi de görebilmektedir. Kürtajın oldukça damgalandığı bağlamlarda, kürtaj yaptıran kadınlar için sosyal sonuçlar arasında eşin terk edilmesi, evlilik şansının kaybı ve toplumsal dışlanma yer alabilmektedir.

4. SEÇİM BEYANNAMELERİNDE KADIN SAĞLIĞININ ANALİZİ

Bu çalışmada, seçim beyannamelerinde kadın sağlığına yönelik politikaların nasıl ele alındığını incelemek amacıyla Eleştirel Söylem Analizi (ESA) yöntemi kullanılmıştır. ESA, iktidarın söylem yoluyla inşa ettiği ideolojik yönelimleri çözümlemeye yönelik bir yöntemdir ve bu bağlamda, sosyal eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve iktidarın dili kullanma biçimleri eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Bu çalışmada, siyasi partilerin 14 Mayıs 2023 seçimlerine yönelik beyannameleri analiz edilmiş, kadın sağlığına ilişkin taahhütleri, politikaları ve önerileri detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Özellikle AKP, MHP, CHP ve Yeşil Sol Parti'nin beyannameleri incelenmiş ve kadın sağlığına dair söylemler üç ana başlık altında kategorize edilmiştir: doğum politikaları (aile planlaması, kürtaj, gebelik ve doğum), cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve kanser tarama programları.

Analiz sürecinde, seçim beyannamelerinde kadın sağlığına verilen önemin derecesi, kullanılan dil ve önerilen politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifine ne ölçüde uygun olduğu incelenmiştir. Fairclough ve Wodak tarafından geliştirilen ESA ilkelerine dayanarak, bu politikaların toplumsal sorunlara nasıl yaklaştığı, güç ilişkilerini nasıl yapılandığı ve toplumu nasıl şekillendirdiği değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, siyasi partilerin kadın sağlığına yönelik yaklaşımlarındaki benzerlikler ve farklılıklar belirlenmiş ve bu politikaların kadınların sağlık hizmetlerine erişimi ve genel sağlık durumu üzerindeki olası etkileri tartışılmıştır. Bu analiz, kadın sağlığı politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasında daha kapsayıcı ve eşitlikçi yaklaşımların benimsenmesi için öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

4.1. AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) ve Cumhuriyet İttifakı

2002 yılında milli görüş hareketinin içinden doğan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), girdiği ilk seçimde iktidara gelmiş ve o günden beri kesintisiz olarak ülkeyi yönetmeye devam etmiştir. Muhafazakâr sağ ideolojik eksende olan AKP, ekonomik olarak neoliberal politikaların savunucusu ve icracısı olmuştur (Boratav, 2021:44). Bununla birlikte, AKP kendini “*kültürel anlamda muhafazakâr, siyasi anlamda ise devrimci bir parti*” olarak tanımlamaktadır (AKP, 2023) 21 Şubat 2018 de AKP ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)’nin ortak imzasını taşıyan kanun teklifi ile seçim ittifaklarının yasal düzenlemesi yapılmıştır (Resmi Gazete, 30362, 2018). Böylece Cumhuriyet İttifakı, 2018

yılında AKP ve MHP arasında kurulan ilk seçim ittifakı olarak Türk siyasi hayatına geçmiştir.

AKP 14 Mayıs 2023 seçimlerine Cumhur İttifakı adı altında katılsa da kendi partisi özelinde “*Türkiye Yüzyılı İçin Doğru Adımlar*” adını verdiği 486 sayfa ve 6 bölümden oluşan seçim beyannamesi ile katılmıştır. Beyannamenin ikinci bölümünde “Sağlam Toplumsal Yapı” ana başlığı altında “Sağlık”, “Aile”, “Kadın”, “Çocuk” konuları ayrı alt başlıklar açılarak işlenmiştir. Beyannamede her başlık altına “birlikte yaptık” alt başlığı açarak iktidarda oldukları süre boyunca bahsi geçen konuya dair yaptıkları sıralanmıştır. Bir başka alt başlıkta “birlikte yapacağız” diyerek seçim vaatleri sıralanmıştır. Son olarak “2028 yılında” alt başlığı içerisinde beş yıl sonra yapılacak seçimlerde yapmayı vadettikleri sıralanmıştır. Bu yolla iktidarda olduğu süre boyunca yapmış oldukları ile güven kazanmak ve yapacaklarına referans göstermek istediği düşünülmektedir. Aynı zamanda bir sonraki seçim tarihi olan 2028 yılında yapacaklarına dair açtığı başlık geleceğe yönelik güven telkini olarak anlamlandırılmıştır. Van Dijk’a göre, metinlerde başlık seçimi önemli olup (Şah, 2020), AKP’nin beyannamenin girişinde yaptığı açıklamada kendisini “*sadece geçmişin değil, aynı zamanda geleceğin de partisi*” olarak tanımlaması iktidarının devamlılığını ve geleceğe yönelik güven telkin etme amacını taşıdığını göstermesi bakımından yaptığımız çözümlemeyi desteklemektedir.

4.1.1. Doğum politikaları

2002 yılından beri iktidarda olan AKP, kadına yönelik siyasi söylemini anne ve eş kimliği üzerinden ve “kadınlarımız” hitabıyla sahiplenici bir erkek üslupla yapılandırmıştır. Foucault’nun iktidar çözümlemesinde yaşam ve ölüm tasarrufunun sahibi olan aile reisi baba figürü, partinin kadın sorunlarına yaklaşımında açıkça görülmektedir (Foucault, 2000a: 96). Bu sahiplenici yaklaşım, Türkiye’de kadınlar tarafında olumlu karşılanmış ve AKP, güçlü kadın kollarıyla tabanda geniş bir yer edinmiştir. Toplumsal cinsiyet açısından da kadını cinsel kimliği üzerinden söylemine yerleştirmiştir. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Ankara’da bir eylemde panzer üzerine çıkan eylemci kadın için; “*kadın mıdır kız mıdır bilemem*” cümlesiyle (CNNTürk, 2011), kadının evlilik ve aile içindeki statüsüne atıfta bulunarak toplumsal cinsiyet rollerini vurgulamıştır. Türkçede kadın ve kız kavramları evlilik ve aile içindeki statüyü tanımlamak için kullanılmaktadır. Kız, dişi çocuk anlamına gelmektedir, “kız istemek” deyimini evlenmek için talip olunan kadını ailesinden istemek olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011: 1434).

Kadın kelimesi ise erişkin dişi insan, analık ve ev yönetimi yapabilecek yetkinlikte olan olarak tarif edilmiştir. Aynı zamanda “kadın olmak” deyimini “kızlığını yitirmek” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2011: 1258).

AKP, ilk günden beri savunduğu pro-natalist politikalarını yıllar içinde daha da açık uygulamaya başlamıştır. Üç çocuk söylemiyle başlayan politikaları (NTV, 2009) beş çocuk söylemine dönüşmüştür (Dünya, 2017). 14 Mayıs 2023 seçimlerine, Türkiye Yüzyılı İçin Doğru Adımlar (AKP, 2023) adını verdiği beyannamesinde de bu politikalarını devam ettirmiştir. Sağlık başlığı altında “*sağlıklı nesiller yetiştirmek ve vatandaşlarımızın hayat kalitesini yükseltmek*” (AKP, 2023: 81) cümlesiyle nüfus kalitesinin önemini vurgulayan biyopolitik bir bakış açısı sergilemiştir. Aynı başlık altında ek olarak “*Anne ve Çocuk Sağlığında, 2028 Yılına Kadar*” (AKP, 2023: 94,95,96) alt başlığı altında anne ve çocuk sağlığına yönelik planlarına geniş bir yer vermiştir. “*Anne ölüm oranlarını yüz binde 10’un altına düşüreceğiz*” diyerek kadın sağlığı konusunda anne sağlığına verdiği önemi vurgulamıştır. Hemen sonraki maddede “*Bin canlı doğumda bebek ölüm hızını en az 7’ye düşüreceğiz*” diyerek sağlıklı nesillerin üreticisi anne sağlığı ile bebek sağlığı arasındaki ilişkiselliğin vurgulandığı düşünülmüştür. Yine aynı başlık altında “*Her gebenin sağlıklı olarak hastanede doğum yapmasını ve takiplerinin gerçekleştirmesini sağlayan Anne Dostu Hastane sayısını arttıracacağız*” vaadinde bulunmuştur. AKP, muhafazakâr ideolojileri doğrultusunda kadının anne kimliğini öne çıkararak, toplumdaki yerini iyi eş ve anne olarak konumlandırmıştır. Kadının toplumsal varoluş amacını doğurganlık üzerinden tanımlayarak, kadın sağlık politikalarını bu ideoloji doğrultusunda şekillendirmiştir.

Seçim beyannamesinde anne ve çocuk sağlığı konusuna özel başlık açılmasına rağmen aile planlaması konusuna hiç değinilmediği izlenmiştir. Gözden kaçırılan bir husus; sağlık hizmetlerinin önemli bir ayağı olan aile planlaması hizmetleri, sadece doğum sayısını belirlemeyi hedeflemez, aynı zamanda cinsel sağlık eğitimini ve gerekli malzemelerin ücretsiz dağıtımını da kapsar. Ancak beyannamede cinsel sağlık terimine de rastlanmamıştır. Seçim beyannamesinde bu konuya hiç yer vermeyerek, yok sayma politikası üretmiştir. AKP tarafından aile planlaması, cinsel sağlık gibi kavramların uygunsuz istekler olarak değerlendirildiği düşünülmüştür. Zira parti temsilcileri söylemlerinde bu konuların açıktan konuşulmayacak meseleler olduğunu ifade eden beyanlar vermişlerdir. Örneğin AKP’li Oktay Yılmaz, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin sosyal hizmet kapsamında gençlere hijyen kiti ve ped dağıttığını duyuran

sosyal medya paylaşımını alıntılararak “*Edepsiz bunlar*” paylaşımı yapmıştır. Gelen tepkiler üzerine sosyal medya hesabını kilitlemiştir (Yeniçağ, 2022).

Aynı şekilde kürtaj konusuna da hiç yer vermeyen AKP kadının kendi bedeni ve doğurganlığı üzerindeki yetkisini görmezden geldiğini bu yolla ifade etmiştir. Muhafazakâr söylemin taşıyıcı özneleri ve ilişkili oldukları siyasal partinin söylemi birbiriyle örtüşmektedir. AKP, aile planlaması ve kürtaj gibi konuları yok sayarak, kadınların doğurganlık ve cinsel sağlık konularındaki haklarını görmezden gelmiştir.

4.1.2. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar

AKP cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusuna hiç değinmemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi söylemde değinilmeyen konu, söylemi üretenin bakış açısına yönelik önemli bir işarettir. Bu durum, partinin bu konuyu bir sorun olarak görmediğini veya tartışılmasını istemediğini göstermektedir. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusunda ortaya çıkan başka bir sebebin, “cinsel” kelimesinin cinselliği ve cinsel ilişkiyi çağrıştırması ve erkeğin iktidar alanı olan cinsel kimliğiyle bağdaştırması olduğu düşünülmektedir (Foucault, 2000a).

Fakat bulaşıcı hastalıklar istatistiklerine bakıldığında cinsel yolla bulaşan hastalıkların, tüm bulaşıcı hastalık verilerinin önemli bir bölümünü oluşturduğu görülmektedir (T.C.Sağlık Bakanlığı, 2017). Bununla birlikte Sağlık Bakanlığı tarafından 2023 yılında yayınlanan HIV/AIDS istatistiğine göre, HIV/AIDS enfeksiyonunun en yüksek bulaşma yolunun heteroseksüel cinsel ilişki olduğu görülmüştür (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019). Ancak, cinsel yolla bulaşan hastalıklar evlilik dışı aileyi tehdit eden ilişkiler yoluyla bulaştığı fikrinden yola çıkılarak geliştirilen ayıplayıcı bakış açısı ile değerlendirilmektedir. Her ne sebeple bulaşmış olursa olsun evli olan kişiler arasında yaygınlaşacağı ve hatta oluşabilecek gebelikte anne kanalıyla doğacak bebeğe de bulaşacağı göz önüne alındığında aile ve toplum yaşamını tehdit eden önemli bir sorun ortaya çıkmaktadır. Görüldüğü gibi sağlık hizmetleri iç içe geçmiş hizmetler bütünüdür. Bütüncül bir yaklaşımda ortak bir hizmet programına ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin sağlık hizmetinin önemli bir ayağı olan aile planlaması hizmetleri, sadece doğum sayısını belirlemeyi hedeflemez, aynı zamanda cinsel sağlık eğitimini de kapsar (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2009). Son yıllarda AKP hükümetinin pro-natalist politikalarının hedefine oturan Aile Planlaması hizmetlerinin uygulamada baskılanması ücretsiz dağıtılan

materyallere ulaşımı zorlaştırmıştır. Bu materyallerden biri de cinsel yolla bulaşan hastalıkların belki de en önemli koruyucusu olan kondomdur. Kondom kullanımı azaldıkça cinsel yolla bulaşan hastalıkların artması önlenemez. Veriler Türkiye’de HIV/AIDS gibi cinsel yolla bulaşan hastalıkların arttığını göstermektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019) Bu durum pro-natalist politikaların negatif çıktısı olarak bir halk sağlığı sorununa dönüşme riski taşımaktadır. Önleyici ve bilinç yükseltici politikalar ihmal edilirse hem insan sağlığını tehdit eden bir unsur hem de maliyeti yüksek bir sorun olarak karşımıza çıkması kaçınılmaz olabilir.

4.1.3. Kanser tarama programları

AKP, 2023 seçimlerinde kanser konusunu genel kanser türleri üzerinden ele almış ve kanser tarama programlarının geliştirilerek devam edeceğini vaat etmiştir. Ancak, kadın sağlığı ile doğrudan ilişkilendirilmeyen bu programlarla, sağlık teknolojilerinden faydalanarak kanser araştırmalarına devam edileceğini belirtmiştir. Türkiye’de kanser tarama programına dahil edilen üç kanser türünden ikisi olan meme ve rahim ağzı kanserleri, kadın sağlığı ile ilişkilidir. Rahim ağzı kanserine sebep olan HPV, cinsel yolla bulaşan bir virüs olup, güvenli cinsel ilişki kavramını tartışmaya açmaktadır.

Türkiye’de HPV aşısı tartışmaları 2007 yılında başlamış ve halen devam etmektedir. 2023 seçimlerinden önce Sağlık bakanı Fahrettin Koca HPV aşısının aşı takvimine alınacağını duyurmuş (Duvar, 2023) olsa da süreçte yaşanan zorluklar ve siyasi söylemler, bu aşının yaygınlaşmasını engellemiştir. AKP’nin

AKP hükümetinin kanser konusuna bakışı hem seçim beyannamesi söylemi hem de parti yetkililerinin medya söylemleri üzerinden değerlendirildiğinde yine kadının hak temelli sağlık hizmeti alma meselesinin uzağında konumlanmıştır. Kadının sağlık hizmetlerine erişim hakkı, ideolojik ve politik kısıtlamalarla sınırlanmaktadır. Bu durum, kadınların sağlığını ve refahını tehdit eden bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2. CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) ve Millet İttifakı

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, 9 Eylül 1923’de Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde “Halk Fırkası” olarak kurulmuştur. 1924 yılında “Cumhuriyet Halk Fırkası” adını değiştirmiş ve son olarak 1935 yılında “Cumhuriyet

Halk Partisi” adını almıştır. 1945 yılına kadar tek parti olarak siyaset hayatına devam ettikten sonra, 1945 yılında çok partili hayata geçilmesinin ardından 1946 yılında yapılan ilk çok partili seçimden kazanan birinci parti olarak çıkmıştır. Ancak 1950 yılında yapılan ikinci seçimde ezici bir kayıpla muhalefet partisine dönüşmüştür. Günümüze kadar yapılan seçimlerde koalisyonlar haricinde tek başına iktidar olamamıştır. Parti, ülkenin yaşadığı toplumsal değişime göre politikasını 1960’larda “ortanın solu”, 1970’lerde de “demokratik sol” olarak tanımlamıştır (CHP., 2024). Günümüzde ise “ana muhalefet partisi” olarak devam etmektedir.

CHP, 14 Mayıs 2023 seçimlerine Millet İttifakı bileşenleriyle birlikte, 244 sayfalık “Ortak Politikalar Mutabakat Metni” adını verdiği ortak bir beyanname ile katılmıştır (CHP, 2023). Beyannamenin 8. Bölümünde “*Sosyal Politikalar*” başlığı açılmış ve “*Sağlık*”, “*Aile ve Çocuk*”, “*Kadın*” alt başlıkları ile içeriklendirilmiştir. Ortak Politikalar Mutabakat Metni, farklı siyasi geleneğe gelen dolayısıyla farklı ideolojilere sahip altı partinin ortak hazırladığı bir metindir. Metin içindeki söylemler toplumsal cinsiyet söylemleri özelinde değerlendirildiğinde yer yer farklılıklar göstermektedir. Çoğunlukla “kadın” ve “kadınlar” terimi tercih edilirken, “kız çocuklarımız” ve “kadınlarımız” gibi muhafazakâr sahiplenici ifadeler de yer verildiği görülmüştür.

4.2.1. Doğum politikaları

Beyannamede “*Sosyal Politikalar*” başlığı altında “*Engelliler*” alt başlığı içinde “*Engelli kadınlar için doğum öncesi ve sonrası izin gün süresini arttıracakız*” vaadinde bulunulmuştur (CHP, 2023: 196). Bu, hem kadın sağlığı hem de dezavantajlı bireyler kesişimselliğinde önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Doğum sonrası bakım döneminin hem bebek sağlığı hem de kadın sağlığı açısından zorlu bir süreç olduğu düşünüldüğünde, engelli kadınların bu süreçte yaşadığı zorlukları azaltmaya yönelik bu vaat, kadın sağlığı açısından önemli bir gelişmedir. Mevcut yasal düzenlemelerde “analık izni” süresi, kadının doğumda dünyaya getirdiği çocuk sayısına göre düzenlenmiştir ancak engelli kadınlara yönelik kadının kendi bedenini önceliklendiren özel bir düzenleme yapılmamıştır. Örneğin tekil doğum yapan yani bir doğumda bir tane bebek dünyaya getiren bir kadın beklenen doğum tarihinden önce 8(sekiz) hafta, doğumdan sonra 8(sekiz) hafta olmak üzere toplam 16(on altı) hafta olarak düzenlenmiştir. Çoğul doğum yapan yani bir doğumda ikiz ya da üçüz ya da daha fazla bebek dünyaya getiren kadına bebek sayısına bakılmaksızın doğum öncesi ve sonrasında mevcut süreye 2(iki)

hafta daha eklenmiştir (Mevzuat, 2016). Bu bağlamda hem nüfusun niteliği hem de kadın bedeni merkeze alınarak yapılacak idame çalışmalar açısından bu maddenin parti politikasında yer alması, toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilerek düzenlendiğini göstermektedir. Bu durum kadın sağlığı açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

“Sağlık” başlığı altında “Sağlık hizmetlerine erişimde coğrafi farklılıkları ortadan kaldırmak üzere bir uygulama planı yapacak, ilerlemeyi her yıl izleyeceğiz” (CHP, 2023: 205) ve “Anne-bebek sağlığı izlemlerini daha güvenli ve yaygın hale getirerek ileri seviyeye taşıyacak, gebe ve çocuk sağlığı konusunda ileri tetkik ve tedavi uygulanabilecek bölgeselleşmiş perinatal³ merkezler kuracağız” (CHP., 2023: 206) vaatlerinde bulunulmuştur. Bu iki maddede hem bölgesel farklılık gösteren sağlık sorunları hem de kadın ve üreme sağlığı meselesinin kültürel ve demografik yapı göz önünde bulundurularak sorunsallaştırıldığı ve bütüncül bir bakış açısıyla çözüm politikaları üretilme yoluna gidildiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, biyopolitik ve yeni nesil bir halk sağlığı hizmetinin izlerini taşımaktadır.

“Aile ve Çocuk” başlığı altında “Ulusal Ebeveynlik Eğitim Programını hayata geçirerek ebeveynlik eğitimlerini doğum öncesinden başlatarak tüm ebeveyn ve ebeveyn adayları için zorunlu hale getirecek, Toplum Sağlığı Merkezlerini de etkin kullanarak anne ve babaların bilinçlenmesini ve daha sağlıklı çocuklar yetiştirmesini sağlayacağız.” denilmiştir (CHP, 2023: 212). Bu madde hem biyopolitik düzlemde hem de toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında değerlendirildiğinde kadına pozitif bir bakış açısıyla yaklaşıldığı izlenimi vermektedir. Sağlıklı çocukların önemine vurgu yapılmış ve bu sorumluluk “ebeveyn” terimi tercih edilerek hem anneye hem de babaya dağıtılmıştır. Nitelikli toplum inşasında daha önce izlenen gelenekçi yaklaşımın aksine sağlıklı çocuk-anne denklemi kırılmış çerçeveye babanın da eklendiği daha modern bir yaklaşımın benimsendiği gözlemlenmiştir.

“Kadın” başlığı altında, doğum politikaları, gebelik izlemleri, üreme sağlığı, aile planlaması ve kadın hastalıkları konularını içeren iki madde yer almaktadır:

³ Perinatoloji: Gebelikte riskli durumları belirleyerek takip ve tedaviyi planlayan, anne ve bebek sağlığı odaklı sağlık hizmet kolu.

- “Koruyucu sağlık hizmetleri kapsamında kadınların doğum öncesinden başlayıp yaşamlarının sonuna kadar sağlık izlemlerinin düzenli bir şekilde yapılmasını sağlayacak düzenlemeler yapacağız.”
- “Sağlık hizmetlerinde kadın sağlığı, üreme sağlığı, aile planlaması, kadın hastalıkları konularında düzenli ve aralıklarla eğitim vereceğiz” (CHP, 2023: 216).

İkinci maddede aile planlaması hizmetleri bir danışmanlık hizmeti olarak sınırlandırılmıştır. Aile planlaması materyallerine ücretsiz erişim sağlanacağına dair bir söyleme rastlanmamıştır. Halihazırda mevcut uygulama da aynı düzlemde seyretmektedir. Doğum politikaları genel bir çerçevede değerlendirildiğinde gebe takibi, perinatal merkezler, ebeveynlik eğitimleri gibi projeler üreme sağlığı kapsamında ve nüfusun niteliğini arttırmaya yöneliktir. Kadın haklarına öncelik veren ve fakat kadının anne kimliğini öne çıkaran bir söylem inşa edilmiştir. Kadın sağlığı, kadının doğurganlığı üzerinden okunmuş olduğunun ve kadın sağlığının çocuk sağlığıyla paralel düzlemde değerlendirdiğinin de bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. CHP’nin kadın sağlığını halk sağlığı sorunu ile ilişkilendirerek ürettiği politikalar, kadının toplum refahı üzerindeki önemine vurgu yapmaktadır. Anne sağlığını halk sağlığının önemli bir ayağı olarak konumlandırmıştır.

CHP Sağlık ve Kadın başlığı atmasına rağmen kürtaj konusuna hiç değinmemiştir. Halbuki gebeliğin sonlandırılması işlemi uygun şartlarda yapılmazsa ölümcül sonuçlar doğurabilir. Dolayısıyla kadın sağlığı konusunda yok sayılması imkânsız bir başlık olan kürtaj konusunda CHP ve bileşenleri sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Anne sağlığını önceleyen geniş kapsamlı projeler vaadinde bulunmakla kürtaj konusuna sessiz kalmak partinin bu konudaki çekimserliğini açıkça ortaya koymaktadır. Tartışmanın tarafı olmayı istememek düşünülse de konu hakkında hiç yorum yapmaması kürtaj meselesini önemsizleştirdiği ve hatta negatif bakış açısı olduğu izlenimi yaratmaktadır.

Sonuç olarak beyannamede, kadının doğurganlığına yönelik yaptıkları vurguya karşılık aile planlaması hizmetini eğitim düzeyinde sınırlandırılması ve kürtaj konusuna hiç yer verilmemesi, CHP ve bileşenlerinin, pronatalist politika izlediklerini düşündürmüştür.

4.2.2. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar

CHP, cinsel yolla bulaşan hastalıklar meselesine;

“Sağlık” başlığı altında;

“Genç kızlarımızı ve kadınlarımızı rahim ağzı kanseri ve genital siğillerden korumak için HPV aşısını Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen aşı takviminin içerisinde alarak geri ödeme sistemine dahil edeceğiz” (CHP, 2023: 206) ve

“Kadın” başlığı altında;

- *“ergenlik çağına giren kız çocuklarının rahim ağzı kanserini önleyen HPV aşısı da dahil olmak üzere, tüm önleyici sağlık hizmetlerini ücretsiz sunacağız” (CHP, 2023: 216).*
- *“Sağlık hizmetlerinde kadın sağlığı, üreme sağlığı, aile planlaması, kadın hastalıkları konularında düzenli ve aralıklarla eğitim vereceğiz” (CHP, 2023: 216).*

ifadeleri ile yer vermiştir. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusuna başka bir şekilde değinmemiştir. İfadeler incelendiğinde, kamuoyunda hassasiyetle takip edilen HPV aşısına iki ayrı konu başlığı altında yer vermesi meseleyi önemseyişinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak HPV aşısının yalnızca kız çocuklarına yapılacağı vaadi, diğer ülkelerdeki uygulamalar ve bilimsel kanıtlarla erkek çocukları da kapsamı gerektiği göz önüne alındığında, cinsel yolla bulaşan hastalıkları kadına özel bir mesele gibi görme eğiliminde oldukları söylenebilir. Ayrıca üreme sağlığı eğitimlerine öncelik vereceğini belirttiği maddenin kadın başlığı altında konumlandırılması yine meseleyi kadın bedeni üzerinde sınırlandırdığını kanıtlar niteliktedir. Halbuki üreme sağlığı aynı zamanda bir cinsel sağlık meselesidir ve kadının olduğu kadar erkeğin de bilgi sahibi olması gerektiği genel bir sağlık sorunudur. Kadın sağlığına ve halk sağlığına ne derece önem verdiğini vaatlerinde defaatle ifade eden bir partinin cinsel sağlık konusunda sessiz kalması muhafazakâr ideolojinin izlerini taşımaktadır.

4.2.3. Kanser tarama programları

İlk bakışta CHP kanser tarama programları konusuna kapsayıcı bir yaklaşımla değinmiştir. Kanser araştırmaları ve merkezlerini genişleteceğini vadedmiştir. Ardından, “Sağlık” başlığı altında; *“Genç kızlarımızı ve kadınlarımızı rahim ağzı kanseri ve genital*

siğillerden korumak için HPV aşısını Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen aşı takviminin içerisine alarak geri ödeme sistemine dahil edeceğiz” (CHP, 2023: 206) ve “Kadın” başlığı altında; “ergenlik çağına giren kız çocuklarının rahim ağzı kanserini önleyen HPV aşısı da dahil olmak üzere, tüm önleyici sağlık hizmetlerini ücretsiz sunacağız” (CHP, 2023: 216) diyerek sadece rahim ağzı kanseri meselesini ele almıştır. Ancak muhafazakâr bir söylem olan “kadınlarımızı ve kızlarımızı” ifadesi burada da kadının toplumsal cinsiyet inşasının cinsel kimlik üzerinden üretildiğini ortaya koymaktadır. CHP’nin kanser konusuna yaklaşımı, kadın sağlığını hak temelli bir perspektiften ele alsa da toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında eksiklikler barındırmaktadır.

4.3.MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) ve Cumhur İttifakı

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), 9 Şubat 1969 yılında kurulmuştur. Parti, zamanla Turancı Türkçü çizgiden Türk İslam sentezine evrilmiştir. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra MHP ve bağlantılı kuruluşlar kapatılmış, yöneticileri, militanları ve taraftarları yargılanmıştır. Parti bazı çevrelerce “faşist” bir parti olduğu yönünde suçlamalarla karşılaşmıştır. 30 Kasım 1985 tarihinde Milliyetçi Çalışma Partisi olarak yeniden açılmış, 1993 yılında tekrar Milliyetçi Hareket Partisi ismini almıştır. Parti, Milliyetçi Cephe hükümetleri ve koalisyonlarda yer almış, son olarak AKP ile Cumhur İttifakı adıyla seçim ittifakı kurmuştur.

MHP, 14 Mayıs 2023 seçimlerine Cumhur İttifakı çatısı altında girmesine rağmen, AKP gibi, kendi partisi özelinde “*Geleceğin Gücü Türkiye*” adını verildiği 261 sayfalık ayrı bir beyanname hazırlamıştır. “*Politikalarımız*” başlığı altında 16. Maddede “*Kadın, Çocuk ve Aile*”, 20. Maddede “*Sağlık*” alt başlığı açılarak içeriklendirilmiştir (MHP, 2023).

4.3.1. Doğum politikaları

“Kadın, Çocuk ve Aile” başlığı “Millî ve manevî değerlerin korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında, millî bütünlüğün ve dayanışmanın pekiştirilmesinde aile kurumu büyük önem taşımaktadır.” cümlesiyle başlamaktadır. Bu cümle, ailenin kutsallığına yapılan geleneksel atfin en bariz örneğidir (MHP, 2023:178). Aynı başlık altında kadın ve doğum politikalarına dair “Kadınlara sigortalılık öncesi doğumları için doğum borçlanma hakkı verilmelidir” ifadesiyle kadının ekonomik alanda

desteklenmesine yönelik bir öneri sunulmuştur (MHP, 2023:180). Mensubu olduğu Cumhur İttifakının pro-natalist politikalarına uyumlu olarak sigortasız kadınlara doğum sigortası yapılacağı vaadinde bulunmuştur (MHP 2023:180). Beyannamede aile birliğine sıklıkla vurgu yapılmıştır. MHP’ de kadın, iyi eş ve anne kimliğiyle söylemleştirilerek evliliğin ve ailenin kutsandığı bir içerik sunulmaktadır.

MHP beyannamesinde aile planlaması ve kürtaj konusuna hiç yer verilmemiştir. Aynı şekilde, beyannamenin sağlık politikaları başlıklarında da kadın sağlığı ve ilişkili konulara değinilmemiştir. Partinin milliyetçi-muhafazakâr politikaları uyarınca kadının kendi bedeni üzerinde söz söyleme hakkının olduğu aile planlaması ve kürtaj konusu yok sayılmıştır. Eleştirel bir bakış açısıyla, doğurmayan kadının yok sayıldığı söylenebilir. Yok sayma, ESA içinde, söylemi üretenin kendi değerleriyle uyuşmadığı için inkar ya da bilinçli olarak görmezden gelme biçimleri olarak değerlendirilir. Parti politikasının aile birliği ve kadının anneliğinin kıymetini söylemleriyle sürekli öne çıkarırken, önemli bir aile meselesi olan çiftlerin kaç çocuk doğuracaklarına karar vermeleri anlamına gelen aile planlaması hizmeti ve istenmeyen bebek kavramı anlamına gelen kürtaj konusuna hiç değinilmemesi bu sonuca ulaşmamıza dayanak olmuştur.

4.3.2. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar

MHP beyannamesinde cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusu yok sayılmıştır. Bu konuda mensubu olduğu Cumhur İttifakı ile paralel bir bakış açısı sergilemiştir. Milliyetçi-muhafazakâr bir parti olan MHP, mahrem bir kavram olan cinsellik meselesini gündeme almayarak ideolojisiyle doğru orantılı bir tavır sergilemiştir. Milliyetçi-muhafazakâr ideolojiye göre cinsellik, özel alana hapsedilmiş bir kavramdır ve toplumsal alan olan siyasetin konusu değildir. Burada da aile birliği ve üremenin önemini vurgulayan söylemler üreten bir partinin beyannamesinde, üremenin ana konusu olan cinsellik, cinsel sağlık ve bu yolla bulaşan hastalıklara hiç yer verilmemesi özellikle bu konuya karşı olan negatif tutumun göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

4.3.3. Kanseri tarama programları

MHP, yayınladığı beyannamede kanser meselesini “sağlık” başlığı altında kalp damar hastalıkları gibi genel sağlık konusuna dahil etmiştir (MHP, 2023: 191). Dünyada görülen kanser türleri arasında ilk sırada olan ve en çok ölüme sebep olan kanser türü olan meme kanseri (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021) ve dördüncü sırada ve yine önemli bir sağlık

sorununa dönüşmekte olan HPV kaynaklı rahim ağzı kanserine (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2009) ve dahil olduğu kanser tarama programlarına hiç yer verilmemesi konunun görmezden gelinmesi olarak değerlendirilebilir. İki kanser türünün de kadın bedeni içinde gerçekleşmesi kadına karşı sergilenen negatif bakış açısı olarak yorumlanabilir.

MHP'nin kadın sağlığına yönelik söylemleri ve politikaları, kadın bedeninin toplumsal ve biyopolitik düzlemde nasıl konumlandırıldığını göstermektedir. Parti, kadınları anne ve eş kimliğiyle tanımlamakta, kadının kendi bedeni üzerinde karar alma hakkını görmezden gelmektedir.

4.4. Yeşil Sol Parti ve Emek ve Özgürlük İttifakı

14 Mayıs 2023 seçimlerine Emek ve Özgürlük İttifakı çatısı altında katılan Yeşil Sol Parti'nin kökeni, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası “kürt kimliğini” merkeze alarak kurulan Halkın Emek Partisi'ne (HEP) uzanmaktadır (Ünlü, 2018: 296, Coşkun, 2015). HEP'ten günümüze kadar kapatma davaları sebebiyle isim değiştirerek yeniden açılan partilerle siyasi hayatına devam etmiştir. 15 Ekim 2012 tarihinde Halkların Demokratik Partisi (HDP) adıyla kurulduktan sonra, parti tüzüğünde değişikliğe giderek “eş başkanlık” sistemini uygulamaya koymuştur. Bu sistem bir erkek ve bir kadın başkandan oluşmakta ve eşit temsiliyet ilkesine dayandırılmaktadır. Disiplin işleyişinde kadınların takip edeceği bir süreç oluşturulmuştur. Partinin özgün özerk kadın meclislerinde alınan kararlar üzerinde tekrar istişare yapılmadan parti kararı gibi kabul edilmektedir. Seçim bölgelerinde avantajlı yerlerde kadın adayların önceliklendirilmesi gibi uygulamalar ile kadınların siyasete ve toplumsal yaşama katılımını teşvik edilmesi, iktidarın tek elde birikmesinin doğurduğu güç zehirlenmesinin önüne geçilmesi ve ortak akı yöneterek verimli bir süreç oluşturulması amaçlanmaktadır. (Acar Başaran, 2022).

HDP, 14 Mayıs 2023 seçimlerine hazırlandığı sırada hakkında açılan kapatma davası sebebiyle Yeşil Sol Parti olarak yeni bir isimle dahil olmuştur. Kadın temsili adına HDP tarafından hayata geçirilen “eş başkanlık” sistemi, Yeşil Sol Parti tarafından da devam ettirilmiştir. Yeşil Sol Parti, seçimlere Emek ve Özgürlük İttifakı içinde katılmış fakat Yeşil Sol Parti “Buradayız Birlikte Değiştireceğiz” (HDP, 2023b) isimli 76 sayfalık bir beyanname ve Yeşil Sol Parti Kadın Meclisi tarafından hazırlanan “Buradayız Kadınlarla Değiştireceğiz” (HDP, 2023a) adında 38 sayfalık iki ayrı beyanname yayınlamıştır. Beyannameler incelendiğinde birbirini destekler nitelikte olduğundan çalışmada Kadın

Meclisi tarafından yayınlanan beyanname esas alınmıştır. Yeşil Sol Parti Kadın Meclisi tarafından hazırlanan seçim beyannamesinin ilk tahlilde başlıklar ve içeriğini bakımından feminist ve toplumsal cinsiyet eşitliği öncelikli muhalif söylemle inşa edildiği görülmektedir. Bu bağlamda, 14 Mayıs 2023 seçimlerinde feminist söylem üreten tek partinin Yeşil Sol Parti olduğu söylenebilir.

4.4.1. Doğum politikaları

Beyannamenin 27. Sayfasında “*Eşit, ayrımsız ve ayrıcalıksız sağlık hakkı için GELİYORUZ.*” başlığı açılarak kadın sağlık politikaları üzerine mevcut uygulamalar kadın bakış açısıyla muhalif ve feminist bir dil kullanılarak ifade edilmiştir. Ardından “*Cinsiyetçi ve pahalı sağlık politikalarını KADINLARLA DEĞİŞTİRECEĞİZ!*” cümlesi ile vaatler sıralanmıştır. Başlığın sonuna ünlem işareti konulması, ESA’da kelime seçimi, cümle kuruluşu gibi söylemde incelenmesi gereken önemli dilbilgisi aygıtlarındandır. Düşüncenin ifadesinde açıktan veya gizli destek görevi görmektedir (Altıntop ve Top , 2023: 99). Bu başlık altında kadın sağlığı meselesi geniş bir çerçevede sorunsallaştırılarak politikalar üretilme vaadinde bulunulmuştur.

Doğum politikalarına dair şu vaatler sıralanmıştır;

- “Kadınların hamilelik, doğum ve doğumdan sonraki süreçlerini yoksullaşma korkusu ve toplumsal cinsiyet rollerinin baskısı olmaksızın, kendi doğal ritmi içinde yaşamalarını olanaklı kılacağız.”
- “Kadınların ve bebeklerin sağlıklarının korunmasını ve bakımını güvence altına alacağız.”
- Üreme sağlığı hizmetlerini, doğum kontrolü yöntemlerini ve kürtaj hizmetlerini erişilebilir ve ücretsiz hale getireceğiz. Kadının kürtaj kararını ve beyanını esas alacağız.”
- “Cinsiyet kimliklerinin ihtiyaç amaçlı olan sağlık giderlerinin ücretsiz karşılanmasını sağlayacağız.” (HDP, 2023a: 28).

İlk maddede, kadının beden üretimi esas alınarak inşa edilen söylemde, kadının anne kimliğiyle yaşadığı toplumsal sorunlar feminist bakış açısıyla sorunsallaştırılmış, çözüm üretileceği vadedilmiş fakat somut politika izine rastlanmamıştır. İkinci maddede ise

“güvence altına almak” ifadesiyle ne yapılacağı somut olarak belirtilmemiştir. Ancak son madde ile birleştirilince “sağlık giderlerinin ücretsiz karşılanmasını sağlayacağız” denilerek genel bir ekonomik çözüm öne sürüldüğü görülmüştür. Çok katmanlı bir mesele olan doğum politikaları genel bir feminist çerçeve ile sınırlandırılmış ve ucu açık çözüm vaatleri ile muğlaklaştırılmıştır.

İkinci maddede, aile planlaması ve kürtaj meselesi, kadının kendi bedeni üzerindeki karar verme hakkı temele alınarak sorunsallaştırılmış ve çözüm vaadinde bulunulmuştur. Bu bağlamda diğer partilerin seçim beyannamelerinde izlenen pronatalist politik anlayışın tersine eşitlikçi ve hak temelli bir yaklaşım sergilenmiştir. Hizmetin ücretsiz olması ise kadının kendi bedeni üzerinde aldığı kararın ekonomik olarak desteklenmesi yoluyla antinatalist politika olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, kadın doğum politikaları konusunu kadın bakış açısıyla ele alan ve kürtaj ve aile planlaması meselesini açıktan savunarak iktidarın baskıcı uygulamalarına karşı, kadın sağlığı temelinde hak savunuculuğu yapan tek partinin Yeşil Sol Parti olduğu görülmektedir.

4.4.2. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar

Yeşil Sol Parti, beyannamesinde önemli bir kadın sağlığı sorunu olan cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusuna şu şekilde değinmiştir: “Rahim ağzı kanseri için HPV aşısını rutin aşılar sistemine alacağız. Aşının, çocuklar için cinsiyet fark etmeksizin 11-12 yaşında, tüm yetişkinler için ücretsiz yapılmasını destekleyeceğiz.” (HDP, 2023a: 28). CHP gibi HPV aşısının ücretsiz bağışıklama takvimine dahil edileceğini vadeden parti, aşılama planına erkek çocukları da dahil ederek toplumsal cinsiyet meselesine hak temelli yaklaşımı sergilemiştir. Ancak, HPV aşısının cinsel yolla bulaşan hastalıkların yönetiminde de önemli bir eşik olduğu düşünüldüğünde konunun sadece rahim ağzı kanseri ile sınırlandırılması kendi inşa ettiği feminist söylemle çelişmektedir. Kadının kendi bedeni üzerindeki karar verme hakkını desteklediği söylemleri göz önüne alındığında, cinsel yaşam ve cinsel sağlık gibi meselelere yer verilmemesi konuya dair yaklaşımın eksikliği olarak değerlendirilebilir.

4.4.3. Kanser Tarama Programları

Kanser tarama programları bildirgede yer almamıştır fakat rahim ağzı kanserine sebep olan HPV aşısının 11-12 yaş grubu cinsiyet fark etmeksizin tüm çocuklara yapılacağı, *“Rahim ağzı kanseri için HPV aşısını rutin aşılar sistemine alacağız. Aşının, çocuklar için cinsiyet fark etmeksizin 11-12 yaşında, tüm yetişkinler için ücretsiz yapılmasını destekleyeceğiz.”* (HDP, 2023a: 28) ifadesiyle taahhüt edilmiştir. Kanser tarama programları, daha önce belirtildiği gibi kadın sağlığı ve çarpan etkisiyle toplum sağlığı konusunda önemli bir yer edinmektedir. Kanser tarama programlarının içerdiği iki kanser türünün, kadının fizyolojik yapısına özel meme kanseri ve rahim ağzı kanseri olması ve kadın bakış açısıyla hazırlanmış bir seçim beyannamesinde yeterli yer edinememesi partinin konuya yaklaşımını sorgulatabilir. Yeşil Sol Parti bu anlamda cinsiyetçi politikalara karşı yetersiz kalmıştır.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

Siyasi partilerin önceliklerini ve toplumsal problemlere yönelik çözüm önerilerini açıklamak için kullandıkları araçlara seçim beyannameleri denmektedir. Bu çalışmada 14 Mayıs 2023 seçimlerinde partilerin metinlerinde kadın sağlığı konusuna verdikleri yer üzerinden konunun biyopolitik boyutu ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Foucault'un biyopolitika çözümlemesi iktidarların yaşam üzerindeki tasarrufu üzerinden sorunsallaştırılmış olsa da esas mesele yaşamı konu olan bireydir (Akt.Mills, 2021: 223). İktidarın ideolojik yönelimi, bireylerin yaşamları üzerinden yaptığı düzenlemelerle inşa ettiği toplumun niteliğini belirler. İktidarlara göre ideal olan toplum nasıl olması gerekiyorsa bireylerin yaşamları bu çerçeveye uygun olarak düzenlenir. Başlangıç olarak, nüfus yenilenmesi yoluyla toplumun devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Bu sebeple nüfus planlaması, üreme, doğum politikaları, doğumun gerçekleştiği kadın bedeni ve nihayetinde kadın sağlığı biyopolitika için kırılğan bir fay hattı oluşturur. Hem temelde yatan hem de uygulamadaki zayıflıkların sebep olacağı sarsıntılara gebe bir yeraltı bağlantısı tanımı uygun olacaktır. Çalışmada sağlık hizmeti politikalarında sürekli görülen yapı söküm uygulamalar, ideolojilerin bu kırılğan fay hattında sebep olduğu sarsıntıların sonucunda oluşmaktadır. Biyopolitik yaşam inşasında esas alınması gereken siyasi ideoloji değil disiplinlerarası bilimsel veriler olmalıdır.

Türkiye'de seçmenler için partilerin ideolojik tutumu, ekonomik ya da sosyal politikalardan daha öncelikli bir konumdur (Yıldırım, 2024). 14 Mayıs 2023 seçimleri, öncesinde yaşanan deprem felaketinin yarattığı sağlık ve sosyal sorunların ve ülkede yaşanan ekonomik gerilemenin yarattığı toplumsal sorunların gölgesinde gerçekleşmiştir. Fakat seçmen davranışı, bütün bu olumsuzluklara rağmen partilerin ideolojik konumlarını, din, milliyet, cinsiyet ya da etnik köken gibi ekonomik ve somut olmayan konulara odaklanarak belirlemeyi tercih etmiştir. İdeoloji, yaşanabilir bir toplumun nasıl olması gerektiğine dair dünya görüşünü temsil ederken aynı zamanda siyasiler için de seçmeni etkilemenin kolay bir yolu olarak kullanışlı bir seçim argümanıdır (Yıldırım, 2024). 14 Mayıs 2023 seçimlerinde, seçmenin kararını önemli ölçüde etkileyen bu ideolojik yönelim, beyannameleri incelenen partiler tarafından hem söylemlerine hem de vaatlerine yansyarak parti rekabetinde önemli bir rol oynamıştır. Yıldırım'ın seçimlerden sonra yaptığı araştırma sonucuna göre seçmen HDP ve CHP'yi AKP ve MHP'nin solunda

konumlandırmıştır. Seçmenin sağ-sol konumunu belirleyen ana etkenler din, etnik köken ve milliyetçilik gibi sosyal konular olarak ortaya çıkmıştır (Yıldırım, 2024).

Partilerin seçim beyannamelerinde yaptığımız incelemelerden yola çıktığımızda AKP'nin kadın ve kadın sağlığı politikaları hem muhafazakâr söylem hem de neoliberal piyasacı uygulamalarla biçimlendiği görülmektedir. Muhafazakâr bir parti olarak kendini konumlandıran AKP, kadını anne ve eş kimliği üzerinden konumlandırmış, kadın sağlığı meselesini de aynı pencereden ele almıştır. Seçim beyannamesinin “Aile” başlığı altındaki söyleminde *“Kadın ve erkeğin evlilik bağıyla kurulan ve milli değerler üzerinde yükselen ailenin her türlü zararlı eğilimden korunması ve sağlıklı nesillerin yetişeceği aile kurumunun güçlendirilmesi temel önceliğimizdir.”* (AKP, 2023) ifadesi, ailenin, kadın ve erkeğin birlikte oluşturduğu bir kurum olduğunu savunmakta ve farklı eğilimleri dışlamaktadır. Ayrıca, parti ideolojisinin dini değerler çerçevesinde şekillendiğinin açık göstergesidir. *“Türkiye Yüzyılı’nı, güçlü aile yapımız içerisinde yetişmiş donanımlı nesillerle inşa edeceğiz”* (AKP, 2023) ifadesi ile de kendi ideolojik yönelimine uygun, toplumun inşasına yönelik biyopolitik tutumunu sergilemektedir. Söylemdeki “kadın ve erkeğin oluşturduğu” ve “güçlü aile yapısı” ve “donanımlı nesiller” gibi keskin ifadeler, bütün olarak toplum ve tek tek bireylerin bedenleri ile ilgili iktidar tasarrufunu ortaya koymaktadır. Beynamede açıkça ifade edildiği gibi, kadın bedeni gelecek nesilleri üreten ve yetiştiren “iyi eş ve anne” olarak konumlandırılmıştır. Daha fazla üretmek üzerine odaklanmış pronatalist bir politikanın izinin sürüldüğü metinde, kadının iradesinin devreye girdiği aile planlaması ve kürtaj gibi bedeni üzerinde karar verme hakkını ortaya koyan konuların yok sayılması söylemin biyopolitik düzeyine dair veriler sunmaktadır.

MHP'nin seçim bildirgesi, ittifak halinde olduğu AKP ile aynı sağ muhafazakâr düzlemde örtüşmektedir. Metinde kadın sağlığı konusuna ayırdığı yer diğer partilerle kıyaslandığında yok denecek kadar azdır. Üretilen sağlık politikası da doğurganlığın teşviki üzerine olan pronatalist uygulamalardan oluşmaktadır. Nüfusun niteliğini ırk ve dini görüş ile ilişkilendirerek belirleyen MHP beden ve hayat üzerinde bireysel karar mekanizmasını devreye sokan “kürtaj”, “aile planlaması” gibi konulara hiç yer vermemiştir. Bu durum, partinin ittifakla paralel biyopolitik bakış açısı sergilediğini göstermektedir.

CHP kadın sağlığı konusunda daha kapsamlı bir duruş sergilemiş fakat doğum politikalarına öncelik vererek anne kimliğini vurgulayarak pronatalist bir politika izlemiştir. Bunun yanında, “*Engelli kadın ve çocuklara sağlık hizmetini ücretsiz, ihtiyaç halinde yerinde vereceğiz*” ve “*Kadınların yalnızca beden sağlığı ile alakalı değil ruh sağlığını da önceleyen sağlık politikaları geliştireceğiz.*” (CHP, 2023: 216) ifadeleri, kadın sağlığını sadece doğum kapsamıyla ele almadığını bütüncül bir sağlık yaklaşımıyla değerlendirdiğini göstermektedir. 14 Mayıs 2023 seçimlerde ikinci parti olarak çıkan CHP, 31 Mart 2024 yerel seçimlerinden birinci parti olarak çıkmış, Ankara ve İstanbul Büyükşehir Belediyelerine ek olarak sayısını arttırmıştır. Beyannamede vadettiğı ücretsiz HPV aşısı Ankara (Ankara B.B., 2024) ve İstanbul (İBB , 2023) Belediyeleri bünyesinde uygulamaya koyulmuştur. Bu durum aynı zamanda partinin beyannamesinde belirttiğı “halk sağlığı hizmetinin bölgesel farklılıklar gözetilerek verilmesi” vaadini sahada uygulamaya geçirmeye başladığı şeklinde okunabilir. CHP’nin beyannamesi incelendiğinde farklı biyopolitik söylemler ortaya çıkmıştır. Bu durum seçim beyannamesinin birbirinden farklı ideolojilerinden beslenen altı partinin ortak olduğı bir mutabakat metni olmasıyla açıklanabilir. Ortak Politikalar Mutabakat Metni, bu özelliğıyle gelecek çalışmalar için tek başına bir bilimsel veri niteliğindedir.

Dört parti arasında kadının kendi bedeni üzerindeki söz hakkını önceleyen söylem geliştiren tek parti Yeşil Sol Parti olmuştur. Kadın meselesi ile ilgili beyanname, partinin diğer seçim beyannamesinden ayrı olarak partinin kadın meclisi tarafından hazırlanmıştır. Kadın sorunlarına kadın bakış açısıyla eğilen bu siyasal duruş feminist duruşu temsil etmektedir. “*Erkek egemen iktidar, kadınların bedensel sağlığının yanı sıra ruhsal sağlığını da bozuyor.*” (HDP, 2023a) ifadesi iktidarın uygulamalarına gösterilen feminist direniş kanıtlar nitelikte bir söylemdir. Yeşil Sol Parti Kadın Meclisi’nin hazırladığı beyanname, kişinin bedeni ve hayatı üzerindeki tasarruf hakkını iktidardan alıp kişinin kendisine verilmesi gerektiğini savunan biyopolitik bir direnişin izlerini taşımaktadır.

Çalışmada dikkat çeken bir başka husus, kanser tarama programlarının beyannamelerde yeterli karşılığı bulamadığı yönünde varılan sonuç olmuştur. Türkiye’de 1995 yılında kanser tarama çalışmaları başlatılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021). Rapora göre yaklaşık yirmi yıldır devam eden tarama programları en sık görülen üç kanser türünü içermektedir. Bunlardan biri, aynı zamanda cinsel yolla bulaşan hastalıklar kapsamına giren ve aşı ile önlenabilir HPV enfeksiyonunun sebep olduğı rahim ağzı kanseridir. Rahim ağzı kanseri tarama programında “vaginal smear” denilen bir tanı yöntemi

kullanılmaktadır. T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanan Sağlık İstatistikleri Yıllığı'nda kadınların smear aldırma oranlarının yıllara göre dağılımının raporlandığı verilere göre oranlar yıllara göre gittikçe düşmektedir.

Smear Testi Yaptırma Zamanı	2016	2019	2022
Son 1 Yıl İçerisinde	10,9	11,7	7,2
1 Yıdan Çok, 2 Yıdan Az	7,9	9,2	7,2
2 Yıdan Çok, 3 Yıdan Az	3,6	5,8	5,8
3 Yıdan Çok, 5 Yıdan Az	3,2	4,2	6,1
5 Yıdan Fazla	5,1	7,9	9,3
Hiçbir Zaman	69,3	61,2	64,4

Şekil 5-1: On Beş Yaş ve Üzeri Kadınların Smear Testi Yaptırma Durumunun Yıllara Göre Dağılımı, (T.C.Sağlık Bakanlığı, 2024).

Bununla birlikte 2014-2018 yılları arasında kanser insidansı tablolarında verilerde anlamlı düşüş olmadığı görülmüştür (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2022). Rapora göre Rahim Ağzı Kanseri görülme oranı 2014 yılında 4.0, 2015 yılında 4.5, 2016 yılında 4.3, 2017 yılında 4.3, ve 2018 yılında 4.2 olarak belirtilmiştir. Meme kanseri görülme oranı ise 2014 yılında 43.0, 2015 yılında 43.8, 2016 yılında 45.6, 2017 yılında 47.7, 2018 yılında 48.6 olarak raporlanmıştır. İktidarların ideolojik yönelimlerinin ürettiği beden politikalarının, söylemlerinde yer aldığı kadar sahada uygulandığının açık bir örneği olarak değerlendirilebilir.

ICD-10	Topografi	2014	2015	2016	2017	2018
C00-96	Tüm Topografler	173.6	177.5	183.2	187.0	188.0
C00-14	Ağız, Farinks	2.1	2.1	2.4	2	2.2
C00	Dudak	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2
C01-C02	Dil	0.5	0.5	0.6	0.5	0.4
C03-C06	Ağız	0.4	0.5	0.5	0.4	0.5
C07-C08	Tükrük Bezleri	0.4	0.3	0.4	0.4	0.4
C09	Tonsil	0.0	0.0	0.1	0	0.1
C10	Diğer Orofarinks	0.0	0.0	0	0	0
C11	Nasofarinks	0.4	0.4	0.4	0.4	0.5
C12-C13	Hipofarinks	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1
C14	Farinks, tanımlanmamış	0.0	0.1	0	0	0
C15-26	Sindirim Organları	28.3	28.8	29.7	29.7	29.4
C15	Özofagus	1.0	1.2	1.2	1	1
C16	Mide	6.5	6.3	6.6	6.4	6.5
C17	İnce Barsak	0.4	0.5	0.4	0.5	0.4
C18	Kolon	9.0	9.2	9.6	9.6	9.7
C19-C20	Rektum	4.8	5.2	4.6	5.1	5
C21	Anüs	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
C22	Karaciğer	1.5	1.6	1.8	1.7	1.6
C23-C24	Safra kesesi vb.	1.3	1.2	1.4	1.3	1.2
C25	Pankreas	3.4	3.3	3.6	3.9	3.7
C26	Diğer Sindirim Organları	0.2	0.1	0.3	0.1	0.1
C30-34,C37-C38	Solumun Organları	9.9	10.2	10.8	12.1	12
C30-C31	Burun, sinüsler vb.	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
C32	Larinks	0.5	0.5	0.4	0.4	0.5
C33-C34	Trakea, Bronş, Akciğer	8.7	9.0	9.8	11.1	10.9
C37-C38	Diğer Torasik organlar	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4
C40-C41	Kemik	0.8	0.9	0.8	0.8	0.9
C43	Deri Melanomu	1.2	1.4	1.2	1.2	1.2
C44	Diğer Deri	16.8	16.9	17	16.7	17.1
C45	Mezotelyoma	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4
C46	Kaposi sarkomu	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3
C47-C49	Konnektif, Yumuşak doku	1.5	1.4	1.7	1.5	1.5
C50	Meme	43.0	43.8	45.6	47.7	48.6
C51-58	Kadın Genital Organları	21.5	22.6	23.1	23.2	23.8
C51	Vulva	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5
C52	Vajina	0.1	0.1	0.2	0.2	0.1
C53	Uterus Serviksi	4.0	4.5	4.3	4.3	4.2
C54	Uterus Korpusu	9.8	10.0	10.5	10.7	11.1
C55	Uterus unspes.	0.6	0.8	0.7	0.7	0.8
C56	Over	6.1	6.4	6.4	6.3	6.5
C57	Diğer Kadın Genital	0.4	0.4	0.5	0.5	0.6
C58	Plasenta	0.1	0.0	0	0	0
C64-68	Üriner Organlar	6.4	6.4	6.8	6.9	6.5
C64	Bülbül	3.3	3.3	3.7	3.8	3.4

Şekil 5-2: 2014-2018 Yılları İçin Kadınlarda Görülen Kanserlerin Yıllara Göre Dağılımı (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2022).

Çalışmadan çıkan genel sonuçlardan bir diğeri ise kadın sağlığı meselesidir. 14 Mayıs 2023 seçimlerinde, önceki seçimlerle kıyaslandığında daha fazla dile getirilmesine rağmen etkinlik açısından yeterli görülmemiştir. Geçmiş seçim beyannameleri incelendiğinde kadın sağlığı meselesi 2011 yılına kadar gözle görülür yer almamıştır. Bütün partiler karşılaştırıldığında genel kabul olarak, kadın bedeni ve sağlığı konusunun parti ideolojilerinin etkisinde kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. İncelen siyasi parti beyannamelerinde kadın politikaları konusunda vadedilen politika ve uygulamalara dair söylem, ideolojik yönelimleri doğrultusunda inşa edilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan biyopolitika kavramının karmaşık toplumsal ve kültürel dönüşümün üzerindeki rolü ortaya çıkmış, elit bir toplum mühendisliği projesi eleştirisinin uzağında ülkenin her kesiminde etkisi olan toplumsal davranışları şekillendiren fikir ve uygulamaların söyleme yansıyan siyasi bir kavram olarak konumlandığı görülmüştür (Dickinson, 2004).

Doğum, ulusun devamı açısından içinde çok çeşitli sorular barındırmaktadır. Bu sorulara verilen yanıtlar doğum politikaları olarak hayata geçmekte ve üretilen politikalar

biyolojik yapı ve birbirinden farklı görünen çeşitli ideolojileri içkin kılmaktadır (Mills, 2021, s. 214). Hemen her partinin beyannamesinde vaat edilen “güçlü aile ve güçlü toplum” kavramı doğum politikalarıyla düzenlenen kalite kontrolünü gerektirmektedir. Yani biyopolitika kavramında doğumun yönetimi, doğuran kadar doğacak olanın da niteliğinin denetlenmesi demektir. Günümüzde üreme alanında yaşanan DNA analizi, anne karnında yapılan genetik testler, tüp bebek tedavisi gibi biyoteknolojik ilerlemenin yorumlanması ve siyasal iktidarın biyopolitik bakış açısını doğrudan yansıtmaktadır. Dil ve söylem biyopolitikanın payandası haline gelmektedir.

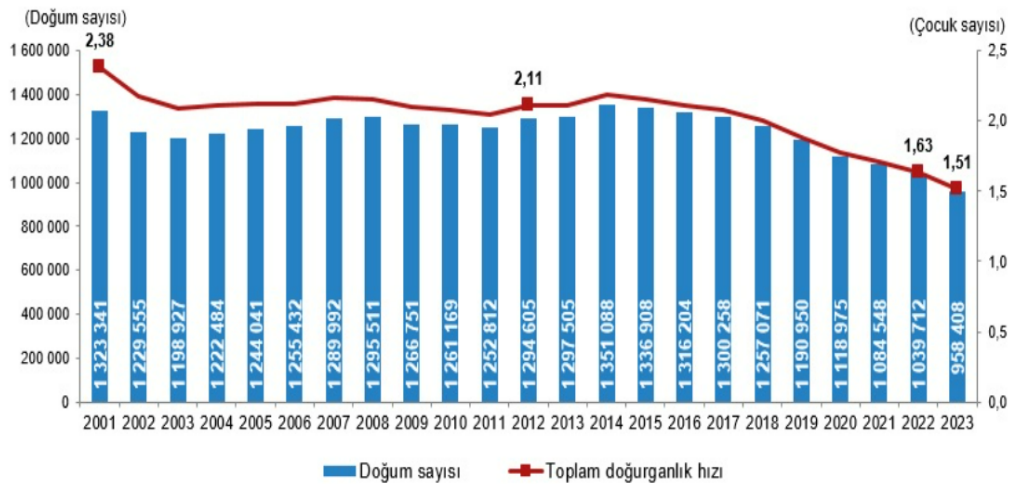
Kadın sağlığı konusu tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de politikacıların ihtiyaç duyduklarında ve zamanın gerektirdiği kadar yer bulmaktadır. Kadın sağlığı özelinde kadın hakkı savunucuları meselenin bir toplum meselesi olduğunu ve siyasal alanda hayata geçirilecek akılcı politikalara ihtiyaç olduğunu dile getirmektedirler. Buna rağmen halen görmezden gelinen fakat ihtiyaç olduğunda da kullanışlı bir malzemeye dönüşen kadın bedeni, sağlık konusunda da aynı kaderi yaşamaktadır. Böylesine önemli bir konu çalışmada da görüldüğü gibi çoğunlukla erkekler tarafından hazırlanan metinlerde bazen yok sayılmış bazen de birkaç cümleyle geçiştirilmiştir. Araştırmamızda verilerin toplandığı 14 Mayıs 2023 seçimlerinde partilerin yayınladıkları beyannamelerde, konuya dair oldukça kısıtlı materyal bulunmuştur. Diğer taraftan, yüzlerce sayfalık metinlerde, kadın sağlığına yönelik politikalara ayrılan birkaç maddeden oluşan vaatler, eleştirel söylem analizi yönünden kıymetli bir veri olarak değerlendirilmiştir.

Ek olarak, ESA sadece söylenenin incelenmesi değil aynı zamanda konunun kapsamına dahil olmasına rağmen hiç söylenmeyen de incelenmesi anlamına gelmektedir. Bir konunun iradi olarak yok sayılması konu hakkında fikir beyan edilenlerin hedefe konulması durumlarıyla tutum berraklığı kazanmaktadır. Çalışmamızda doğum politikalarının konusu olan, anne sağlığı, bebek sağlığı, evlilik danışmanlığı gibi vaatler üzerinden pronatalist politika üreten iktidara talip partilerin beyannamelerinde, aynı meselenin önemli bir konusu olan kürtaj ve aile planlamasına, yine üreme sağlığının konusu olan cinsel yolla bulaşan hastalıklara hiç yer vermemişlerdir. Halbuki bütüncül sağlık yaklaşımında, çalışmamızın metodolojisini belirlerken açtığımız başlıkların hepsi birbiriyle bağlantılı ve söylemde yer alması gereken meselelerdir. Daha önceki çalışmalarda ya da ESA’ya dair kaynaklarda çalışmamızda karşılaşılan bu durum üzerine herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Gelecek çalışmalara destek olmak amacıyla, ESA’da

incelenen konuyla yakın ilişkili olup hiç bahsedilmeyen meselenin söylem analizine dahil edilmesine ilişkin literatür eksikliği araştırmamızın sınırlılığı olarak değerlendirilmiştir.

Kadının kendi bedeni üzerinde karar alma hakkına sahip olması durumu siyasal iktidarın müdahale ve genişleme alanını sekteye uğratma riski barındırmaktadır. Türkiye’de 2018 yılında yapılan beş yıllık nüfus araştırmasına okuryazar olmayan ve ilkokul mezunu kadınlarda doğurganlık hızı 3,89, ortaokul ve üstü okul mezunu olan kadınlarda oranın 1,61’e düştüğü rapor edilmiştir. Aynı şekilde eğitim düzeyi arttıkça istenen çocuk sayısı 2,9’dan 2,1’e düşmektedir (TNSA, 2018). Raporun da açıkça ortaya koyduğu gibi kadınlar çok çocuk doğurmayı ve artan ev içi bakım emeğini sosyal hayatta var olmanın önünde engel olarak görmektedirler. Kadının ve bedeninin ekonomik ve biyopolitik bir giysi ile kapsanarak haklarının ve özgürlük arayışının yok sayılması mümkün kılınmak istenmektedir. Ancak Foucault’cu anlamda iktidar varsa direniş de vardır. Bu bağlamda kadının sağlık hakkı kapsamının bedenin sahibi olarak tüm tasarruflarda bulunma hak ve sorumluluğunun kadına ait olması gerekmektedir.

TÜİK (2024) verilerine göre toplam doğurganlık hızı, 2001 yılında 2,38 çocuk iken 2023 yılında 1,51 çocuk olarak gerçekleşmiştir. Yani, bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısı 2023 yılında 1,51 olmuştur. Bu durum, doğurganlığın nüfusun yenilenme düzeyi olan 2,10’un altında kaldığını göstermektedir.

Şekil 5-3 Doğum Sayısı ve Toplam Doğurganlık Hızı (TÜİK 2024).

TÜİK 2024 verileri kadın sağlığı açısından başka bir sorunsalı görünür kılmayı gerektirmektedir. Mevcut siyasal iktidarın pronatalist politikalarına rağmen ülkede

doğum oranlarının tarihinin en düşük seviyesinde (1,51) raporlanmıştır. Yanı sıra demografik veriler derinlemesine incelendiğinde ortaya düşen doğum oranlarıyla çelişik başka bir toplumsal sorunun varlığını ortaya koymaktadır. Adölesan⁴ gebelik olarak adlandırılan 15 yaş altı çocuk gebeliği ve 15-17 yaş arası çocuk gebeliği 2020-2024 yılları arasında azalma göstermeden aynı oranda seyretmiştir. 15 yaşın altında çocuk gebeliği sayısı, 2020 yılında 136, 2021 yılında 123, 2022 yılında 159, 2023 yılında 130 olarak raporlanmıştır. 15-19 yaş arası çocuk gebeliği sayısı, 2020 yılında 8288, 2021 yılında 7202, 2022 yılında 7101, 2023 yılında 6505 olarak raporlanmıştır.

Yıl	Toplam	Annenin yaş grubu										Bilinmeyen
		<15	15-17	18-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50+	
2001	1 323 341	2 730	50 848	103 482	436 558	373 702	197 347	113 249	29 676	8 947	2 094	4 708
2002	1 229 555	2 564	44 957	90 157	408 913	346 786	194 583	99 554	28 431	7 752	1 861	3 997
2003	1 198 927	2 350	37 846	86 161	392 085	345 034	204 180	92 988	28 031	6 601	1 722	1 929
2004	1 222 484	1 943	35 504	88 341	394 829	348 352	223 289	91 575	29 136	6 007	1 584	1 924
2005	1 244 041	1 721	34 926	88 579	391 952	367 167	229 505	90 459	30 531	5 544	1 400	2 257
2006	1 255 432	1 649	34 208	87 429	380 008	392 076	228 381	90 245	32 427	4 631	1 370	3 008
2007	1 289 992	1 468	33 863	86 314	377 481	415 157	239 325	98 316	28 834	4 326	1 139	3 769
2008	1 295 511	1 261	33 719	85 329	375 728	414 075	245 835	104 036	26 154	4 088	885	4 401
2009	1 266 751	956	31 596	79 520	358 462	401 079	244 206	113 258	24 696	3 817	703	8 458
2010	1 261 169	716	29 449	72 735	344 108	396 887	261 678	117 392	24 609	4 132	624	8 839
2011	1 252 812	583	26 420	70 877	334 735	389 397	280 905	116 338	23 284	4 089	427	5 757
2012	1 294 605	568	24 098	70 299	332 232	397 945	306 208	126 055	26 116	3 454	416	7 214
2013	1 297 505	449	21 967	67 847	323 274	400 292	309 422	133 272	28 992	2 911	393	8 686
2014	1 351 088	436	20 682	65 860	327 116	416 737	327 552	144 950	34 276	2 619	374	10 486
2015	1 336 908	321	18 841	61 559	315 594	414 956	323 103	152 617	35 224	2 493	444	11 756
2016	1 316 204	309	17 099	59 244	309 470	406 808	314 256	162 411	33 189	2 362	479	10 577
2017	1 300 258	295	15 282	55 058	304 227	405 568	311 058	166 851	33 493	2 445	384	5 597
2018 ^(r)	1 257 071	251	12 157	48 920	287 163	395 350	307 415	163 455	34 287	2 461	293	5 319
2019 ^(r)	1 190 950	207	10 110	44 015	265 490	380 337	294 301	154 429	33 463	2 760	265	5 573
2020 ^(r)	1 118 975	136	8 288	37 976	247 697	361 272	279 585	143 005	33 417	2 642	234	4 723
2021 ^(r)	1 084 548	123	7 202	32 373	231 460	356 905	278 933	137 308	33 981	2 063	166	4 034
2022 ^(r)	1 039 712	159	7 101	30 187	219 854	343 161	268 322	130 384	33 994	2 247	284	4 019
2023	958 408	130	6 505	26 946	195 558	322 094	249 364	119 757	30 592	2 077	327	5 058

Şekil 5-4 Annenin Yaş Grubuna Göre Doğum İstatistikleri (TÜİK, 2024).

⁴ Adölesan: Dünya Sağlık Örgütü tarafından çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olan 10-19 yaş aralığı olarak tanımlanmıştır.

Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanan Anne Ölümleri Raporu'nda (T.C.Sağlık Bakanlığı, 2021) 2015-2019 yılları arasında gerçekleşen anne ölümlerinin 15-19 yaş aralığında oranı yüz binde 2,7 olarak raporlanmıştır. Ülkede biyopolitikanın belirleyicileri muhafazakârlık, kültür ve gelenekler olmaktadır. 15 yaş altı ve 15-17 yaş arasındaki adölesan gebelik oranları toplumun zihniyetini belirleyen ideolojilerden ayrı düşünülememektedir.

Daha önce defalarca dile getirildiği gibi kadın sağlığı meselesi çok katmanlı bir toplumsal meseledir. Kadının sağlık hakkı (beden ve ruh sağlığını kapsayacak şekilde) en temel insan hakkıdır. Bu bağlamda kadın ruh sağlığı da hem biyopolitik hem de halk sağlığı düzeyinde önemli bir toplumsal sorundur. Sağlıklı toplum inşasında ihtiyaç duyulan sağlıklı nesillerin üreme süreci kadını hem bedensel hem de ruhsal yönden yıpratmaktadır. Lohusalık depresyonu, doğum sebebiyle bir kadının ruh sağlığını bozarak yaşam kalitesini düşüren ve çocuklarıyla iletişiminin önüne geçebilecek güçte bir etkidir. Anne kimliği üzerinden şekillenen kısırlık tedavilerinde de aynı durum söz konusudur. Kısırlık, erkek ya da kadından kaynaklı olabilen bir durumdur. Fakat bebek sahibi olmak isteyen çiftler için tedavi yöntemi olan tüp bebek uygulaması kadın bedeninde sürecin bütün sorumluluğu kadına yüklenmektedir. Örneğin aşılama yapıldıktan sonra bekleme süresi kadın için psikolojik bir baskı unsurudur. İşlem başarısız olunca sebep kadının kendisi gibi algılanması başka bir psikolojik baskı örneğidir. Kadın bedeni kendine biçilen görev doğrultusunda hem fiziksel hem de ruhsal baskıya maruz kalmaktadır. Sağlık Bakanlığı'nın 2024 yılında yayınladığı, 2022 Sağlık İstatistikleri Yıllığında (T.C.Sağlık Bakanlığı, 2024) hastalıkların cinsiyete göre dağılımı tablosunda, depresyon oranının erkeklerde %4,5 iken kadınlarda %9,2 olduğu belirtilmektedir. Kadınların depresyon düzeyi erkeklerden iki kat daha fazladır. Diğer fiziksel hastalıklar için de aynı durum söz konusudur. Ancak çalışmamızda ulaşılan sonuç göz önüne alındığında, beden sağlığı konusunda bile kısıtlı verilerle ilerlemek zorunda kalındığından kadın ruh sağlığı başlığı açılamamıştır. Gelecekte kadın sağlık politikalarının daha kapsamlı değerlendirilmesi için çalışmamız başlangıç noktası olarak nüfus politikaları kapsamında üreme sağlığı konusuyla sınırlandırılmıştır. Çalışmamız bahsedilen bütün kısıtlılıklar açısından geliştirilmeye açık bir referans niteliği taşımaktadır.

Hastalık/Sağlık Sorunu	Erkek	Kadın	Toplam
Bel Bölgesi Problemleri (Bel Ağrısı, Bel Fıtığı, Diğer Bel Defektleri)	19,3	29,8	24,6
Boyun Bölgesi Problemleri (Boyun Ağrısı, Boyun Fıtığı, Diğer Boyun Defektleri)	10,8	23,4	17,2
Hipertansiyon	11,6	20,5	16,1
Şeker Hastalığı (Diyabet)	8,9	13,8	11,4
Alerji (Alerjik astım hariç) (Alerjik Rinit, Dermatit, Yiyecek vb. Alerjisi)	6,6	12,5	9,6
Yüksek kan lipidleri (Yüksek kolesterol veya trigliserid)	7,1	11,8	9,5
Astım (Alerjik Astım Dahil)	5,3	10,8	8,1
Artroz	4,9	11,1	8,0
Depresyon	4,5	9,2	6,9
Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı (Kronik Bronşit, Amfizem)	5,2	7,8	6,5
Koroner Kalp Hastalığı (Anjina, Göğüs Ağrısı, Spazm)	5,8	7,0	6,4
Alzheimer*	5,1	5,8	5,5
İdrar Kaçırma, İdrarı Tutamama	3,7	7,2	5,4
Böbrek Problemleri	4,2	5,8	5,1
Miyokardiyal Enfarktüs (Kalp Krizi)	2,5	2,3	2,4
Karaciğer Sirozu, Karaciğer Yetmezliği	1,1	1,5	1,3
İnme-Felç (Beyin Kanaması, Serebral Tromboz)	1,0	0,9	1,0

Şekil 5-5: Hastalıkların Cinsiyete Göre Oranları 2022 (T.C.Sağlık Bakanlığı, 2024).

Nüfusun niteliği üzerinden yürütülen bir başka uygulama örneği SMA hastalığı ile doğan bebekler ile ilgilidir. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Çocuk Ergen Daire Başkanlığı tarafından 2023 yılında SMA Tarama Programları başlatılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2023b). Programa göre evlenmeden önce çiftlere aile hekimlikleri tarafından yapılan testlere, %90 doğruluk oranında sonuç veren SMA Risk Analiz Testi dahil edilmiştir. Test sonucunda yüksek risk oranı çıkması halinde çiftlerin SMA hastalığı ile ilgili bilgilendirildikleri danışmanlık hizmeti almaktadırlar. Doğacak çocuklarının kesin tedavisi olmayan, sadece baskılayıcı geçici tedavisi olan SMA hastalığına sahip olacağı bilgisi ileilmektedir. Çiftler çocuk sahibi olma kararını bu bilgi ile birlikte almaktadırlar. Beden üzerinde tahakküm talep eden biyopolitikanın, SMA konusunda çocuk sahibi olma hakkını gözetmesi çelişkilidir. Muhafazakâr ve liberal ideolojilerin kesişim alanı gibi gözükmemektedir. Dünyada SMA hastalığının taşıyıcılık oranının 1/40-60 olduğu bilinmektedir. Türkiye’de SMA hastalık insidansı⁵ ve taşıyıcılık oranları net olarak

⁵ İnsidans: Bir hastalığın görülme sıklığı.

bilinmemektir. Doğum oranları göz önünde bulundurulduğunda, yıllık yeni vaka sayısının 130-180 (ortalama: 150) arasında olduğu tahmin edilmekte ve yaklaşık 3000 SMA hastası takip edilmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2023b).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde ilaç kutularından çıkan açıklama kısmında yazan “*hamilelik ve emzirme döneminde kullanım*” başlığının atılması için kadınlar uzun yıllar politik ve hukuki mücadele vermek zorunda kalmışlardır (Seaman ve Eldridge, 2018: 78). Erkeklerin egemen olduğu, kadının anne kimliği üzerinden toplumsal varlığının inşa edilmeye çalışıldığı 1950’lerin dünyasında bilim adamları, kadına biçtiği tek değer olan annelik hakkında yeterli bilgiye sahip değildiler. Kadın bedeninin işleyişi hakkında o kadar az fikirleri vardı ki, gebelikte alınan bir ilacın kadının bedeninde şekillenmekte olan insan yavrusunu etkileyeceğini düşünemediler. Bunu erkek egemen dünyaya anlatmak zorunda kalan kadınlar yıllarca verdikleri politik mücadelenin arasında ilaç şirketlerinin ısrarlı ihmali yüzünden sakat doğan çocuklarına da bakmak durumunda kaldılar (Seaman & Eldridge, 2018). Bu durum, toplumun geleceğini üreten işçi olarak gördükleri kadınları ihmal ederek toplumun geleceğinin tehlikeye attıkları anlamına gelebilir. Sonuçta bütün bu acılara katlanmak zorunda olanlar yine kadınlar olmuştur. Çalışmamızın motivasyon kaynağı bu yok sayılmaya karşı verilen onurlu mücadeleye duyulan saygıdır.

Kadının biyolojik yapısı, erkekten farklı olarak doğal yaşam döngüsünde gebelik, lohusalık, regl dönemi, menopoz gibi hastalık kabul edilmeyen fakat özel bakım gerektiren süreçleri içerir. Bu dönemleri geçirirken sosyal, mesleki ve politik alanda varlıklarını sürdürebilmeleri için daha fazla emek harcamak zorunda kalmışlardır. Ataerkil düzen, beden emeğini talep ederken bu doğal süreci hep görmezden gelmiştir. Hamile bir kadına ne yapmaması, nasıl beslenmesi günde kaç saat uyuması gerektiği gibi ya da bir kadına kaç çocuk doğurması gerektiği gibi bir dizi emirler veren ataerkil düzen aslında bunu sadece doğacak bebeğin yaşam kalitesi için yapmaktadır. Üreme sürecini yönetmek ve nitelikli toplum inşa etmek için kadın bedeninin biyopolitik önlemlere maruz bırakılması, sadece doğacak bireyin sağlık hakkı gözetilerek yapılmaktadır. Ancak doğumda, doğuran ve doğan olarak iki ayrı bedenin sağlık hakkı söz konusudur. Doğan bebeğin sağlıklı bir birey olarak toplumun geleceğine katkıda bulunabilmesi için doğuran annenin beden sağlığının gözetilmesi biyopolitikanın öncelikli konusudur ve sadece ekonomik kaygılarla düzenlenmemesi gerekmektedir.

Kadının biyolojik varlığından dolayı maruz kaldığı ayrımcılık, kendine gösterilen özel alanda ev içi bakım emeği konusunda da yaşanmaktadır. Kadına yüklenen bu ağır

sorumluluğunun her şartta ve koşulda yerine getirilmesi beklenmektedir. 6 Şubat'ta yaşanan depremlerin sonrasında bölgedeki zor koşullarda bile kadınlar, çocuklarının, yaşlı ve hasta yakınlarının bakımından sorumlu tutulmuşlardır. Erkekler kadar deprem yaşamış olmalarının hiçbir önemi olmamıştır. Kadınlar, anne kimliği üzerinden inşa edilen özel alanda kendisinden beklenen görevlerini yerine getirmek zorunda kalmışlardır. Yanı sıra yaşamının çok zor olduğu deprem bölgesinde regl, hamilelik, doğum gibi biyolojik süreçler, yaşanan toplumsal travmaya rağmen devam etmiştir. Kadınların biyolojik yaşam döngüsünde hiçbir şey değişmemiştir fakat ihtiyaç duydukları sağlık hizmetine de erişememişlerdir. Bunun nedeni kadınları önceleyen ve sağlık odaklı politikaların akla bile gelmemesi olarak düşünülebilir.

Sonuç olarak, kadın sağlığı, bilimsel verilerin merkeze alınarak politikalar üretilmesi gereken bir toplumsal sorun olmasına rağmen, 14 Mayıs 2023 seçimlerinde ülke yönetimine talip siyasi partilerin ideolojik söylemine indirgenerek hak ettiği önemi bulamadığı görülmüştür.

Kadın sağlık politikaları kadın hakları çerçevesinde ve kanıta dayalı bilimsel çalışmaların rehberliğinde yürütülmelidir. Kadınlara dair kararlar alınırken alanda uzmanlaşmış kadınların rehberliğine başvurulmalıdır. Kadın sağlığı meselesinde tek rehber tarafsız bilimsel çalışmalar olmalıdır. Ayrıca, politikalar geliştirilirken toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten ve kadınların biyolojik ve ruhsal sağlık ihtiyaçlarını bütüncül bir yaklaşımla ele alan stratejiler benimsenmelidir.

Bu bağlamda, önerilerimiz şu şekildedir:

- Kadın sağlığına yönelik politikalar, tarafsız ve güncel bilimsel veriler ışığında şekillendirilmelidir. Sağlık politikaları, kadınların biyolojik ve ruhsal sağlığını koruma ve iyileştirme amacını gütmelidir.
- Kadın sağlığına dair kararlar alınırken, bu alanda uzmanlaşmış kadınların aktif katılımı sağlanmalıdır. Bu, politikaların gerçek ihtiyaçlara uygun ve etkin bir şekilde uygulanmasını sağlayacaktır.
- Politikalar geliştirilirken toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilmeli ve kadınların her alanda eşit temsil ve katılımı desteklenmelidir. Kadınların biyolojik süreçleri, iş ve sosyal hayatlarını kesintiye uğratmadan desteklenmelidir.

- Kadın sağlığı konusunda toplumun bilinç düzeyi artırılmalı ve farkındalık yaratılmalıdır. Bu kapsamda, eğitim programları ve bilgilendirme kampanyaları düzenlenmelidir.
- Kadın sağlığı hizmetleri, doğum, regl, menopoz gibi biyolojik süreçleri kapsayan ve aynı zamanda ruhsal sağlık hizmetlerini de içeren bütüncül bir yaklaşımla sunulmalıdır.
- Doğal afetler ve kriz durumlarında kadınların özel sağlık ihtiyaçlarına yönelik acil tedbirler alınmalı ve bu ihtiyaçlar önceliklendirilmelidir.

Bu öneriler doğrultusunda, kadın sağlığının öncelikli bir politika alanı olarak ele alınması ve kadınların sağlık hizmetlerine eşit ve adil erişiminin sağlanması, toplumsal refah ve eşitlik açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- AbouZahr, C. (2003). Safe Motherhood: a brief history of the global Movement 1947-2002. *British Medical Bulletin*(67), 13-25.
- Acar Başaran, A. (2022, Ocak 01). Eşbaşkanlık ve Kadın Meclisleri. (D. Böğrü, Röportaj Yapan)
- AKP. (2023, 03 31). *Türkiye Yüzyılı İçin Doğru Adımlar*. akparti.org: <https://www.akparti.org.tr/media/dwyd05pu/tu-rkiye-yu-zy%C4%B1%C4%B1-ic-in-dog-ru-ad%C4%B1mlar-2023-sec-im.pdf> adresinden alındı
- Altıntop, M., & Top , G. (2023). Teun Adrian Van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi Anlayışı ve Haber Analiz Modeli. H. S. Eti içinde, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar - I* (s. 95-109). İstanbul: Artikel Akademi.
- Ankara B.B. (2024, 03 20). *Ankara Büyükşehir'den Örnek Proje: Ücretsiz HPV Aşısı*. ankara.bel.tr: <https://www.ankara.bel.tr/haberler/ankara-buyuksehir-den-ornek-proje-uccretsiz-hpv-asisi-17164> adresinden alındı
- Aristoteles. (2022). *Politika* (24 b.). (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aslantürk, H. (2016). Türkiye'de Biyo-İktidar Açısından Sağlık Hizmetleri ve Kadın. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(3), 573-595.
- Balsoy, G. E. (2015). *Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı, Geç Osmanlı Doğum Politikaları* (1 b.). İstanbul: Can.
- Baştürk, E. (2013, Aralık). Bir Kavram İki Düşünce: Foucault'tan Agamben'e Biyopolitika'nın Dönüşümü. *Alternatif Politika*, 5(3), 242-265.
- Benjamin, W. (2012). *Son Bakışta Aşk*. (N. Gürbilek, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bennett, C. (2016). The intersectionality of patriarchy and neoliberalism in women's lives. [Unpublished manuscript]. https://www.academia.edu/30652765/The_Intersectionality_of_Patriarchy_and_Neoliberalism_in_Womens_Lives adresinden alındı
- Björk, R., & Lundén, T. (2021). *Territory, State and Nation: The Geopolitics of Rudolf Kjellén*. New York: Berghahn Books.
- Blank, R., & Hines, S. (2001). *Biology and Political Science*. London: Routledge.
- Boetie, E. d. (2022). *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev* (8 b.). (M. A. Ağaoğulları, Çev.) İstanbul: İmge Yayınevi.
- Boratav, K. (2021). *Türkiye'nin Faşizmleri ve AKP* (2 b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Boyne, R. (2017). *Foucault ve Derrida'da Feminizm ve Ayrım* (3 b.). (A. B. Karadağ, Çev.) İstanbul: SEL.
- C.Ö. , 2020/26150 (Anayasa Mahkemesi 11 02, 2023).
- Canguilhem, G. (2018). *Normal ve Patolojik*. (P. Akgün, Çev.) İstanbul: MonoKL Yayınları.
- Cavarero, A. (2017). *Platon'a Rağmen, Antik Felsefenin Feminist Bir Yeniden Yazımı*. (B. Tanrısever, Çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2017). *Felsefe Tarihi* (12 b.). İstanbul: Say Yayınları.
- CHP. (2023, 01 30). *Ortak Politikalar Mutabakat Metni*. chp.org.tr: <https://chp.org.tr/yayin/ortak-politikalar-mutabakat-metni> adresinden alındı
- CHP. (2024, 01 01). *chp tarihi*. chp.org.tr: <https://chp.org.tr/chp-tarih> adresinden alındı

- Cirotteau, T., Kerner, J., & Pincas, E. (2023). *Leydi Sapiens*. (A. Çakmakçı, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- CNNTürk. (2011, 06 04). *CNNTürk*. CNNTürk: <https://www.cnnturk.com/yazarlar/basbakan-o-kadin-kiz-midir-kadin-midir> adresinden alındı
- Coşkun, V. (2015). 7 Haziran Seçimlerine Doğru Halkların Demokratik Partisi(HDP). *SETA Analiz*(124).
- Dickinson, E. R. (2004). Biopolitics, fascism, democracy: some reflections on our discourse about “modernity”. *Central European History*, 1(37), 1-48.
- Dijk, T. A. (2019). *İdeoloji, Multidisipliner Bir Yaklaşım*. (A. Demir, Çev.) Ankara: Hece Yayınları.
- Duvar. (2023, 11 10). *Fahrettin Koca açıkladı: HPV aşısı için görüşmeler devam ediyor*. gazeteduvar.com: [https://medyascope.tv/2023/12/20/saglik-bakaninin-gecen-sene-ucretsiz-olacagini-soyledigi-hpv-asisi-10-bin-tlye-dayandi/#:~:text=Human%20Papillomavirus%20\(HPV\)%20vir%C3%BCs%C3%BCn%C3%BCn%20yol,bu%20vaat%20h%C3%A2l%C3%A2%20yerine%20getirilmedi](https://medyascope.tv/2023/12/20/saglik-bakaninin-gecen-sene-ucretsiz-olacagini-soyledigi-hpv-asisi-10-bin-tlye-dayandi/#:~:text=Human%20Papillomavirus%20(HPV)%20vir%C3%BCs%C3%BCn%C3%BCn%20yol,bu%20vaat%20h%C3%A2l%C3%A2%20yerine%20getirilmedi) adresinden alındı
- Duvar. (2024, 05 09). *YouTube*. YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=Iz6hseFf0Ig&ab_channel=GazeteDuvar adresinden alındı
- Dünya. (2017, 03 17). *Üç Değil Beş Çocuk Yapın*. Dünya: <https://www.dunya.com/video-galeri/gundem/3-degil-5-cocuk-yapin-video-354267> adresinden alındı
- Erdem, B. (2021). Biyopolitika İzdüşümünde Kürtaj Hakkı ve Trükiye'deki Yansımaları. *Yüksek Lisas Tezi*. Ankaya, Trükiye.
- Esposito, R. (2006). *Bios, Biyopolitica y Filosofia*. Buenos Aires, Arjantin: Grama Ediciones.
- Esposito, R. (2008). *Bios, Biopolitics and Philosophy*. (T. Campbell, Çev.) USA: University of Minnesota Press.
- Esposito, R. (2023). *Beden Bakış Açısından Kelimeler ve Şeyler* (1. Baskı b.). (B. Uysal, Çev.) İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Foucault, M. (1988). *Politics, Philosophy, Culture: Interviews and other writings 1977-1984*. New York: Routhledge.
- Foucault, M. (2000a). *Cinselliğin Tarihi* (10 b.). (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2000b). The Birth of Social Medicine. M. Foucault, & J. D. Faubion (Dü.) içinde, *Power* (R. H. vd., Çev., s. 134-156). New York: The New Press.
- Foucault, M. (2011). *Bilginin Arkeolojisi* (2 b.). (P. D. Urban, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Toplumu Savunmak Gerekir* (7 b.). (Ş. Aktaş, Çev.) İstanbul: YKY.
- Fraser, N. (1981). Foucault on Modern Power: Empirical Insights and Normative Confusions. *Praxis International*(3), 272-287.
- Frenk , J., Gomez-Dantes, O., & Langer , A. (2012). A Comprehensive Approach to Women Health: Lessons from the Mexicaan Health Reform. *BMC Women Helath*, 12(42), 2-7.
- G.W.Harris. (1911). Biopolitics. *The New Age*, 10(9), 197.
- Gezici, S. (2024, 04 18). *Hekimler, sağlık hakkı savunucuları HPV aşısı mücadelesini anlattı: Dünyada eşine rastlanmayan bir mücadele*. dersimgazetesi.net: <https://dersimgazetesi.net/guncel/hekimler-saglik-hakki-savunuculari-hpv-asisi-mucadelesini-anlatti-dunyada-esine-rastlanmayan-bir-mucadele/> adresinden alındı

- Gilligan, C. (2017). *Kadının Farklı Sesi Psikolojik Kuram ve Kadının Gelişimi* (1 b.). (D. Dinçer, F. Arısan, & M. Elma , Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Gullick, L. (1977). Democracy and Administiretion Face the Future. *Public Administration Review*, 37(6), 706-711. Kasım 15, 2023 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/975339> adresinden alındı
- Gunneflo, M. (2015). Rudolf Kjellén: Nordic Biopolitics Before the Welfare State. *Retfærd: Nordisk juridisk tidsskrift*, 3(35), 23-39.
- Günay, D. V. (2018). *Söylem Çözümlemesi* (2 b.). İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Haber Sol. (2012, 05 31). *Haber Sol Devlet ve Siyaset*. habersol.org: <https://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/insanliktan-ciktilar-tecavuze-ugrayan-da-kurtaj-yaptirmasin-haberi-55428> adresinden alındı
- Haraway, D. (1989). *Primate Visions Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*. New York: ROUTLEDGE.
- Haraway, D. (2006). *Siborg Manifestosu*. (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- HDP. (2023a, 04 02). *Yeşil Sol Kadın Seçimi*. hdp.org.tr: <https://hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/2023/yesli-sol-kadin-secimi-2023.pdf> adresinden alındı
- HDP. (2023b, 04). *Buradayız Birlikte Değiştireceğiz*. hdp.org.tr: <https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/2023/yesil-sol-parti-2023-sbildirgesi.pdf> adresinden alındı
- Hegel, G. W. (1995). *Tarihte Akıl* (3 b.). (Ö. Sözer, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Heywood, A. (2021). *Siyaset* (23 b.). (D. D. Bakırcı, Çev.) Ankara: Felix Kitap.
- HÜNEE. (2019). *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- İBB . (2023, 05 16). *İBB Sağlık*. saglik.ibb.istanbul: <https://saglik.ibb.istanbul/uccretsiz-hpv-asi-uygulamasi-basladi/> adresinden alındı
- İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı. (1995). *Gençlik, Cinsel Eğitim ve Üreme Sağlığı* . İstanbul: Türkiye Aile Planlaması Derneği .
- Kaplan, A. (2021). Biyoiktidarın Panzehri Olarak Biyopolitika. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 172-205.
- Kartal, O. (2017). *Biyopolitika Cilt 1* (Cilt 1). (O. Kartal, Dü.) İstanbul.
- Kartal, O. (2018). *Biyopolitika Cilt 2* (2 b.). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (1999). *Siyaset Bilimi* (7 b.). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Langer, A., Meleis, A., Knaul, F., Atun, R., Aran , M., & Arreola-Ornelas, H. (2015). Women and Health: The Key for Sustainable Development. *The Lancet*, 386(9999), 1165-1210. doi:[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(15\)60497-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(15)60497-4)
- Lazzarato, M. (2002). From Biopower to Biopolitics. *Pli: The Warwick Journal of Philosophy*, 13(8), 1-6.
- Lemke, T. (2010). From State Biology to the Government of Life: Historical Dimensions and Contemporary Perspectives of 'Biopolitics'. *Journal of Classical Sociology* , 4 (10), 421-438. doi:10.1177/1468795X10385183
- Lemke, T. (2022). *Biyopolitika* (5 b.). (U. Özmakas, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marks, K., Engels, F., Lenin, V., Komintern, & Zetkin, C. (1988). *Kadın Sorunu Üzerine*. (İ. Yarkin, Çev.) İstanbul: İnter Yayıncılık.

- Matheson, A., Kidd, J., & Came, H. (2021). Women, Patriarchy and Health Inequalities: The Urgent Need to Reorient Our Systems. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(9). doi:<https://doi.org/10.3390/ijerph18094472>
- Mersin, P., & Tuncer, Ö. (2023). Aile Hekimlerinin HPV Aşısı Hakkında Bilgi, Tutum ve Davranışları. *Türkiye Aile Hekimleri Uzmanlık Derneği*, 27(3), 45-52.
- Mevzuat. (1983, 05 24). 2827 Sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun. 22, 352. Ankara, ., Türkiye: Resmi Gazete, Sayı:18059.
- Mevzuat. (2006, 6 16). Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. 5510, 45(26200). Ankara, Türkiye: Resmi Gazete. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5510.pdf> adresinden alındı
- Mevzuat. (2016, 04 10). *Kamu Personeli Genel Tebliği*. mevzuat.gov.tr: <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=9&MevzuatNo=21500&MevzuatTertip=5> adresinden alındı
- Meyer-Emerick, N. (2007). Public Administration and The Life Sciences:Revisiting Biopolitics. *Administiration & Society*, 38(6), 689-708. doi:10.1177/0095399706293077
- MHP. (2023). *Türk Asrı Geleceğin Gücü Türkiye*. Ankara: MHP. https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/beyanname_14_mayis_2023_opt.pdf adresinden alındı
- Miller, R. A. (2007). *The Limits of Bodily Integrity, Abortion, Adultery, and Rape Legislation in Comparative Perspective*. Burlington, U.S.A.: Ashgate Publishing Company.
- Mills, C. (2021). *Biyopolitika, Düşünürler ve Temalar*. İstanbul: Notabene.
- Moore, F. (2013). Governmentality and the Maternal Body: Infant Mortality in Early Twentieth-Century Lancashire. *Journal of Historical Geography*(39), 54-68.
- NTV. (2009, 10 10). *Erdoğan: İş İştten Geçmeden En Az 3 Çocuk*. NTV: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-is-isten-gecmeden-en-az-3-cocuk,ZEQhCeWHVks06lEDhd72Ng> adresinden alındı
- Ojakangas, M. (2010). On the Pauline roots of biopolitics: Apostle Paul in company with Foucault and Agamben. *Journal For Cultural and Religious Theory*, 1(11), 92-110.
- Ojakangas, M. (2017). Platon'un Devlet İrkçılığı: Biyopolitikanın Tarihini Yeniden Okumak. O. Kartal içinde, *Biyopolitika: Platon'dan Arendt'e Biyopolitikanın Felsefi Kökenleri* (O. Kartal, Çev., s. 27-48). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Oksijen, G. (2023, 11 Aralık). HEDEP'te isim değişikliği: Kısa adı DEM Parti oldu. İstanbul, Ocak 11, 2024 tarihinde <https://gazeteoksijen.com/turkiye/hedep-te-isim-degisikligi-kisa-adi-dem-parti-oldu-196786> adresinden alındı
- O'neil, M. L., Altuntaş, D., & Keskin , A. Ş. (2020). *Yasal Ancak Ulaşılabilir Değil: Türkiye'deki Devlet Hastanelerinde Kürtaj Hizmetleri Raporu*. İstanbul: Kadir Has üniversitesi toplumsal cinsiyet ve KAdın Araştırmaları Merkezi. <https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/docs/2020-12/2020-kurtaj-arastirmasi-raporu.pdf> adresinden alındı
- Özdemir, M. (2021). Foucault Sosyolojisinde İktidarın Serüveni:Pastoral İktidar, Disiplinci İktidar, Biyo-İktidar. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 4(1), 109-133.
- Özmkas, U. (2021). *Biyopolitika: İktidar ve Direniş* (3 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özpolat, G. (2015). Türkiye'de Biyopolitikanın Ölü Doğuşu:Türkçe Akademik Yazın Alanında Biyopolitika Kavramının Alımlanma Biçimleri. *Modus Operandi: İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi*(2), 131-158.

- Pele, A., & Riley, S. (2021). For a Right to Health Beyond Biopolitics: The Politics of Pandemic and the 'Politics of Life'. *Law, Culture and the Humanities*, 1-17. doi:DOI:10.1177/1743872120978201
- Peterson, S., & Somit, A. (2013). *The World of Biology and Politics: Organization and Research Areas*. United Kingdom: Emerald Books.
- Planert, U. (2000). Der dreifache Körper des Volkes: Sexualität, Biopolitik und die Wissenschaften vom Leben. *Geschichte und Gesellschaft*, 26(H. 4), 539-576., H.4(26), 539-576.
- Platon. (2022). *Devlet* (24 b.). (S. Eyüboğlu, & M. Cimcöz, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Polat, E., & Kahraman, S. (2020). 7. KBAM Sempozyumu Türkiye Kentleri ve Bölgeleri Bildiri Kitabı. E. Polat, & S. Kahraman içinde, *Antroposen Çağı: Kendim Ettim Kentim Buldum* (s. 347-362). Mersin: KBAM.
- Prozorov, S. (2022). When did Biopolitics Begin? Actuality and Potentiality in Historical Events. *European Journal of Social Theory*, 25(4), 539-558. <https://doi.org/10.1177/13684310221077198> adresinden alındı
- R.G., 2017/31619 (Anayasa MAhkemesi 07 23, 2020).
- Rabinow, P., & Rose, N. (2006). Biopower Today. *BioSocieties*(1), 195-217. doi:10.1017/S1745855206040014
- Resmi Gazete. (2017, 08 25). *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında KHK*. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-13.pdf> adresinden alındı
- Resmi Gazete, 1. (1930, 5 6). *Umumi Hıfzıssıha Kanunu(1593)*. Mevzuat: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1593.pdf> adresinden alındı
- Resmi Gazete, 11976. (1965, 4 10). *Nüfus Planlaması Hakkında Kanun*. TBMM: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800557.pdf adresinden alındı
- Resmi Gazete, 28103. (2011, 11 2). *Sağlık Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111102M1-3.htm> adresinden alındı
- Resmi Gazete, 30362. (2018, 03 16). *Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180316-28.htm> adresinden alındı
- Rich, A. (2022). *Kadından Doğma, Deneyim ve Kurum Olarak Annelik*. (B. Tanrısever, Çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Robertson, A. (2000). Risk, Biotechnology and Political Rationality: Lessons From Women's Accounts of Breast Cancer. F. Miller, L. Weir, R. Mykitiuk, P. Lee, S. Sherwin, & S. Tudiver içinde, *The Gender of Genetic Futures: The Canadian Biotechnology Strategy, Women Health*. Toronto: NNEWH Working Paper Series.
- Rose, N. (2001). The Politics of Life Itself. *Theory, Culture & Society*, 6(18), 1-30.
- Rose, N. (2007). *The Politics of Life Itself, Biomedicine, Power, and Subjectivity in the Twenty-First Century*. United States of Amerika: Princeton University Press.
- Rosenfield, A., & Maine, D. (1985). Maternal Mortality: A Neglected Tragedy. Where is the M in MCH? *Maternal Health*, 326(8446), 83-85.
- Runciman, D. (2019). *Politika* (2 b.). (A. C. Altunkanat, Çev.) İstanbul: Domingo.

- Sabah. (2007, 04 02). *Karikatürde rüşvet ve 'seks aşısı' yorumu*. arxiv.sabah.com.tr: <https://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/02/gun119.html#> adresinden alındı
- Sabah. (2007, 04 07). *'Bu aşı dünyada da tartışma konusu'*. arxiv.sabah.com.tr: <https://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/02/gun116.html> adresinden alındı
- Sancar, S. (1997). *İdeolojinin Serüveni*. İstanbul: İmge.
- Sarı, D. D. (2015, 06 18). *AKP zihniyetinin kadına bakışı: 12 yılda kim, ne dedi?* Birgün.net: <https://www.birgun.net/haber/akp-zihniyetinin-kadina-bakisi-12-yilda-kim-ne-dedi-83051> adresinden alındı
- Seaman, B., & Eldridge, L. (2018). *Kadın Sağlığı Hareketinden Sesler* (Cilt 1). Ankara: Ayizi Kitap.
- Serin, M. (2016). *Bio-Politika İçinde İnsan Haklarının Öznesi Sorunsalı Adlı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Yüksek Lisans Programı (İnsan Hakları Hukuku)*. İstanbul.
- Shapovalova, I. (2021). Biopolitics and Biopower: The Essence of Concepts in Social and Philosophical Dimensions. *Educational Discourse: Collection of Scientific Papers*, 2-3(31), 19-29.
- Sözen, E. (2017). *Söylem*. İstanbul: Profil Kitap.
- Spinoza. (2011). *Ethica*. (Ç. Dürüşken, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Şah, U. (2020). Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*(7), 210-231.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2005). *Ulusal Aile Planlaması Hizmet Rehberi*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı AÇSAP.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2009). *Cinsel Sağlık/Üreme Sağlığı, Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar Atılımı Kitabı*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı AÇSAP Genel Müdürlüğü.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2014). *Evlilik Öncesi Danışmanlık Rehberi*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Kurumu.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). *Türkiye HIV/AIDS Kontrol Programı (2019-2024)*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/Yayinlarimiz/Programlar/HIV_AIDS_Kontrol_Programi.pdf adresinden alındı
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). *Türkiye Kanseri Kontrol Programı*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kanser-db/Dokumanlar/Raporlar/17.Agustos_2021_Kanser_Kontrol_Programi_versiyon-1.pdf adresinden alındı
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2022). *Türkiye Kanser İstatistikleri 2014-2018*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2023, 07 23). *HSGM Kadın ve Üreme Dairesi Başkanlığı*. T.C. Sağlık Bakanlığı HSGM : <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/baskanligimiz-kadin-ve-ureme-sagligi/gorev-tanimi.html> adresinden alındı
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2023b). *SMA Taşıyıcı Tarama Programı Rehberi*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Çocuk Ergen Dairesi Başkanlığı.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2017). *Bulaşıcı Hastalıklar ile Mücadele Rehberi*. Ankara. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/Yayinlarimiz/Rehberler/Bulasici_Hastaliklar_Ile_Mucadele_Rehberi.pdf adresinden alındı
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). *Türkiye Anne Ölümleri Raporu (2015-2019)*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.

- T.C.Sağlık Bakanlığı. (2024). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı-2022*. Ankara: T.C.Sağlık Bakanlığı Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. (Ş. H. Akalın, R. Toparlı, M. Argunşah, N. Demir, N. Gözaydın, & A. Özyetgin, Dü) Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Topgül, C., Adalı, T., Çavlin, A., & Dayan, C. (2017). *Sisteme Değil İsteğe Bağlı Hizmet : Sağlık Çalışanları Gözünden İstanbul'da Kürtaj ve Aile Planlaması Hizmetlerinin Durumu*. Ankara: Nüfusbilim Derneği, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, UNFPA Türkiye Ofisi. <https://www.tapv.org.tr/wp-content/uploads/2019/06/Sisteme-De%C4%9Fil-%C4%B0ste%C4%9Fe-Ba%C4%9Fl%C4%B1-Hizmet-Sa%C4%9Fl%C4%B1k-%C3%87al%C4%B1%C5%9Fanlar%C4%B1-G%C3%B6z%C3%BCnden-%C4%B0stanbulda-K%C3%BCrtaj-ve-Aile-Planlanmas%C4%B1.pdf> adresinden alındı
- Tuncer, A. S. (2019). Politik Söylem ve Teknikler Üzerine. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 5(17), 96-105. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iksd/issue/51714/671406> adresinden alındı
- TÜSEB. (2018). *Ulusal Anne ve Bebek dostu Hastane Kriterleri ve Ünvan Alan Hastaneler*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı. Ocak 1, 2023 tarihinde <https://files.tuseb.gov.tr/tacese/files/yayinlar/tacese-2018-anne-bebek-dostu-hastane-kriterleri-liste.pdf> adresinden alındı
- Uluğ, Ç. (2014). Yaşam ve Ölüm Arasında Sallanan İktidar Sarkacı: Biyopolitika. *Mesele Dergisi*, 49-53.
- Ünlü, B. (2018). *Türklük Sözleşmesi*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Üşür, S. S. (1997). *Siyasal Yaşam ve Kadınlara Destek Politikaları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Virno, P. (2002, June). General Intellect, Exodus, Multitude. (A. 54, Röportaj Yapan, & N. Holdren, Çevirmen) <https://www.generation-online.org/p/fpvirno2.htm> adresinden alındı
- Virno, P. (2015). *Deja Vu and the End of History*. (D. Broder, Çev.) London: Verso.
- Yeniçağ. (2022, 11 05). *AKP'li isimden bir garip çıkış: İBB'yi öğrencilere ped ve hijyen kiti dağıttığı için edepsizlikle suçladı*. Yeniçağ: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/akpli-oktay-yilmaz-ogrencilere-ped-ve-hijyen-kiti-dagittigi-icin-ibbyi-edepsizlikle-sucladi-594406h.htm> adresinden alındı
- Yıldırım, K. (2024). Ideological Linkages and Party Competition in the 2023 Turkish General Elections. *Southeast European and Black Sea Studies*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/14683857.2024.2354538> adresinden alındı
- Yılmaz, M., & Genel, Z. (2021). Neoliberalizm ve Çalışma Hayatının Biyopolitik İnşası. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 41(23), 252-265.
- Yu, J., & Liu, J. (2009). The New Biopolitics. *Journal of Academic Ethics*, 4(7), 287-296.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Derya BÖĞRÜ

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu

Lise : Sağlık Meslek Lisesi, 1996

Lisans :İstanbul Üniversitesi, Uzaktan Eğitim Fakültesi, Sosyal Hizmetler, 2018

Yüksek Lisans : Sinop Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Devam Ediyor

Mesleki Deneyim

İş Yeri : Sağlık Bakanlığı, 2001- Devam ediyor

Yayın Listesi

Sözel Bildiri :Deprem Sonrası Afet Bölgesi Dışı Bölgede Kitle Travmatizasyonu ve Medya İlişkisi, 59. Ulusal Psikiyatri Kongresi, 18-22 Ekim 2023, Ankara